

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra mediálních studií

Martina Vaculíková

**Diskreditační texty na osobnosti československého
disentu v letech 1977-1979 a 1985-1988**

Diplomová práce

Praha 2011

Autorka práce: **Martina Vaculíková**

Vedoucí práce: **PhDr. Petr Bednařík, PhD.**

Rok obhajoby: **2011**

Bibliografický záznam

VACULÍKOVÁ, Martina. *Diskreditační texty na osobnosti československého disentu v letech 1977-1979 a 1985-1988*. Praha, 2011. 94 s. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra mediálních studií. Vedoucí diplomové práce PhDr. Petr Bednařík, PhD.

Anotace (abstrakt)

Diplomová práce se zabývá diskreditačními texty na osobnosti československého disentu v letech 1977 – 1979 a 1985 – 1988. Věnuje se historickému pozadí těchto dvou období a popisuje konkrétní události. Praktická část je zaměřena na konkrétní analýzu textů pomocí kritické diskurzivní analýzy. Diskreditační texty jsou z trojice dobových deníků, a to Rudé právo, Mladá fronta a Lidová demokracie. Cílem práce je shromáždit co nejvíce diskreditačních textů na konkrétní osobnosti v daných periodikách ve dvou daných obdobích a určit, jak vypadal typický diskreditační text. Speciální pozornost diplomová práce věnuje soudnímu sporu Václava Havla a Tomáše Řezáče, který představuje v socialistické justici ojedinělý případ, kdy disident použil oficiálních zákonů na svou vlastní obranu. Výsledky analýzy diskreditačních textů definují konkrétní společné znaky, které články mají. Cílem diplomové práce je určit, jak tyto texty vládnoucí ideologie využívala, jakým způsobem disidenty diskreditovala a čeho tím chtěla konkrétně dosáhnout.

Abstract

The thesis is focused on discrediting texts on the personalities of Czechoslovak dissidents in years 1977-1979 and 1985-1988. It studies the historical background of these years and describes this problem in the way of critical discourse analysis. Therefore, there is used description of the historical period with analysis of texts in three newspapers, called Rude Právo, Mladá Fronta and Lidová Demokracie. The objective of the work is collection of texts of the newspapers in mentioned period and demonstration of typical discrediting text. First of all, there is pointed what it means “dissent”. There are described groups and people, who were connected with these activities. Secondly, there is shown special cause about lawsuit with Václav Havel and Tomáš Řezáč. The perspective is focused on exceptional and special action which was linked with discrediting texts and official law. After that are summarized aspects and significance of discrediting texts. There is hope that this thesis dispels the complex problem of discrediting texts, and that the case for ideology developed through media is clear.

Klíčová slova

normalizace; dissent; Václav Havel; komunismus; diskreditační texty; diskreditační kampaň, Charta 77

Keywords

normalization; dissent; Václav Havel; communism; attack texts; discredit campaign, Charta 77

Rozsah práce

183 825 znaků

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně, použila pouze uvedené prameny a literaturu a práce nebyla použita k získání jiného titulu. Souhlasím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 20. května 2011

Martina Vaculíková

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala Haně Vaculíkové za obrovskou podporu.

Institut komunikačních studií a žurnalistiky UK FSV
Teze MAGISTERSKÉ diplomové práce

TUTO ČÁST VYPLŇUJE STUDENT:

Příjmení a jméno diplomanta: Vaculíková Martina	Razítko podatelny: katedra mediálních studií IKSŽ UK FSV k rukám Doc. PhDr. Jana Jiráka, Ph.D.
Imatrikulační ročník diplomanta: 2008	
E-mail diplomanta: martina.vaculikova@klikni.cz	
Studijní program/studijní obor: Mediální a komunikační studia, Žurnalistika	

Předpokládaný název práce v češtině:

Diskreditační texty na osobnosti československého disentu v letech 1977-1979 a 1985-1988

Předpokládaný název práce v angličtině:

Attack Texts on Personalities of Czechoslovak Dissent in 1977-1979 and 1985-1988

Předpokládaný termín dokončení (semestr, školní rok – vzor: ZS 2012)

(diplomovou práci je možné odevzdat nejdříve po dvou semestrech od schválení tezí, tedy teze schválené v LS 2010/2011 umožňují obhajovat práci nejdříve v LS 2011/2012):

ZS 2010/2011

Pedagog, s nímž byly teze konzultovány (příjmení, jméno, pracoviště – vzor: *Mocnář, Karel, KMS IKSŽ UK FSV*):

Bednařík, Petr, KMS, IKSŽ UK FSV

Charakteristika tématu a jeho dosavadní zpracování (rozsah do 1800 znaků):

Diplomová práce se bude zabývat diskreditačními texty na hlavní osoby opozičního hnutí v určitých letech doby normalizace - v době po vydání Charty 77 v letech 1977-1979 a následně v letech 1985-1988, které publikovala tehdejší přední československá média. Dvě období jsem vybrala proto, abych mohla srovnat charakter textů v napjaté atmosféře po vydání Charty 77 a texty v uvolněnější době gorbačovské perestrojky. Diskreditační texty v rámci kampaně po Chartě 77 na konkrétní osobnosti opozičního veřejného života bude diplomová práce zkoumat z hlediska diskurzivní analýzy. Příbuzné téma bylo zpracováno v rámci diplomové práce "Režimní kampaň proti Chartě 77 na stránkách Rudého práva" na FSV UK v roce 2009. Práce se ale věnuje pouze Rudému právu a Chartě 77. Autor navíc ve své práci analyzoval texty v Rudém právu jen za první čtvrtletí roku 1977 a celá jeho práce se zaměřuje jen na Chartu 77. Moje diplomová práce bude analyzovat texty napříč tehdejším tiskem, v delším časovém úseku a hlavně i mimo Chartu 77 jako takovou, zaměřovat se bude na konkrétní texty, které diskreditovaly konkrétní osobnosti. Tudíž se moje diplomová práce s výše popsanou prací nebude nijak krýt. Ve své práci rovněž nebudu pokrývat rok 1989, protože existuje již diplomová práce na téma "Mediální kampaň proti signatářům Několik vět". Ve své práci bych ráda zdůraznila soudní spor Václava Havla a Tomáše Řezáče, protože se jedná o zcela unikátní případ, kdy se někdo z disentu - Václav Havel navíc z vězeňské cely - odvážil bránit se soudní cestou a žalovat tak autora novinového článku. Toto téma nebylo podrobněji ještě nijak zpracováno.

Předpokládaný cíl diplomové práce, původní přínos autora diplomové práce ke zpracování tématu, případně formulace problému, výzkumné otázky nebo hypotézy (rozsah do 1800 znaků):

Diplomová práce má za cíl shromáždit co největší počet diskreditačních textů napříč dobovým tiskem proti osobnostem opozičního hnutí v daných letech doby normalizace v Československu, hledat v těchto textech společné znaky a udělat z nich ucelenou kategorii a vělenit ji do historického kontextu. Půjde tak o spojení analýzy manipulativních žurnalistických textů a

historického pozadí totalitní moci. Diplomová práce se nebude zaměřovat výlučně jen na klíčové události doby normalizace, ale spíše na pozadí konkrétních diskreditačních textů proti osobnostem jako Václav Havel, Pavel Kohout, Ludvík Vaculík nebo Václav Černý a samozřejmě na analýzu těchto textů. Důležitým oddílem v mé práci bude soudní spor Václava Havla a Tomáše Řezáče. Dále bude práce pokrývat texty od roku 1985 až do konce roku 1988, kde bych zkoumala, jak se diskreditační texty v době gorbačovské perestrojky lišily od textů na osobnosti disentu krátce po vydání Charty 77 v prvním zkoumaném časovém úseku v letech 1977 až 1979.

Předpokládaná struktura práce (rozdělení do jednotlivých kapitol a podkapitol se stručnou charakteristikou jejich obsahu):

Jelikož se diplomová práce netýká současného stavu žurnalistiky, je potřeba nejprve zmínit historický kontext doby - normalizace v Československu, kdy diskreditačních textů vycházelo v tisku nejvíce. V historickém backgroundu tak okrajově zachytím jak jednotlivé významné události především v letech, které se týkají mé praktické části, tak atmosféru doby. Časové vymezení pro mou práci bude v první části období od ledna 1977 do prosince 1979 a v druhé části od ledna 1985 do prosince 1988, kdy došlo k shromáždění na podporu lidských práv na Škroupově náměstí. Součástí práce budou i profily autorů, které diskreditační texty psali a charakteristika dobového tisku, který tyto texty publikoval. Před samotnou analýzou textů považuji za nutné zmínit snad nejdůležitější kauzu diskreditační kampaně proti osobnostem opozičního hnutí, tedy soudního sporu Václava Havla a Tomáše Řezáče. Hlavní praktickou část bude tvořit samotná analýza diskreditačních textů, její výsledky a pochopitelně závěr.

Návrh osnovy:

1. Historický kontext doby normalizace v Československu
 - 1.1. Celková atmosféra doby, každodenní život
 - 1.2. Kultura za normalizace
 - 1.3. Nejvýznamnější události politického charakteru
2. Tisk a normalizace
 - 2.1. Charakteristika dobového tisku
 - 2.2. Profily autorů diskreditačních textů
3. Soudní spor Václava Havla a Tomáše Řezáče
 - 3.1. Diskreditační text na Václava Havla
 - 3.2. Kdo je Tomáš Řezáč
 - 3.3. Žaloba Václava Havla na Tomáše Řezáče
4. Praktická část - analýza textů
 - 4.1. Metoda výzkumu - diskurzivní analýza
 - 4.2. Zkoumané texty za období 1977 - 1979
 - 4.3. Vlastní analýza
 - 4.4. Výsledky analýzy
 - 4.5. Zkoumané texty za období 1985-1988
 - 4.6. Vlastní analýza
 - 4.7. Výsledky analýzy
 - 4.8. Srovnání výsledků analýzy za období 1977-1979 a 1985-1988
5. Závěr

Vymezení podkladového materiálu (např. analyzované tituly a období, za které budou analyzovány) a metody (techniky) jeho zpracování:

Zkoumat budu texty z dobového denního tisku Rudé právo, Mladá fronta a Svobodné slovo mezi obdobími leden 1977 až prosinec 1979 a poté leden 1985 až prosinec 1988. Vybírat budu články, které se snaží svým obsahem i formou diskreditovat osobnosti opozičního hnutí v očích

veřejnosti. Pro analýzu textů použijí diskurzivní analýzu, která jazyk a text chápe jako ukotvený v určitém sociálním a kulturním kontextu. V textech budu přirozeně hledat podobné znaky, postupy a obsahy. Diskurzivní analýza pátrá po určitých vzorcích, nevymezuje ale kategorie předem, ale nechává se vést zkoumaným textem. Diskurzivní analýza zohledňuje perspektivu utlačovaných a kriticky analyzuje mocné.

Základní literatura (nejméně 10 nejdůležitějších titulů k tématu a metodě jeho zpracování; u všech titulů je nutné uvést stručnou anotaci na 2-5 řádků):

OTÁHAL, Milan: NORMALIZACE 1969-1989. Příspěvek ke stavu bádání. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2002.

Autor se v knize zabývá normalizací v tehdejší Československu. Využívá především prací českých historiků po sametové revoluci. Autor zmiňuje jak komunistickou stranu, tak i opozici, především Chartu 77. Otáhal nabízí také četnou řadu odkazů na knihy a články, které se vztahují k problematice doby normalizace.

BLAŽEK, Petr: OPOZICE A ODPOR PROTI KOMUNISTICKÉMU REŽIMU V ČESKOSLOVENSKU 1968-1989. Praha: Dokořán, 2005.

Knih je sborníkem textů českých i zahraničních historiků, které vychází z přednáškového cyklu na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v letním semestru 2002-2003. Autoři zmiňují disent, pouliční demonstrace, katolickou církev, ekologická hnutí, underground, postupy tajné policie a exilové skupiny a snaží se tato témata zařadit do širšího středoevropského kontextu.

JØRGENSEN, Marianne, PHILLIPS, Louise: DISCOURSE ANALYSIS AS THEORY AND METHOD. London: Sage Publications, 2002.

Publikace nabízí úvod do teorie diskursivní analýzy a nabízí i metody pro výzkum. Kniha popisuje tři základní přístupy diskursivní analýzy: Laclau a Mouffe's diskursivní teorii, kritickou diskursivní analýzu a diskursivní psychologii a jednotlivé výzkumné metody těchto přístupů.

FAILCLOUGH, Norman: ANALYSING DISCOURSE: TEXTUAL ANALYSIS FOR SOCIAL RESEARCH. London: Routledge, 2005.

Knih nabízí úvod do textové a diskursivní analýzy jak pro studenty, tak i pro vědecké pracovníky v oblasti sociálních věd. Autor čerpá z různých teorií od Bourdieu po Habermase, ale používá i své vlastní výzkumy.

PŘIBÁŇ, Michal: Z DĚJIN ČESKÉHO MYŠLENÍ O LITERATUŘE. Antologie k dějinám české literatury 1945-1990. Část 4. 1970-1989. Praha, Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2003.

Soubor nejvýznamnější textů z doby normalizace v Československu. Sborník mimo jiné obsahuje i řadu diskreditačních textů na osobnosti disentu včetně textů od Tomáše Řezáče.

HAVEL, Václav, JANOUC, František: KORESPONDENCE 1978-2001. Praha: Akropolis, 2007.

Publikace je sbírkou korespondence Václava Havla a Františka Janoucha, která nám nabízí pohled na československou protikomunistickou opozici v letech 1977 až 1989. Kniha se dá považovat za malé dějiny činnosti Charty 77.

VANĚK, Miroslav, URBÁŠEK, Pavel: VÍTĚZOVÉ? PORAŽENÍ? : Životopisná interview. Díl 1., Disent v období tzv. normalizace. Díl 2., Politické elity v období tzv. normalizace. Praha: Prostor, 2005.

Dvoudílná publikace přináší rozhovory s někdejšími disidenty i komunistickými funkcionáři.

Kniha tedy nepojednává jen o historických faktech, ale přináší pohled do konkrétních lidských životních osudů a příběhů v době normalizace.

VANĚK, Miroslav: MOCNÍ? A BEZMOCNÍ?: politické elity a disent v období tzv. normalizace: interpretační studie životopisných interview. Praha: Prostor, 2006.

Sborník navazuje na publikace *Vítěžové? Poražení?*. Autoři v publikaci interpretují desítky životopisných interview s bývalými československými disidenty a předlistopadovými komunistickými funkcionáři.

BLAŽEK, Petr: „TENTOKRÁT TO BOUCHNE“. Edice dokumentů k organizaci a ohlasům kampaně proti signatářům Charty 77. Praha: Odbor Archivu bezpečnostních složek MV ČR a FF UK 2007.

Publikace byla připravena v rámci konference k 30. výročí vzniku Charty 77, která se v březnu 2007 konala na Filozofické fakultě UK v Praze a v Národním muzeu. Jedná se o sbírku dosud nepublikovaných archivních dokumentů, které blíže popisují zákulisí organizace masívní kampaně proti signatářům Charty 77. Zaměřuje se především na spisy z řídicích míst komunistického režimu.

SUK, Jiří, TŮMA, Oldřich, DEVÁTÁ, Markéta: CHARTA 77. Od obhajoby lidských práv k demokratické revoluci. 1977-1989, Praha 2007.

Sborník z mezinárodní vědecké konference k příležitosti 30. výročí vzniku Charty 77. Příspěvky reflektují nejnovější bádání o dějinách disentu.

Diplomové a disertační práce k tématu (seznam bakalářských, magisterských a doktorských prací, které byly k tématu obhájeny na UK, případně dalších oborově blízkých fakultách či vysokých školách za posledních pět let)

Režimní kampaň proti Chartě 77 na stránkách Rudého práva [rukopis] / Aleš Kosina ; vedoucí práce Jakub Končelík ; oponent práce Jan Křeček, Praha, 2009.

Obraz The Plastic People Of The Universe v normalizačních médiích [rukopis] / Michaela Rybičková ; vedoucí práce Petr Bednařík Praha, 2009.

Mediální kampaň proti signatářům petice Několik vět v československých médiích [rukopis] / Pavla Wagenknechtová ; Univerzita Karlova (Praha). Fakulta sociálních věd. Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra žurnalistiky ; vedoucí bakalářské práce Petr Bednařík Praha, 2005.

Normalizační ideál novináře [rukopis] / Olga Haladová ; Univerzita Karlova (Praha). Fakulta sociálních věd. Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra mediálních studií ; vedoucí práce Jakub Končelík, Praha, 2004.

Myšlení o médiích v 70. a 80. letech 20. století na příkladu interních periodik Československé televize a Československého rozhlasu [rukopis] / Ondřej Aust ; vedoucí práce Barbara Köpplová, Praha, 2009.

Datum / Podpis studenta

3.2.2010 v Praze, Martina Vaculíková

.....

Obsah:

Úvod	2
1. Normalizace v Československu	4
1.1 Celková atmosféra doby, každodenní život 70. a 80. let	9
1.2 Tištěná média v době normalizace	14
1.3 Opozice	18
1.3.1 Počátky opozice v době normalizace	18
1.3.2 Disent	20
1.3.3 Charta 77	21
1.3.4 Represe signatářů Charty 77	24
1.3.5 Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných (VONS)	33
1.4 Normalizace v osmdesátých letech	35
2. Soudní spor Václava Havla a Tomáše Řezáče	41
2.1 Václav Havel ve vyšetřovací vazbě	41
2.2 Kdo je Václav Havel?	42
2.3 Žádost o trestní stíhání pro pomluvu	42
3. Praktická část – analýza textů	48
3.1 Metoda výzkumu – kritická diskurzivní analýza	48
3.2 Zkoumané texty za období 1977 až 1979	50
3.2.1 Analýza textů za období 1977 až 1979	51
3.2.2 Výsledky analýzy za období 1977 až 1979	70
3.3 Zkoumaný text za období 1985 až 1988	72
3.3.1 Analýza textu za období 1985 až 1988	72
3.3.2 Výsledky analýzy za období 1985 až 1988	74
3.4 Srovnání výsledků analýz	75
Závěr	76
Summary	78
Použitá literatura	79

Úvod

Ve své diplomové práci s názvem *Diskreditační texty na osobnosti československého disentu v letech 1977 – 1979 a 1985 – 1988* se zabývám konkrétními texty, které diskreditovaly významné osobnosti československého opozičního hnutí ve vybraných letech v době takzvané normalizace. Převážná většina z daných textů byla součástí propagandistické kampaně v československých médiích krátce po vydání *Prohlášení Charty 77* v lednu 1977.

Dané téma ještě nebylo samostatně nijak odborně zpracováno. Většina publikací se dosud soustředila na instituci Charty 77 jako takové, propagandistickou kampaň v médiích celkově nebo na život a vzpomínky jednotlivých osobností opozičních hnutí z doby normalizace. Na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze v roce 2009 vznikla diplomová práce s názvem *Režimní kampaň proti Chartě 77 na stránkách Rudého práva*, která je svým tématem mé diplomové práci nejbližší. Autor však analyzoval pouze texty Rudého práva z prvního čtvrtletí roku 1977, přičemž se zaměřil na kampaň proti Chartě 77.

Moje diplomová práce analyzuje texty celkem ve třech denících, a to v Rudém právu, Mladé frontě a Lidové demokracii. V tezích magisterské diplomové práce jsem pro analýzu vymezila místo Lidové demokracie deník Svobodné slovo. Lidovou demokracii jsem zvolila především z důvodu její lepší dostupnosti v Národní knihovně v Praze, kde některé pro mou práci důležité ročníky Svobodného slova chyběly.

Hraniční roky analýzy jsem volila podle významných historických událostí, u kterých jsem předpokládala, že výskyt sledovaného typu článků bude nejfrekventovanější. Rok 1977 je spojen s Chartou 77 a následnou propagandistickou kampaň v médiích. V na konci roku 1979 se pak uskutečnil zásadní proces se členy Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných. V osmdesátých letech jsem pak zvolila rok 1985 jako rok nástupu Michaila Gorbačova do funkce generálního tajemníka ÚV KSSS a rok 1988, kdy se v prosinci u příležitosti Dne lidských práv uskutečnila první nezakázaná demonstrace na Škroupově náměstí v Praze.

Samotnou praktickou část práce, tedy analýzu daných textů, jsem doplnila historickým pozadím sledovaného období v Československu. V první kapitole charakterizují dobu normalizace jako takovou, zmiňují každodenní život v sedmdesátých a osmdesátých letech 20. století v Československu, popisují systém tištěných médií v tehdejší době a podrobněji

rozebírám specifika politické opozice. Vymezuji disent, Chartu 77 a zmiňuji represe, kterými byli stíháni její signatáři a mezi které patřila i ostrá propagandistická kampaň v médiích. V podkapitole o Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných charakterizuji tuto skupinu a uvádím jména některých jejích představitelů, kteří byli mimo jiné i oběťmi mnou zkoumaných diskreditačních článků. Osmdesátým letům, tedy druhému zkoumanému období, se věnuje podkapitola se týkající se politických změn s nástupem Michaila Gorbačova. Zvláštní pozornost jsem věnovala soudnímu sporu Václava Havla a Tomáše Řezáče, který představuje v socialistické justici ojedinělý případ, kdy disident použil oficiálních zákonů na svou vlastní obranu. Václav Havel zde žaloval autora jednoho z diskreditačních textů proti vlastní osobě pro pomluvu, a to dokonce v době, kdy se zrovna nacházel ve vyšetřovací vazbě.

Základní literaturu pro teoretickou část mé práce tvořily publikace Milana Otáhala, Viléma Prečana, Miroslava Vaňka a dalších, při psaní kapitoly o médiích jsem pak ocenila zejména novou publikaci z dílny Jakuba Končelíka, Pavla Večeři a Petra Orsága. Dále souborné knihy týkající se Charty 77, disidentu a doby normalizace obecně. Z internetových zdrojů jsem nejčastěji využívala webové stránky totalita.cz. U kapitoly o soudním sporu Václava Havla a Tomáše Řezáče jsem čerpala především ze souborných publikací autorských textů, prohlášení a zpráv Václava Havla. Z literatury uvedené v tezích své magisterské práce jsem nevyužila dvě publikace, které nakonec neobsahovaly pro stanovené téma relevantní informace.

V úvodu praktické části práce vymezuji metodologii svého výzkumu, jmenovitě kritické diskurzivní analýze, následně pak už konkrétně všem dohledaným textům z let 1977 až 1979 a 1985 až 1988 ve výše uvedených denících.

Cílem mé diplomové práce je shromáždit co nejvíce textů v daných denících v již zmíněném období, které diskreditovaly osobnosti československého disentu a na základě nich určit, jak takový typický diskreditační text vypadal, co obsahoval, aby danou osobnost dokázal zdiskreditovat. Domnívám se, že na základě kritické diskurzivní analýzy určím znaky, které mají texty společné a tyto znaky mi dají odpověď na otázku, jakým způsobem se snažili političtí představitelé prostřednictvím autorů textů osobnosti disentu zdiskreditovat. Cílem je zjistit, čeho těmito diskreditačními texty chtěli ve skutečnosti představitelé socialismu dosáhnout.

1. Normalizace v Československu

Od noci z 20. na 21. srpna 1968 bylo území Československa okupováno vojsky zemí Varšavské smlouvy – vojáky Sovětského svazu, Německé demokratické republiky, Polska, Maďarska a Bulharska. Sovětský svaz v čele s Leonidem Iljičem Brežněvem, prvním tajemníkem Komunistické strany Sovětského svazu, tak chtěl v Československu zachránit socialismus, který slábnul pod vlivem demokratizačního hnutí. Proti intervenci vojsk se zvedla vlna odporu především mezi samotnými občany. Situace se vyhrotila 16. ledna 1969, kdy se v Praze veřejně upálil student Jan Palach, aby dal najevo nesouhlas s okupací Československa a návratu k totalitnímu režimu po době uvolnění tzv. Pražského jara. Palachovu formu protestu zopakoval o několik týdnů později i student Jan Zajíc a později dělník Evžen Plocek.

„Okupace Československa armádami pěti zemí Varšavské smlouvy v srpnu 1968 vytvořila předpoklady pro obnovu sovětského typu socialismu, nazývaného tehdy reálným socialismem. Zásady normalizační politiky se začaly vytvářet již před dubnovým zasedáním ÚV KSČ v roce 1969 a do uceleného programu byly zformulovány na květnovém zasedání v roce 1969. V tomto procesu sehrál významnou roli G. Husák.“¹

Nástup normalizace v Československu oficiálně určil Moskevský protokol, což byl dokument, který vyústil z třídenního jednání hned po intervenci vojsk v moskevském Kremlu. Leonid Iljič Brežněv spolu s vrcholnými sovětskými komunistickými představiteli tehdejšímu prezidentu Ludvíku Svobodovi a dalším vrcholným činitelům Československa nadiktovali budoucí politický směr Československa. Moskevský protokol představitelé Československa spolu se sovětskými předními komunisty podepsali 26. srpna 1968. Moskevský protokol tak oficiálně zastavil reformy Pražského jara a demokratický vývoj v Československu. Moskevský protokol tedy normalizací chápal úplné podřízení veškeré československé politiky vedení v Moskvě, vládu jen jedné strany – tedy KSČ a především zastavení jakýchkoliv reforem a demokratizačních hnutí. Odborněji pojem normalizace vysvětluje web *totalita.cz*. „Období zmrazení demokratizačního procesu v Československu a postupné likvidace většiny jeho výsledků, proces obnovy prosovětského režimu od srpna 1968 do května 1971, kdy

¹ OTÁHAL, Milan. *Normalizace 1969-1989 : Příspěvek ke stavu bádání*. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2002. 105 s. ISBN 80-7285-011-3. s. 46 - 47.

proběhl XIV. sjezd KSČ (oficiální slovník užíval termín konsolidace). Pojmem normalizace bývá rovněž označováno období od srpna 1968, respektive od dubna 1969 do listopadu 1989, kdy šlo o systémovou obnovu neostalinismu, postupné unavování a otupování politického odporu. Režim pracoval pomocí hrozeb, tlaků, nabídek různých výhod, soustavného zpochybňování a očerňování jinak smýšlejících lidí, manipulací s fakty i hodnotami, individuální i sociální korupcí. Současně to bylo období neutěšeného ekonomického vývoje, devastace životního prostředí, úpadku pracovní morálky, resp. morálky vůbec.²

Na definici a vymezení období doby normalizace se historici neshodují. Milan Otáhal se své publikaci *Normalizace 1969 – 1989. Příspěvek ke stavu bádání* zmiňuje, že někteří historici datují normalizaci již od okupace, tedy od srpna 1968. Jiní zase počátky normalizace vnímají od nástupu Gustáva Husáka do funkce prvního tajemníka KSČ v dubnu 1969. Základním rysem normalizace je podle Otáhala vedoucí úloha, politický monopol KSČ.³

Vedení v Moskvě také bojovalo s tím, jak se po reformním Pražském jaru vypořádat s politickým obsazením v Československu. „Sověťští představitelé si vymohli také první kádrové změny, funkcí byli zbaveni ti, kteří sice nepatřili k nejvyšším špičkám ve vedení strany, ale které pro jejich postoje zejména za srpnových dnů pokládali za zvláště nebezpečné.“⁴ Část reformistů ale v politickém životě na krátkou dobu zůstalo, sovětská strana tak nemusela násilím sestavovat okupační vládu a podíl reformistů ve vládě vytvářelo zdánlivou oporu u občanů. Bohužel však tím, že i reformní politici posléze přistoupili na podmínky Moskvy, už v ně obyvatelé Československa přestali věřit, chtěli je podporovat pouze tehdy, když by pokračovali v reformním procesu.⁵ „Postoj reformistů neovlivnilo ani upálení Jana Palacha a jeho pohřeb, který byl ještě celonárodním vzepětím. Nedůvěra obyvatelstva k nim se stále prohlubovala, takže vystřídání Alexandra Dubčeka ve funkci

² MACH, Vladimír. *Totalita.cz* [online]. 1999-2010, [cit. 2010-11-14]. Normalizace (resp. konsolidace). Dostupné z WWW: <<http://totalita.cz/vysvetlivky/normalizace.php>>.

³ OTÁHAL, Milan. *Normalizace 1969-1989 : Příspěvek ke stavu bádání*. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2002. 105 s. ISBN 80-7285-011-3. s. 5.

⁴ OTÁHAL, Milan. Česká společnost na počátku tzv. normalizace. In TŮMA, Oldřich; VILÍMEK, Tomáš. *Pět studií k dějinám české společnosti po roce 1945*. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2008. s. 15 - 58. ISBN 978-80-7285-093-8. s. 15.

⁵ OTÁHAL, Milan. Česká společnost na počátku tzv. normalizace. In TŮMA, Oldřich; VILÍMEK, Tomáš. *Pět studií k dějinám české společnosti po roce 1945*. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2008. s. 15 - 58. ISBN 978-80-7285-093-8. s. 16.

generálního tajemníka ÚV KSČ Gustávem Husákem proběhlo bez většího zájmu a odporu, i když šlo o klíčovou událost, která určila osudy národa na dalších dvacet let.⁶ Po Dubčkově odchodu navíc přestali mít reformisté ve vládě a politice vliv úplně, své funkce si ale většinou udrželi. Postupně však Husák v pozadí s moskevským vedením prosadil rozsáhlé stranické čistky. Reformisty tak nahradili odpůrci ledna 1968.

Zvláště důležitý byl dopis ÚV KSČ určený stranickým organizacím, který byl schválený v lednu 1970 a vyhlášoval principy „výměny stranických legitimací.“⁷ „Čistky se dotkly všech vrstev obyvatelstva, nejvíce inteligence: z celkového počtu 263 449 členů KSČ v českých zemích nebyla k 9. říjnu 1970 vydána legitimace 109 826 (41,6%) příslušníkům této vrstvy; (...) Vyloučeno či vyškrtáno z KSČ bylo celkem na půl milionu členů, tedy více než třetina.“⁸

S nástupem normalizace proběhly nejen změny ve straně, ale i změny v počtu obyvatelstva. V reakci na srpen 1968 a následující události v letech 1968 – 1969 emigrovalo 111 126 občanů českých zemí.⁹ Byl to důsledek rozsáhlých čistek, které probíhaly nejen v politice, ale napříč celou československou společností. Výrazně postihly všechny, kteří se buď zúčastnili reformního procesu, nebo nesouhlasili se sovětskou intervencí. O práci tak přišli například i pedagogové od základních škol až po univerzitní sféru, dále také řada lidí, kteří pracovali v tehdejších médiích. „Čistky postihly ve velkém rozsahu sdělovací prostředky - rozhlas, televize, denní tisk. Ze svých funkcí museli odejít jak ředitelé televize a rozhlasu, tak i šéfredaktoři všech novin a časopisů. Některá periodika jako "Reportér", Literární listy či

⁶ OTÁHAL, Milan. Česká společnost na počátku tzv. normalizace. In TŮMA, Oldřich; VILÍMEK, Tomáš. *Pět studií k dějinám české společnosti po roce 1945*. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2008. s. 15 - 58. ISBN 978-80-7285-093-8. s. 16.

⁷ MARJÁNKO, Bedřich. *Totalita.cz* [online]. 1999-2010, [cit. 2011-02-21]. Období normalizace. Dostupné z WWW: <<http://totalita.cz/norm/norm.php>>.

⁸ OTÁHAL, Milan. Česká společnost na počátku tzv. normalizace. In TŮMA, Oldřich; VILÍMEK, Tomáš. *Pět studií k dějinám české společnosti po roce 1945*. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2008. s. 15 - 58. ISBN 978-80-7285-093-8. s. 20.

⁹ OTÁHAL, Milan. Česká společnost na počátku tzv. normalizace. In TŮMA, Oldřich; VILÍMEK, Tomáš. *Pět studií k dějinám české společnosti po roce 1945*. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2008. s. 15 - 58. ISBN 978-80-7285-093-8. s. 21.

Studentské listy byla zrušena. Mnohým žurnalistům bylo zakázáno publikovat.¹⁰ Pro veřejnost nejviditelněji ovlivnily čistky po roce 1968 uměleckou oblast. Řadě herců, zpěváků, spisovatelů bylo zakázáno vystupovat a publikovat. Z těch nejznámějších osobností byli postiženi například spisovatelé Josef Škvorecký, Pavel Kohout, Ludvík Vaculík, Milan Kundera, dramatik Václav Havel, herci Jan Werich, Rudodolf Hrušínský, Pavel Landovský, Vlasta Chramostová, zpěváci Jiří Suchý, Karel Kryl.¹¹ Někteří z nich proto brzy emigrovali.

Když byly radikální čistky, které měly za cíl stranu sjednotit a zamezit reformním silám z Pražského jara, ukončeny, Československo v čele s Gustávem Husákem muselo vytyčit, jakým směrem má jít jeho politika a každodenní život – jak v praxi bude normalizace u nás vypadat. Samozřejmě hlavní slovo měli sovětští představitelé. V první řadě na našem území měla zůstat sovětská vojska. „Pomineme-li jejich úlohu v případném evropském konfliktu, měla zde „kdykoliv represivně paralyzovat klíčová politická a ekonomická centra republiky v případě, že by v nich došlo k masové občanské nespokojenosti Čechů či Slováků.“¹²

Hlavním úkolem Husákovy normalizace bylo především obnovit jednotu strany v duchu marxismu – leninismu a oproštění se od Akčního programu Pražského jara. Důležitá byla také ekonomika. Znovu se obnovil systém plánovaného hospodářství a ekonomické problémy se odůvodňovaly reformním dlouhodobým ekonomickým plánem.¹³

Kromě upevňování stability uvnitř strany musel režim kontrolovat a udržovat poslušné i samotné občany, a to pomocí médií. Hned po nástupu normalizace se tedy hlavní pozornost přesunula na hromadné sdělovací prostředky a jejich vliv, který sehrál před okupací 1968 opravdu zásadní roli. „Z masmédií byli odstraněni lidé, kteří podporovali obrodný proces a postavili se proti Husákovu nástupu, a byli nahrazeni lidmi poslušnými, ochotnými plnit

¹⁰ MARJÁNKO, Bedřich. *Totalita.cz* [online]. 1999-2010, [cit. 2011-01-20]. Čistky ve společnosti po roce 1968. Dostupné z WWW: <http://totalita.cz/vysvetlivky/cistky_1968.php>.

¹¹ MARJÁNKO, Bedřich. *Totalita.cz* [online]. 1999-2010 [cit. 2011-01-20]. Čistky ve společnosti po roce 1968. Dostupné z WWW: <http://totalita.cz/vysvetlivky/cistky_1968.php>.

¹² OTÁHAL, Milan. Česká společnost na počátku tzv. normalizace. In TŮMA, Oldřich; VILÍMEK, Tomáš. *Pět studií k dějinám české společnosti po roce 1945*. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2008. s. 15 - 58. ISBN 978-80-7285-093-8. s. 32.

¹³ MARJÁNKO, Bedřich. *Totalita.cz* [online]. 1999-2010, [cit. 2011-02-21]. Od dubnového pléna 1969 k XIV. sjezdu v roce 1971. Dostupné z WWW: <http://totalita.cz/norm/norm_01.php>.

příkazy bez ohledu na to, zda jim věřili.¹⁴ Vybraná periodika byla zakazována a rušena. Lidé se vzbouřili - mezi novináři koloval leták „Nesmíme mlčet“, kde signatáři hlásali, že tato opatření jsou proti svobodě tisku a jsou nejpřísnější od Mnichova 1938. Protipólem byli pak novináři, kteří podepsali prohlášení „Slovo do vlastních řad“, které Rudé právo otisklo 17. května 1969, po dubnovém zasedání ÚV KSČ. Tito signatáři se naopak k normalizační politice Gustáva Husáka hlásili. „Mezi čestnými novináři se pro toto provolání tehdy vžil název „Dýka do vlastních zad“. Čelní představitelé Českého svazu novinářů (ČSN) byli umlčeni, zbaveni svých funkcí, ztratili svá zaměstnání, vyloučeni z politického života a místo nich bylo ústředním výborem KSČ jmenované (nikoliv volené!) nové vedení Českého svazu novinářů. Tomuto vedení stál v čele Josef Valenta, bývalý šéfredaktor Světa sovětů, jemuž se v srpnu 1968 celá redakce doslova rozpadla. Valenta na svolané schůzi tzv. sekce Českého svazu novinářů v úterý 29. října 1970 oznámil, že rozpustil až dosud volený výbor sekce volných novinářů a jmenoval místo něho sedmičlennou prověřovací komisi.¹⁵

Pro československé dějiny bylo zásadní i první výročí okupace. Na mnoha místech v republice v srpnu 1969 shromažďovali lidé na demonstracích, kde chtěli vyjádřit veřejnou nespokojenost s vývojem po Moskevském protokolu. „Politické vedení nasadilo proti účastníkům nejen bezpečnostní síly, ale i Lidové milice a armádu, které brutálně zasáhly, takže na ulicích tekla krev a byli i mrtví. Protesty byly zaměřeny nejen proti okupaci, ale i proti Husákově skupině.“¹⁶ S demonstranty si tehdejší mocenské síly dokázaly dobře poradit. Politika biče a zastrasování fungovala velice dobře a lidé měli strach, který v nich přetrvával po celou dobu normalizace. „Represe byla legalizována přijetím zákonného opatření č. 99/169 o některých přechodných opatřeních nutných k upevnění a ochraně veřejného pořádku předsednictvem Federálního shromáždění z 22. srpna 1969, které podepsal také Dubček,

¹⁴ OTÁHAL, Milan. Česká společnost na počátku tzv. normalizace. In TŮMA, Oldřich; VILÍMEK, Tomáš. *Pět studií k dějinám české společnosti po roce 1945*. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2008. s. 15 - 58. ISBN 978-80-7285-093-8. s. 36.

¹⁵ SÍGL, Miroslav. *Totalita.cz* [online]. 1999-2010, [cit. 2011-02-21]. Počátky posrpnové perzekuce novinářů. Dostupné z WWW: <http://totalita.cz/norm/norm_07.php>.

¹⁶ OTÁHAL, Milan. Česká společnost na počátku tzv. normalizace. In TŮMA, Oldřich; VILÍMEK, Tomáš. *Pět studií k dějinám české společnosti po roce 1945*. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2008. s. 15 - 58. ISBN 978-80-7285-093-8. s. 51.

tehdy předseda FS, a tímto činem vlastně dovršil krach reformistů.¹⁷ Tento zákon je známý jako takzvaný pendrekový zákon. Za občanskou neposlušnost, účast na demonstracích mohli tak neukáznění občané dostat nejen vysokou pokutu, vyhazov ze studií nebo zaměstnání, ale dostat se dokonce do vězení.¹⁸

Důležitým dokumentem normalizace se v prosinci roku 1970 stalo „Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ“, což byla patnáctisetstránková analýza, ve které autoři odůvodňovali nastupující normalizaci a vysvětlovali intervenci vojsk v srpnu 1968. Sepsali ji vedoucí pracovníci KSČ. „Tento dokument prezentoval intervenci jako "bratrskou a internacionální pomoc" a československé události 1968-69 jako "kontrarevoluci".“¹⁹

1.1 Celková atmosféra doby, každodenní život 70. a 80. let

Kromě politických změn na začátku normalizace lidé nejvíce vnímali svůj každodenní život, který žili. Atmosféra doby a celkově společnosti se během dvaceti let normalizace prakticky neměnila. Samozřejmě jakým způsobem lidé žili, kde pracovali, jaká byla atmosféra v pracovním kolektivu, kam a co chodili nakupovat, kde a jakým způsobem trávili víkendy a svátky, to vše ovlivňovala politika.

K podpoře normalizační politiky režim potřeboval svoje opěrné body ve všech složkách společenského života. Hojně vznikaly nejrůznější organizace pod hlavičkou komunistické strany. „V listopadu 1970 se konala ustavující konference SSM a její součástí Pionýrské organizace SSM. Došlo k likvidaci nezávislých mládežnických organizací jako Sdružení dětských a mládežnických organizací (např. Junák, Tábornická unie) na straně jedné, či

¹⁷ OTÁHAL, Milan. Česká společnost na počátku tzv. normalizace. In TŮMA, Oldřich; VILÍMEK, Tomáš. *Pět studií k dějinám české společnosti po roce 1945*. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2008. s. 15 - 58. ISBN 978-80-7285-093-8. 52.

¹⁸ OTÁHAL, Milan. Česká společnost na počátku tzv. normalizace. In TŮMA, Oldřich; VILÍMEK, Tomáš. *Pět studií k dějinám české společnosti po roce 1945*. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2008. s. 15 - 58. ISBN 978-80-7285-093-8. s. 52.

¹⁹ MARJÁNKO, Bedřich. *Totalita.cz* [online]. 1999-2010, [cit. 2011-02-21]. Od dubnového pléna 1969 k XIV. sjezdu v roce 1971. Dostupné z WWW: <http://totalita.cz/norm/norm_01.php>.

ultralevicového Leninského svazu mladých na straně druhé.²⁰ V rámci těchto organizací, ve svátky, výročí udávané československou vládou a Sověty strana pořádala monstrózní akce pro veřejnost, aby ukázala jakou má sílu a hodnoty. Mezi takové akce patřili například průvody na Prvního máje, lampiónové průvody v listopadu při výročí VŘSR, vojenské přehlídky na počest výročí osvobození rudou armádou, slavnosti na počest Svátku práce, Mezinárodního dne žen a další. „Další masovou akcí byly spartakiády, jejichž úkolem byla propagace šťastné přítomnosti pracujícího lidu. Skupinové cvičení mělo již svoji tradici ve všesokolských sletech a tomu vděčilo za určitou popularitu. Té komunisté zneužili ke své propagaci.“²¹

Člověk v normalizaci měl navíc neustále pocit, že je sledován a často tomu tak ve skutečnosti opravdu bylo. „Občan byl neustále pod kontrolou, neboť společnost byla protkána sítí spolupracovníků a udavačů StB. Také proto lidé hledali únik od každodenní reality. Uchylovali se na své zahrádky, chaty a chalupy, a ke svým zálibám.“²² I děti byli doma poučení, nebo podvědomě věděli, že o určitých věcech se na veřejnosti, například ve škole a mezi cizími lidmi, nemluví. Lidé vedli schizofrenní život. Na veřejnosti, v zaměstnání se chovali zcela jinak než doma v soukromí. „Na veřejnosti byli lidé nuceni říkat pouze to, co od nich vyžadovala komunistická propaganda. Vlastní názor, který se odlišoval od oficiálního, mohl takového odvážlivce stát v lepším případě zastavení postupu v zaměstnání, snížení platu či omezení "odborářských" výhod. Hrozila i ztráta zaměstnání, zákaz výkonu povolání, vyloučení ze studií, šikanování ze strany úřadů, domovní prohlídky a následné uvěznění a nespočet dalších nepříjemností, které si režim vymyslel.“²³

Po stereotypním konformním pracovním týdnem vyhlíželi víkend, kdy mohli od skutečné normalizační reality uniknout většinou na své víkendové chaty a chalupy. „Pomineme-li aktivity opozice, vládla v zemi normalizační každodennost. Komunistická elita žila v rutinním rytmu stranických sjezdů a zasedání a většinová společnost ještě více prohloubila únikový

²⁰ MARJÁNKO, Bedřich. *Totalita.cz* [online]. 1999-2010 [cit. 2011-03-28]. Období normalizace. Společnost zažíva pohřbená (sedmdesátá léta). Dostupné z WWW: <http://totalita.cz/norm/norm_02.php>.

²¹ MARJÁNKO, Bedřich. *Totalita.cz* [online]. 1999-2010 [cit. 2011-03-28]. Období normalizace. Společnost zažíva pohřbená (sedmdesátá léta). Dostupné z WWW: <http://totalita.cz/norm/norm_02.php>.

²² MARJÁNKO, Bedřich. *Totalita.cz* [online]. 1999-2010 [cit. 2011-03-28]. Období normalizace. Společnost zažíva pohřbená (sedmdesátá léta). Dostupné z WWW: <http://totalita.cz/norm/norm_02.php>.

²³ MARJÁNKO, Bedřich. *Totalita.cz* [online]. 1999-2010 [cit. 2011-03-28]. Období normalizace. Společnost zažíva pohřbená (sedmdesátá léta). Dostupné z WWW: <http://totalita.cz/norm/norm_02.php>.

způsob života v soukromí. Mimikry, jež lidé v době reálného socialismu zvládali, výstižně pojmenoval normalizační vtip o tom, že nudný pracovní týden je jen přípravou na aktivní víkend. Právě v soukromí se odehrával prakticky veškerý „autentický“ život bez přetvářky.²⁴

Nejvíce na lidi dopadal špatný stav ekonomiky. I když vedení strany na pravidelných sjezdech tleskalo úspěchům pětiletok a potvrzovalo plnění plánů dlouhodobého hospodářství, sehnat toaletní papír nebo maso byl pro lidi problém. Československé hospodářství se zaměřovalo na těžké strojírenství, hutnictví a podobně. Spotřebního zboží ale bylo vždy nedostatek. Běžně fungoval podpultový prodej, mít známého i příbuznou v prodejně se zbožím bylo obrovskou výhodou. Pro sedmdesátá a osmdesátá léta je tak typický obrázek fronty před prodejnou. Fronty se stály skoro na všechno, a to každý den. „Nedostatkové bylo skoro vše: od kvalitních knížek, elektroniky, oblečení všeho druhu, banánů a mandarinek až po toaletní papír či hygienické vložky.“²⁵ S příchodem léta dokonce docházely i zásoby limonády a dalších nealkoholických nápojů. „V socialismu se nechodilo nakupovat, chodilo se „shánět“. Slovní spojení „nedostatkové zboží“ bylo zcela samozřejmou součástí tehdejšího slovníku. Věci se „kupovaly pod pultem“ a to, že například každým rokem s příchodem letních veder nastal nedostatek limonád a jiných nealkoholických nápojů, patřilo ke „koloritu doby“.²⁶

Nedostatek spotřebního zboží řešili někteří v Tuzexu. Tuzex byla prodejna ve větších městech se zahraničním zbožím – především s oblečením, elektronikou, spotřebiči do domácnosti, ale i potravinami nebo kosmetikou. V Tuzexu lidé mohli nakupovat pouze za zahraniční měnu nebo takzvané bony – peněžní poukázky. „Džiny, ikona životního stylu mladých, byly k dostání pouze v Tuzexu (zkratka pro tuzemský export), kde se za valuty nebo tuzexové poukázky čili bony kupovalo zahraniční, převážně západní zboží, které nebylo v normální obchodní síti k dostání. Prodejny Tuzexu oficiálně sloužily buď cizincům, nebo československých občanům pracujícím v cizině a placeným ve valutách. Bony platily pouze

²⁴ KONČELÍK, Jakub; VEČEŘA, Pavel; ORSÁG, Petr. *Dějiny českých médií 20. století*. 1. vyd. Praha : Portál, 2010. 310 s. ISBN 978-80-7367-698-8. s. 207.

²⁵ MARJÁNKO, Bedřich. *Totalita.cz* [online]. 1999-2010 [cit. 2011-03-28]. Období normalizace. Společnost zaživa pohřbená (sedmdesátá léta). Dostupné z WWW: <http://totalita.cz/norm/norm_02.php>.

²⁶ ŠKAPÍKOVÁ, Jitka; HOUSER, Jiří; HOFFMAN, Ivan. *Vzpomínáte? Takoví jsme byli : 70. léta*. Praha : XYZ, 2009. 274 s. ISBN 978-80-87021-57-6. s. 132.

na území ČSSR a bylo je možné získat jen směnou za valuty. V praxi perfektně fungoval černý trh, kdy překupníci (takzvaní veksláci) měnili cizincům ve výhodném kurzu koruny za valuty, valuty měnili za bony a bony prodávali českým občanům rovněž ve výhodném kurzu. Bezpečnostní složky pořádaly na veksláky sporadické razie, o kterých se však v drtivé většině vědělo předem, takže efekt byl téměř nulový. Džínová móda ležela ideologům silně v žaludku.²⁷ Dalším problémem byl nedostatek oblečení – především výběru oblečení a obuvi. Kdo si nemohl dovolit nakupovat v Tuzexu a odmítal chodit oblečený jako celý zbytek Československa, sedl k šicímu stroji. Ženy se snažily sehnat si Burdu a podle časopisu ušít originální kostýmek nebo šaty.

Bytů byl nedostatek, i když v době normalizace se hojně začaly stavět paneláky a vznikala tak velká paneláková sídliště, především ve velkých městech. K získání panelákového bytu mimo daný pořadník často lidé potřebovali čistý kádrový profil a dobré známosti ve straně. „Stát kolem větších měst naplácal betonová sídliště a v nich vzali za vděk socialistickým luxusem občané, kteří přišli na řadu v pořadníku bytového družstva. Další možnost byla získat byt služební anebo podnikový, což, pravda, obnášelo dlouhodobé závazky. A pak zde byly byty státní, ke kterým mohl mít člověk dekret za úplatek, měl-li potřebné konexe. Mladým, kteří neuspěli, nezbylo než se uskromnit u rodičů...“²⁸

I přes veškeré ekonomické problémy se v normalizaci rodilo nejvíce dětí. Označení Husákovy děti bylo pro lidi narozené v sedmdesátých letech za vlády Gustáva Husáka. „Režim motivoval k rodičovství dárkami, půjčkami či přidělováním bytů.“²⁹ Roli tedy sehrála především výše přídavků, ale také to, že rodit začaly silné ročníky narozené po skončení války. Populační exploze dosáhla svého vrcholu v roce 1974, kdy se narodilo téměř 200 tisíc dětí. Pro režim však tento babyboom po pár letech znamenal další problém – přetíženost

²⁷ ŠKAPÍKOVÁ, Jitka; HOUSER, Jiří; HOFFMAN, Ivan. *Vzpomínáte? Takoví jsme byli : 70. léta*. Praha : XYZ, 2009. 274 s. ISBN 978-80-87021-57-6. s. 168.

²⁸ ŠKAPÍKOVÁ, Jitka; HOUSER, Jiří; HOFFMAN, Ivan. *Vzpomínáte? Takoví jsme byli : 70. léta*. Praha : XYZ, 2009. 274 s. ISBN 978-80-87021-57-6. s. 143.

²⁹ ŠKAPÍKOVÁ, Jitka; HOUSER, Jiří; HOFFMAN, Ivan. *Vzpomínáte? Takoví jsme byli : 70. léta*. Praha : XYZ, 2009. 274 s. ISBN 978-80-87021-57-6. s. 149.

mateřských a základních škol. Po náhlém nárůstu se děti opět rodilo méně, a to ještě předtím, než vláda musela kvůli státnímu rozpočtu přídávky a výhody pro rodiče opět zrušit.³⁰

Vyjet do zahraničí nebylo v době normalizace nic jednoduchého. Na dovolenou lidé nepotřebovali jen ušetřené peníze. Pokud se nespokojili jen s pobytem na své chatě či chalupě nebo v tuzemských rekreačních střediscích, čekalo je dlouhé vyřizování povolení pobytu v zahraničí. Vyjet jen v létě k moři znamenalo nespočet formulářů a povolení. Pro lidi nebylo lehké se dostat do zahraničí, byť jen na letní dovolenou, a to s výjimkou v roce 1968 od února 1948 až do roku 1989. Nebyl problém s pasem vycestovat do ostatních socialistických zemí, složitější bylo ale například vyjet do Jugoslávie. Do kapitalistické ciziny však mohla cestovat jen hrstka československých občanů. Navíc bylo nutné si k tomu sehnat mnoho povolení ze zaměstnání, z celozávodního výboru KSČ a odborů. Vycestovat mohli až potom, co dostali devizový příslib a obdrželi výjezdní doložku.³¹

Pokud někomu život v komunismu nevyhovoval a měl tendence se bouřit, čekali na něj represe ze strany státu. Represe neznamenal jen organizované násilí, zatýkání, ale také například zákaz studia, propouštění ze zaměstnání a tak dále. Netýkalo se to sice většiny společnosti, ale tato skupina lidí byla běžně odposlouchávána a výjimkou nebyly ani domovní prohlídky. Šlo o skupinu lidí, o kterých strana věděla, že jsou pro režim problémoví. Cílem vedení strany bylo lidi zastrašit. Pokud bude někdo zastávat jiný názor, bude z toho mít problémy. Lidé tak v době normalizace stále žili ve strachu a báli se vyjít s opozičním názorem nejen na veřejnost, ale zmínit se například v zaměstnání nebo mezi přáteli. Sice represe v sedmdesátých a osmdesátých letech 20. století nikdy nedosáhly takového formátu jako politické procesy v padesátých letech, přesto zcela samozřejmě patřily k udržení pořádku a stability režimu.³²

³⁰ ŠKAPÍKOVÁ, Jitka; HOUSER, Jiří; HOFFMAN, Ivan. *Vzpomínáte? Takoví jsme byli : 70. léta*. Praha : XYZ, 2009. 274 s. ISBN 978-80-87021-57-6. s. 150.

³¹ MARJÁNKO, Bedřich. *Totalita.cz* [online]. 1999-2010 [cit. 2011-03-28]. Období normalizace. Společnost zaživa pohřbená (sedmdesátá léta). Dostupné z WWW: <http://totalita.cz/norm/norm_02.php>.

³² OTÁHAL, Milan. *Normalizace 1969-1989 : Příspěvek ke stavu bádání*. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2002. 105 s. ISBN 80-7285-011-3. s. 53 – 54.

1.2 Tištěná média v době normalizace

Vedení strany si velice dobře uvědomovalo, jak velký vliv má na společnost kultura, především literatura a hromadné sdělovací prostředky. Vždyť právě díky kulturním proudům se československá společnost dostala k Pražskému jaru. Strana tedy potřebovala kulturu ovládat a její činnost mít plně ve svých rukou. Pod dohledem nebyli jen spisovatelé s radikálním nesouhlasným názorem na normalizaci a komunistickou politiku, ale také umělci – hudebníci, herci, moderátoři a další populární osobnosti. K tomu, aby jim úřady zakázaly působit ve svém oboru, stačila například emigrace vzdáleného příbuzného, nebo špatný kádrový profil jednoho z rodičů. Nepřízpůsobiví umělci byli perzekuováni, vězněni a znevýhodněni v osobním i profesním životě.

S nástupem normalizace opět vznikaly seznamy zakázaných knih, zakázané byly i mnohé literární časopisy. Literatura a média se vydaly trojí cestou. Jeden směr představovali domácí spisovatelé, novináři oficiálně schválení komunistickými orgány, kteří psali v duchu socialismu, opěvovali prosperitu země, politiku a hospodářství, spokojenost občanů. Tato média samozřejmě podléhala ostré cenzuře. Autoři jednak prováděli autocenzuru, praktikována byla také cenzura následná oficiálními cenzurními orgány.

Pro další vývoj opozice měly vliv ale především média a proudy literatury exilové a samizdatové. Samizdat zahrnoval nejen knihy, ale i další spisy, tiskoviny, noviny, časopisy, letáky, které nemohly být vydávány především z politických důvodů. Autoři je tak šířili neoficiálně, a to pouze mezi určitou malou skupinou lidí. Mezi nejznámější samizdatové vydavatelské edice patřila „Petlice (Ludvík Vaculík), dále Česká expedice, Popelnice, Pražská imaginace aj. Edici Expedice redigoval Jan Lopatka. Jejím duchovním otcem a hybnou silou byl Václav Havel, který také nesl právní odpovědnost za její vydávání, protože knihy podepisoval, pokud nebyl ve vězení. Jeho žena Olga byla dokonce za vydávání Expedice trestně stíhána.³³ I když samizdatová periodika vznikala i v padesátých letech, znovuzrození zažila po skončení doby uvolnění Pražského jara, kdy do médií opět nastoupila tvrdá cenzura. Nárůst samizdatu pak přímo souvisel s činností opozice, tudíž od založení Charty 77 počet samizdatových tiskovin stoupal. „Počet samizdatových periodik byl v prvních letech

³³ MARJÁNKO, Bedřich. *Totalita.cz* [online]. 1999-2010, [cit. 2011-04-19]. Samizdat, samizdatová (ineditní) literatura. Dostupné z WWW: <<http://totalita.cz/vysvetlivky/samizdat.php>>.

normalizace minimální, první výrazný nárůst vyvolala Charta 77, poté až do pádu režimu přibývaly další tituly. K pomyslnému vrcholu dospěl rozvoj těchto paralelních informačních a komunikačních systémů ve druhé půli 80. let. Podle odhadů během normalizace postupně vycházelo přes 200 nezávislých titulů.³⁴ Řada signatářů Charty 77 a dalších disentů stála za vznikem mnoha samizdatových periodik, jednalo se především o novináře, spisovatele a publicisty, kteří vzhledem ke svým názorům nemohli vykonávat svoje zaměstnání. „Politická moc tyto nezávislé skupiny tvrdě potírala už od počátku normalizace, veřejnost se však o tom z oficiálních médií téměř nedozvídala. Po vzniku Charty 77 však režim, vědom si nebezpečnosti nové iniciativy, změnil dosavadní taktiku a kromě pronásledování opozice přistoupil i k její masivní mediální skandalizaci.“³⁵ Při tak velkém počtu se samizdatová periodika dokonce členila podle zaměření. Například skupina kolem Petra Uhla - signatáře Charty 77 vydávala informační bulletin *Informace o Chartě 77* se zkráceným názvem *Infoch*. Specializovaná periodika byla zastoupena například undergroundovým *Voknem* nebo revue *Spektrum*. Mezi nejznámější a masově nejrozšířenější noviny na konci normalizace patřily *Lidové noviny*, které se dokonce snažily zaregistrovat jako oficiální periodikum, což se ale nepodařilo, místo toho byli hlavní osobnosti novin režimem obviňováni a zatýkáni.³⁶

Třetí proud představovaly knihy a další tiskoviny vydávané v zahraničí. Exilovou literaturu vydávali spisovatelé, kteří emigrovali. Mezi nejznámější exilové vydavatelství patřilo *Sixty-Eight Publishers* v kanadském Torontu, za kterým stál Josef Škvorecký se svou ženou Zdenou Salivarovou. Pro domácí opozici silnou podporu představovalo *Rádio Svobodná Evropa*, které vysílalo z Mnichova. Z periodik byly pro československé čtenáře důležité například *Listy*. „Pro většinu titulů vydávaných v prvním období po srpnu 1968 byla společná primární orientace mediálních obsahů na exilové publikum. Výjimkou z výrazných periodik založených posrpnovými exulanty byly *Listy Jiřího Pelikána*, založené roku 1970

³⁴ KONČELÍK, Jakub; VEČEŘA, Pavel; ORSÁG, Petr. *Dějiny českých médií 20. století*. 1. vyd. Praha : Portál, 2010. 310 s. ISBN 978-80-7367-698-8. s. 227.

³⁵ KONČELÍK, Jakub; VEČEŘA, Pavel; ORSÁG, Petr. *Dějiny českých médií 20. století*. 1. vyd. Praha : Portál, 2010. 310 s. ISBN 978-80-7367-698-8. s. 220.

³⁶ KONČELÍK, Jakub; VEČEŘA, Pavel; ORSÁG, Petr. *Dějiny českých médií 20. století*. 1. vyd. Praha : Portál, 2010. 310 s. ISBN 978-80-7367-698-8. s. 225 - 226.

v Římě, které se vyprofilovaly jako jeden z nejvýznamnějších titulů novodobého československého exilu vůbec.“³⁷

V domácích československých médiích panovala od počátku normalizace strnulá konformistická atmosféra. V roce 1969 tedy nastaly personální změny v redakcích tištěných médií a na postech v Československé televizi a Československém rozhlasu. Média měla být propagandistickým nástrojem strany, dá se říci její prodlouženou rukou. Po uvolněném období Pražského jara přišly na řadu jako první personální čistky v redakcích a mediálních organizacích, rušení celých režimů nevyhovujících periodik a pochopitelně se znovu zavedla cenzura.

Obnoveny byly cenzurní orgány, které spadaly pod ÚV KSČ – úřady pro tisk a informace, konkrétně Český úřad pro tisk a informace (ČÚTI) a Slovenský úrad pre tlač a informácie (SÚTI). Do roku 1988 fungovaly současně s Federálním úřadem pro tisk a informace (FÚTI), který vznikl v prosinci 1980. Tyto orgány měly za úkol provádět především následnou cenzuru médií. „V případě, že úřad našel v mediálních obsazích ideologická pochybení, využíval různých stupňů sankcí vůči redaktorům, šéfredaktorům a vydavatelům. Příčinou uvalení sankcí mohlo být například nevhodné zakomponování příspěvku na stránce či v konkrétním vydání, čímž mohly být u čtenáře vzbuzeny nežádoucí asociace, dále skrytá propagace výrobků z kapitalistických zemí, nahrávání západní propagandy, opomenutí kritiky Západu při informování o určitém problému či události...“³⁸

Následná cenzura byla podle komunistických představitelů efektivnější než ta předběžná. Zatímco u předběžné cenzury nesl odpovědnost především konkrétní cenzor, který článek a jeho obsah kontroloval, u následné cenzury komunisté vyvolávali v redaktorech, šéfredaktorech a vydavatelích strach a donutili je tak nepřímou k přísné autocenzuře. Předběžná cenzura se pak týkala především článků v rámci důležitých výročí. Pracovníci kontrolního orgánu zadali na žádost ÚV KSČ mimořádná opatření a přímo v redakcích předních deníků prováděli kontrolu všech textů, které se měly v dané dny publikovat. Šlo například o výročí, kde se daly očekávat nějaké problémy ze strany veřejnosti a opozice jako

³⁷ KONČELÍK, Jakub; VEČEŘA, Pavel; ORSÁG, Petr. *Dějiny českých médií 20. století*. 1. vyd. Praha : Portál, 2010. 310 s. ISBN 978-80-7367-698-8. s. 232.

³⁸ KONČELÍK, Jakub; VEČEŘA, Pavel; ORSÁG, Petr. *Dějiny českých médií 20. století*. 1. vyd. Praha : Portál, 2010. 310 s. ISBN 978-80-7367-698-8. s. 209.

výročí upálení Jana Palacha nebo výročí srpnové invaze. Pokud cenzori našli v textech něco, co nevyhovovalo oficiálním podmínkám, mohlo se vydání listu z důvodu předělání obsahu i zpozdít. Kontrolována byla také Československá tisková kancelář (ČTK) jakožto jediný zdroj informací ze zahraničních médií. Zahraniční zpravodajové ČTK byli z velké části také spolupracovníky StB.³⁹

Hlavním deníkem ÚV KSČ bylo po personálních změnách na jaře 1969 Rudé právo. „Určovalo hlavní agendu, základní postoje k hodnocení událostí a jejich interpretaci. Ostatní deníky se musely této generální linii podřizovat.“⁴⁰ V letech 1968 – 1971 bylo zrušeno více než 150 registrovaných periodik. Počty deníků se v 70. letech neměnil, klesaly spíše počty časopisů - týdeníky a měsíčníky. Normalizací tedy utrpěly především tiskoviny, které se podporovaly reformy Pražského jara. Ubylo literárních a kulturních periodik.

Celostátních deníků bylo celkem šest. Jedničkou bylo Rudé právo, deník ÚV KSČ, které mělo náklad až milion výtisků denně. Lidovou demokracii vydávala Československá strana lidová, deník Svobodné slovo pak Československá strana socialistická, Mladou frontu ÚV Socialistického svazu mládeže, deník Práce vydávalo Revoluční odborové hnutí a ministerstvo zemědělství pak analogicky Zemědělské noviny. Mimo šest hlavních deníků vycházely i specializované deníky, a to Obrana lidu, kterou vydávalo ministerstvo obrany a Československý sport, který vydával Československý svaz tělesné výchovy. Hojný počet literárních a kulturních tiskovin z doby Pražského jara nahradil stranický týdeník pro politiku, vědu a kulturu s názvem Tvorba, který se zaměřoval na kritiku protisocialistických názorů. V roce 1972 pak vznikl časopis Svazu československých spisovatelů Literární měsíčník, který od roku 1975 vycházel s přílohou Dílna. Ta obsahovala texty začínajících autorů. V roce 1982 kromě Tvorby byla čtenářům k dispozici také literární příloha Kmen, která byla od roku 1988 vydávána jako týdeník Svazu československých spisovatelů. Od roku 1976 také pod Svazem českých dramatických umělců vycházel časopis Scéna a Svaz českých výtvarných umělců vydával od roku 1988 časopis Ateliér.⁴¹

³⁹ KONČELÍK, Jakub; VEČEŘA, Pavel; ORSÁG, Petr. *Dějiny českých médií 20. století*. 1. vyd. Praha : Portál, 2010. 310 s. ISBN 978-80-7367-698-8. s. 209-211.

⁴⁰ KONČELÍK, Jakub; VEČEŘA, Pavel; ORSÁG, Petr. *Dějiny českých médií 20. století*. 1. vyd. Praha : Portál, 2010. 310 s. ISBN 978-80-7367-698-8. s. 214.

⁴¹ KONČELÍK, Jakub; VEČEŘA, Pavel; ORSÁG, Petr. *Dějiny českých médií 20. století*. 1. vyd. Praha : Portál, 2010. 310 s. ISBN 978-80-7367-698-8. s. 215 – 216.

1.3 Opozice

Politická opozice se přirozeně vytvářela během celých čtyřiceti let období komunismu v Československu. Nejvýznamnější a nejdůraznější byla však až opozice, která působila v období normalizace v sedmdesátých a osmdesátých letech 20. století. Tyto hybné síly odporu proti komunistickému režimu nakonec po čtyřiceti letech dokázaly změnit politický systém v Československu.

1.3.1 Počátky opozice v době normalizace

Odpor proti normalizaci a jistá forma opozice se začala vytvářet hned po okupaci v roce 1968. Po ročním výročí okupace v létě 1969, kdy se lidé shromažďovali na demonstracích na různých místech v republice a kdy tyto demonstrace byly tvrdě potlačeny a následně na to byl přijatý takzvaný pendrekový zákon, nenabývaly opoziční síly žádného masového charakteru. „Velmi časté byly verbální útoky, které představovaly podle Bezpečnosti „jednu z forem boje protisocialistických sil vůči současné politice KSČ a vůči spojení se SSSR.“ Rozšířené bylo dále psaní letáků, anonymních dopisů stranickým a státním představitelům a nápisů na veřejně přístupných místech.“⁴²

Nesouhlas s normalizací, politikou KSČ, Husákovým vedením a spojenectvím se SSSR vyjadřovaly skupiny studentů a umělců. Mezi mladými lidmi se oblíbě těšila hudba, především punková, undergroundová a pak dále také folková. „Evidentním symptomem totalitního režimu byla podpora bezdějové, stereotypní, šedivé všednosti. Pokud se mladý člověk vypravil na koncert kapely hrající punk nebo novou vlnu, pak nejspíš proto, že chtěl vybočit z této šedivé každodennosti a v souladu se svým zaměřením, temperamentem a věkem se pobavit, vykřičet, uvolnit se z vědomě či podvědomě působící tenze. (...) Ačkoli tato hudba nebyla sama o sobě politická, komunistická moc z ní politikum udělala.“⁴³

⁴² OTÁHAL, Milan. Česká společnost na počátku tzv. normalizace. In TŮMA, Oldřich; VILÍMEK, Tomáš. *Pět studií k dějinám české společnosti po roce 1945*. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2008. s. 15 - 58. ISBN 978-80-7285-093-8. s. 52.

⁴³ VANĚK, Miroslav. Kytky v popelnici : Punk a nová vlna v Československu. In VANĚK, Miroslav, et al. *Ostrůvky svobody : Kulturní a občanské aktivity mladé generace v 80. letech v Československu*. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2002. s. 186-187. ISBN 80-7220-124-7. s. 186-187.

Skupina vysokoškoláků sympatizovala s levicí na Západě. „Začala se formovat již po listopadové stávce v roce 1968 a záhy vytvořila nelegální organizaci s názvem Hnutí revoluční mládeže či Revoluční socialistická strana (Československo). Kritické stanovisko zaujali jeho členové nejen k Dubčekově politice po okupaci země, ale i k obrodnému procesu, který podle jeho závěrů nepřekonal stalinskobyrokratické pojetí socialismu. Husákův režim hodnotili jako centralistický, byrokratický a totalitní, neboť rozhodující politickou a hospodářskou moc mělo v rukou mocensko-byrokratické centrum, které bylo mezinárodně propojeno a podřízeno sovětskému.“⁴⁴

Dále do opozičního hnutí patřili také lidé, kteří byli po své aktivní činnosti v době Pražského jara vyloučeni z KSČ. „Základem opozice v období „obnovení pořádku“ byli lidé, kteří byli zbaveni členství ve straně a postiženi i existenčně. Jejimi organizátory a představiteli byli zejména reformisté a bývalí komunističtí funkcionáři z doby obrodného procesu. Jejich cíle byly politické, tj. odstranění Husákova vedení, návrat k polednové politice a Akčnímu programu. Po potlačení této opozice v soudních procesech v létě 1972 se postupně formovalo nové protirežimní hnutí, které nazýváme disent. Významnou roli v něm začali kromě exkomunistů hrát intelektuálové orientovaní liberálně demokraticky, křesťané, underground a s nástupem nové generace mladí lidé. Nové vnitropolitické i zahraničněpolitické poměry ovlivnily také program; místo socialismu s lidskou tváří se hlavním požadavkem stala lidská a občanská práva, jak to bylo formulováno v *Prohlášení Charty 77*. V závěrečném období normalizačního režimu vznikla – v souvislosti s jeho oslabováním a nástupem M. Gorbačova – řada nových nezávislých iniciativ, jež se hlásily k politice nebo vycházely z prostředí mladých lidí, kteří vnášeli do opozičního hnutí radikalismus.“⁴⁵

Lidé, kteří otevřeně vyjadřovali nesouhlas s nastupujícím normalizačním režimem, byli za své názory zatýkáni už od počátku sedmdesátých let, tedy ještě dlouho před založením Charty 77.

⁴⁴ OTÁHAL, Milan. Česká společnost na počátku tzv. normalizace. In TŮMA, Oldřich; VILÍMEK, Tomáš. *Pět studií k dějinám české společnosti po roce 1945*. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2008. s. 15 - 58. ISBN 978-80-7285-093-8. s. 58.

⁴⁵ OTÁHAL, Milan. Bojovali proti normalizačnímu režimu. In VANĚK, Miroslav. *Mocní? a Bezmocní? Politické elity a disent v období tzv. normalizace : Interpretační studie životopisných interview..* 1. vyd. Praha : Prostor, 2006. s. 141. ISBN 80-7260-161-X. s. 141.

1.3.2 Disent

V odborné literatuře bývá problém s definicí samotného disentu. Zahrnujeme do disentu pouze signatáře *Prohlášení Charty 77*, nebo se disentem chápe širší skupina lidí, kteří se distancovali od Husákova režimu nebo jsou to lidé, kteří působili spíše v kulturní opozici? „Disent má své sítě, své zvyky, své publikace (samizdaty, exilová nakladatelství), ale právě proto, že není pouze politický, je velmi těžké ho vymezit.“⁴⁶

Disent se v tehdejší Československu z politické opozice dále vyvíjel do dalších oblastí občanského života. Spíše než o vymezení se přímo vůči politice, vládnoucí straně a vůdčím osobnostem KSČ měli lidé potřebu vymezit se vůči konformitě celého občanského života, vůči striktním pravidlům v celé společnosti, která udávala vládnoucí strana. Lidé se sdružovali do nenápadných skupinek, například na základě své profese (kroužek historiků, kroužek spisovatelů). Další formou protestu proti normalizačním pravidlům byla účast na určitých kulturních akcích – výstavách, koncertech, inscenacích divadelních her, na náboženských setkáních.⁴⁷ Typické byla například utajovaná bytová divadelní představení, která byla zároveň dobrou příležitostí k setkání lidí s podobnými názory na tehdejší politickou situaci a dění ve společnosti v zemi.

Lidé z disentu vždy sledovali, jak a jestli vůbec se dodržují lidská práva v totalitním státě. Hojně pořádali protesty proti konkrétním případům porušování lidských práv a občanských svobod. Disent je také silně spjat se samizdatem. Právě disidenti sepisovali, vydávali a poté distribuovali ilegální letáky, časopisy, sborníky, knihy, udržovali kontakty se zahraničním světem – exilem a exilovou literaturou. Hlavním cílem disentu bylo informovat veřejnost o skutečném stavu věcí v Československu. K tomu právě sloužit rozhlas – Rádio Svobodná Evropa, exilová literatura, samizdat, z části tajné přednášky a diskuze.

„Disent 70. a 80. let vzniklý po roce 1968 se tedy nepovažoval za pouhé dědictví pražského jara. Například podle spisovatele Jana Vladislava byl rovněž pokračováním duchovního odboje 50. let, ale protože mnozí z řad „deklasované“ socialistické opozice

⁴⁶ MAYER, Françoise. *Češi a jejich komunismus : Paměť a politická identita*. 1. vyd. Praha : Argo, 2009. 273 s. ISBN 978-80-257-0151-5. s. 135.

⁴⁷ MAYER, Françoise. *Češi a jejich komunismus : Paměť a politická identita*. 1. vyd. Praha : Argo, 2009. 273 s. ISBN 978-80-257-0151-5. s. 138.

působili před rokem 1968 ve „strukturách“, to, do čeho se nadále pouštěli v neoficiálních podmínkách, bylo také lépe organizované a účinnější. I když byly tyto snahy lépe organizované, zůstávaly velmi roztržité. Jedni nevěděli o akcích druhých, neexistovala koordinace, žádný společný program. Ke vzniku solidarity mezi původně velice rozdílnými kulturními a intelektuálními skupinami nakonec došlo působením represe.⁴⁸ Síly politického a občanského disentu se spojily po známém procesu se členy rockové skupiny Plastic People of the Universe. Lidé nesouhlas s režimem vyjadřovali nejviditelněji právě na koncertech rockové a folkové hudby. Stát však tyto akce zakazoval, proto řada z těchto undergroundových hudebníků vystupovala ilegálně, po malých klubech nebo v bytech. „V polovině roku 1976 po festivalu tzv. "druhé kultury" v Bojanovicích dochází k zatčení členů undergroundové skupiny Plastic People of the Universe. Hlavním důvodem bylo používání vulgárních slov, což bylo tzv. "v přímém rozporu se socialistickou kulturou". Na jejich obranu se postavil Jaroslav Seifert, Václav Černý, Jan Patočka, Karel Kosík, Václav Havel, Ivan Klíma a Pavel Kohout.“⁴⁹ Následná kampaň za propuštění členů kapely, kterou vedl Václav Havel, byla impulsem a vyvrcholila Chartou 77.

1.3.3 Charta 77

Soudní proces s kapelou Plastic People of the Universe byl nejslavnějším v celé éře československé normalizace a Charta 77 posléze nejsilněji vnímanou opozicí. Na prvotní myšlenku Charty 77 vzpomíná Havel takto: „Publikum, shromážděné v prostorách soudu, bylo předobrazem Charty 77; atmosféra rovnosti, solidarity, družnosti, pospolitosti a obětavé ochoty vzájemně si pomáhat, vyvolávané vědomím společné věci a společného ohrožení, nebyla jen atmosférou té soudní budovy, ale i atmosférou prvních měsíců Charty.“⁵⁰ Vše se seběhlo velice rychle, popsanou atmosféru kromě Havla cítili i další, například Jiří Němec, Pavel Kohout, Zdeněk Mlynář. První schůzka byla 10. prosince 1976 a Charta 77 byla oficiálně zveřejněna 1. ledna 1977. Na dalších dvou schůzkách byli navíc Petr Uhl, Jiří Hájek

⁴⁸ MAYER, Françoise. *Češi a jejich komunismus : Paměť a politická identita*. 1. vyd. Praha : Argo, 2009. 273 s. ISBN 978-80-257-0151-5. s. 138.

⁴⁹ MARJÁNKO, Bedřich. *Totalita.cz* [online]. 1999-2010, [cit. 2011-03-27]. Období normalizace. Vznik disentu. Dostupné z WWW: <http://totalita.cz/norm/norm_03.php>.

⁵⁰ HAVEL, Václav. Jak se rodila Charta 77. In PREČAN, Vilém. *Charta 77, 1977 – 1989 : Od morální k demokratické revoluci*. 1. vyd. Scheinfeld : Archa, 1990. s. 17 - 20. ISBN 80-9000422-1-X. s. 17.

a Ludvík Vaculík. Název Charta 77 vymyslel Pavel Kohout.⁵¹ Ujednoci si názoru, samotné sepsání prohlášení a shánění podpisů trvalo přibližně necelé tři týdny a navíc v období Vánoc.

Havel vzpomíná také na konkrétní domluvu na přípravných schůzkách: „Domluvili jsme se, že podpisy budou sbírány pomalu, během Vánoc, v rámci přátelských vánočních návštěv a setkání, aby se příliš brzo nevyvolala nežádoucí pozornost. Určili jsme asi deset sběračů a ohraničili jim přibližné okruhy, v nichž se mají podpisy sbírat.“⁵²

Hlavním podnětem vzniku Charty 77 byl v Československu proces se členy kapely Plastic People of the Universe. Došlo zde k porušení základních lidských práv. K jejich dodržování se ale Československo zavázalo při Závěrečném aktu Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě v roce 1975 v Helsinkách. K hlavním iniciátorům Charty 77 patřil Václav Havel a Pavel Kohout.

Předmětem Charty bylo tedy především nedodržování lidských práv, a to nejen v konkrétním případě v procesu s členy kapely Plastic People of the Universe. Prohlášení Charty 77 začíná zněním: „Dne 13. 10. 1976 byly ve Sbírce zákonů ČSSR (č. 120) zveřejněny „Mezinárodní pakt o občanských a politických právech“ a „Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech“, které byly jménem naší republiky podepsány v roce 1968, stvrzeny v Helsinkách roku 1975 a vstoupily u nás v platnost dnem 23. 3. 1976. Od té doby mají naši občané právo a náš stát povinnost se jimi řídit.“⁵³

V prohlášení Charty 77 pak autoři zmiňují konkrétní body mezinárodního paktu o lidských právech, které československá vláda nedodržuje, i když se k tomu zavázala. Charta zmiňuje například nemožnost občanů vyjet svobodně do zahraničí, nesvobodu v oblasti náboženství a vyznání, nefungující právo na svobodu projevu – jakmile občan vyjádří nesouhlas, je potrestán on i jeho rodina, nemůže pracovat ve svém oboru, pracuje na podřadné pozici, jeho děti nemohou studovat na vysoké škole a podobně. Upozorňuje na narušení

⁵¹HAVEL, Václav. Jak se rodila Charta 77. In PREČAN, Vilém. *Charta 77, 1977 – 1989 : Od morální k demokratické revoluci*. 1. vyd. Scheinfeld : Archa, 1990. s. 17 - 20. ISBN 80-9000422-1-X. s. 17-18.

⁵² HAVEL, Václav. Jak se rodila Charta 77. In PREČAN, Vilém. *Charta 77, 1977 – 1989 : Od morální k demokratické revoluci*. 1. vyd. Scheinfeld : Archa, 1990. s. 17 - 20. ISBN 80-9000422-1-X. s. 20.

⁵³ *Ústav pro studium totalitních režimů*. [online]. 2008, [cit. 2011-03-29]. Prohlášení Charty 77. Dostupné z WWW: <<http://www.ustrcr.cz/cs/anticharta#prohlaseni>>.

osobních svobod občanů, kdy ministerstvo vnitra zcela bez souhlasu daných osob lidi sleduje, odposlouchává telefon, čte korespondenci. V Chartě je také uvedeno, že ministerstvo vnitra buduje celou síť informátorů, především tajných, kteří se informátory nestali na základě přesvědčení o správnosti dané politiky, ale pod nátlakem, hrozbami a s přísliby na lepší a jednodušší život. Činnost ministerstva vnitra navíc nebyla dána zákony, takže se občané nemohli nijak bránit.⁵⁴ V den vydání Charty 77 – 1. ledna 1977 byl k prohlášení připojen i seznam prvních 242 signatářů, za měsíc už přibýlo dalších 208 podepsaných občanů pod Chartou 77 a v březnu to už bylo přes 600 signatářů.⁵⁵

Charta měla vždy tři mluvčí, zástupce Charty 77 před státními i jinými organizacemi, československou i světovou veřejností – v době založení to byl Jan Patočka, Václav Havel a Jiří Hájek. Sestava mluvčích se vždy měnila. Například když Václava Havla zavřeli do vězení, nebo v době, kdy se Jan Patočka smrtelně zhroutil po výsleších policie, nebo když Marta Kubišová otěhotněla. Sdružení lidí okolo Charty 77 bylo opravdu různorodé, mezi signatáře patřili umělci, politici, dělníci, křesťané, socialisté. „Sama se definovala jako volné neformální otevření společenství občanů, bez stanov i podmínek pro přijetí. Byla nepolitická, ale občanská a jejím cílem bylo navodit konstruktivní dialog s režimem v otázce obrany mezinárodních lidských a občanských práv.“⁵⁶ I když v počátcích mezi signatáře patřili především intelektuálové, časem se sestava okolo Charty 77 měnila. Potvrzuje to Petr Uhl ve svých vzpomínkách. „Charta byla skutečně především záležitostí intelektuálů, rozhodně v přípravné a zakladatelské fázi. Ale hned od ledna až března 1977 k ní přistupovali také mladí lidé, často i dělníci (někteří z přinucení), a onen neintelektuální prvek sílil. Nakonec v roce 1989 byli klasičtí intelektuálové už v početní menšině, i když stále hráli prim v určování orientace Charty, zatímco mladší, často praktičtější zaměření lidé působili spíše v kulturních, náboženských, ekologických, mírových a jiných aktivitách.“⁵⁷

⁵⁴ *Ústav pro studium totalitních režimů*. [online]. 2008, [cit. 2011-03-29]. Prohlášení Charty 77. Dostupné z WWW: <<http://www.ustrcr.cz/cs/anticharta#prohlaseni>>.

⁵⁵ PREČAN, Vilém. *Charta 77, 1977 – 1989 : Od morální k demokratické revoluci*. 1. vyd. Scheinfeld : Archa, 1990. s. 525. ISBN 80-9000422-1-X. s. 383-384.

⁵⁶ MAYER, Françoise. *Češi a jejich komunismus : Paměť a politická identita*. 1. vyd. Praha : Argo, 2009. 273 s. ISBN 978-80-257-0151-5. s. 139.

⁵⁷ CÍSAŘOVSKÁ, Blanka, et al. *Charta 77 očima současníků : Po dvaceti letech*. 1. vyd. Praha : Doplněk, 1997. 331 s. ISBN 80-85270-58-7. s. 268.

Přečíst si samotné *Prohlášení Charty 77* nebylo zcela jednoduché. Snahy chartistů šířit text co největšímu počtu lidí, mařila Státní bezpečnost. Pomohla především zahraniční média. „Dokument a listiny se jmény signatářů se organizátoři prohlášení neúspěšně pokusili předat Federálnímu shromáždění a ČTK. 6. ledna jim v tom StB zabránila. Po automobilové honičce byli Václav Havel, Ludvík Vaculík a Pavel Landovský s prohlášením i podpisy zadrženi. Díky kontaktům na zahraničí však přední světové deníky (nejprve francouzský *Le Monde*, poté *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, britské *The Times* a též *The New York Times*) výzvu československé opozice 6. a 7. ledna 1977 uveřejnily. Přes snahy StB se prohlášení Charty, také díky zahraničnímu vysílání stanic Svobodná Evropa a Hlas Ameriky, podařilo zveřejnit.“⁵⁸ Většina lidí se však ke znění Charty 77 vůbec nedostala. Československá média prohlášení vůbec neotiskla a nevysílala. O Chartě 77 primárně informovala jen v negativním smyslu.

1.3.4 Represe signatářů Charty 77

Jen pár dní po vydání Charty 77 se ze strany vedení státu, ministerstva vnitra a sdělovacích prostředků snesla obrovská vlna kritiky. Život signatářů Charty 77 se zkomplikoval. Většina kritiků ale prohlášení ani nečetla. Občané měli možnost vidět ale jen část represí, které signatáře postihly. To byly především ocerňující články v tisku a veřejná vystoupení. To, co potkávalo signatáře u výslechu, ve vězení a při domovních prohlídkách, zůstávalo pochopitelně utajeno. Četnější byly ale diskreditační texty v hromadných sdělovacích prostředcích než trestní represe. „Soudní procesy pokračovaly, ale obvinění byli souzeni pod jinými záminkami, nikoli pro založení Charty 77.“⁵⁹ I když tedy nebyli všichni signatáři přímo zatčeni, ovládal je strach z vězení kvůli četným prohlídkám bytů a výslechům.

Vzhledem k represím nejen chartistů, ale i dalších občanů, kteří odmítali konformitu reálného socialismu, měla velkou roli Státní bezpečnost a její agenti, spolupracovníci StB. Komunističtí představitelé si totiž uvědomovali, že veřejná kampaň v médiích, která chartisty zdiskredituje před veřejností, stačit nebude. Potřebovali disent rozbít zevnitř a k tomu byli tajní agenti Státní bezpečnosti ideální. Státní bezpečnost tak měla disent pod kontrolou a

⁵⁸ *Ústav pro studium totalitních režimů*. [online]. 2008, [cit. 2011-04-07]. Anticharta. Dostupné z WWW: <<http://www.ustrcr.cz/cs/anticharta>>.

⁵⁹ OTÁHAL, Milan. *Normalizace 1969-1989 : Příspěvek ke stavu bádání*. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2002. 105 s. ISBN 80-7285-011-3. s. 56.

rozsáhlá síť agentů měla funkci především informativní, přímá perzekuce byla spíše výjimkou.⁶⁰

„Represe byla o to silnější, že se Chartě dostalo téměř okamžité podpory v Hlasu Ameriky, což režim zjevně považoval za závažnou pohromu. K zavírání, výslechům a nejružnějšímu šikanování připojil obrovskou kampaň očerňující chartisty ve státních sdělovacích prostředcích, která je popisovala jako ztroskotance z roku 1968, samozvance, zaprodance západního imperialismu; v tehdejších novinách se lze dočíst, že Charta je dílem mezinárodní reakce, Západu, vytvořeným na zakázku antikomunistických a sionistických centrál.“⁶¹

Už v prvním týdnu v lednu 1977 strana v médiích spustila velkou kampaň, aby zdiskreditovala signatáře a Chartu 77. „První denunciační článek *Či je to zájem* se objevil ve stranickém deníku Rudé právo již 7. ledna. Přestože text Charty nebyl v socialistickém Československu nikdy oficiálně zveřejněn, plnily zprávy o něm první stránky všech deníků i časopisů. 12. ledna publikovalo Rudé právo článek *Ztroskotanci a samozvanci*, který představoval normativ ideologického jazyka pozvolna se rozjíždějící antichartistické kampaně.“⁶²

Článek *Ztroskotanci a samozvanci* byl prvním rozsáhlým útokem na Chartu 77. Rudé právo srovnává Chartu 77 s novodobým křížáckým tažením, označuje ji jako „svatou štvanici“ proti myšlenkám komunismu, jako nejnovější pamflet, který vytvořili zkrachovalí českoslovenští buržoazní ztroskotanci a zkrachovalí organizátoři kontrarevoluce v roce 1968 na objednávku antikomunistických a sionistických centrál. Podle redaktorů Rudého práva je Charta 77 hanopis, který lživě pomlouvá Československou republiku a její občany. Článek se sice zmiňuje o tom, že chartistům jde o práva a svobody, ale čtenáře ubezpečuje, že jde o takové práva a svobody, které těmto samozvancům znovu umožní pořádat protistátní akce a hlásat antisovětlismus. Jinak se bohužel v textu nedočteme, co Charta 77 přesně obsahuje a

⁶⁰ OTÁHAL, Milan. *Normalizace 1969-1989 : Příspěvek ke stavu bádání*. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2002. 105 s. ISBN 80-7285-011-3. s. 56 – 58.

⁶¹ MAYER, Françoise. *Češi a jejich komunismus : Paměť a politická identita*. 1. vyd. Praha : Argo, 2009. 273 s. ISBN 978-80-257-0151-5. s. 139.

⁶² *Ústav pro studium totalitních režimů*. [online]. 2008, [cit. 2011-04-07]. Anticharta. Dostupné z WWW: <<http://www.ustrcr.cz/cs/anticharta>>.

jaké jsou její hlavní body. Agresivní text obsahuje řadu expresivních slov, slovních spojení a metafor jako například „zasít semena nového kontrarevolučního dobrodružství“ nebo „skupiny neohrožených škrabálek“ a „Reakční propaganda vypustila o nás do světa už potoky lží.“ a mnoho dalších.

V textu jsou uvedena dokonce i jména hlavních chartistů. Václava Havla autoři článku označují jako člověka z milionářské rodiny, zavilého antisocialistu, Pavla Kohouta jako věrného sluhu imperialismu a jeho věčného agenta, Jiřího Hájka jako zkrachovaného politika, Ludvíka Vaculíka jako autora kontrarevolučního pamfletu *Dva tisíce slov* a podobně.

Článek ubezpečuje čtenáře o správnosti socialistické politiky a zdůrazňuje, že kdo půjde touto cestou, životní blaho ho nemůže minout. „Rok 1968 už se opakovat nebude. Dnes plně platí gottwaldovské: Republiku si rozvracet nedáme!“⁶³

Komunistická vláda však k antichartistické propagandě potřebovala více než jen článek v Rudém právu. Kromě diskreditačních textů, které budu v práci rozebírat níže, měla pro další vývoj zásadní dopad takzvaná Anticharta, oficiálně nazvaná jako *Provolání československých výborů uměleckých svazů: Za nové tvůrčí činy ve jménu socialismu a míru*. „Dne 28. 1. 1977 se v Národním divadle sešli na pozvání československých výborů uměleckých svazů spisovatelé, divadelníci, hudebníci, výtvarníci a architekti, aby – jak shrnovalo následující den Rudé právo – manifestovali své jednotné odhodlání uskutečňovat kulturní politiku strany a státu...“⁶⁴

Text takzvané Anticharty v divadle přečetla herečka Jiřina Švorcová. „Přítomny byly i televizní kamery, které pečlivě snímaly tváře populárních osobností. V čelných řadách hlediště seděla řada oblíbených herců (Karel Höger, Dana Medřická, Jan Werich, František Filipovský, Miloš Kopecký, Jiří Sovák, Ladislav Pešek atd.).“⁶⁵ Umělci byli na konci setkání vyzváni, aby „Provolání“ podepsali.

⁶³ NESG. Ztroskotanci a samozvanci. *Rudé právo*. 12. 1. 1977, r. 57, č. 9, s. 2.

⁶⁴ KARLÍK, Viktor; POKORNÁ, Terezie. *Anticharta*. Praha : Společnost pro Revolver Revue, 2002. 78 s. ISBN 80-903061-0-1. s. 9.

⁶⁵ *Ústav pro studium totalitních režimů*. [online]. 2008, [cit. 2011-04-07]. Anticharta. Dostupné z WWW: <<http://www.ustrcr.cz/cs/anticharta>>.

„Provolání“ oslavuje úspěchy socialismu, připomíná vděčnost za osvobození Rudou armádou v roce 1945, vzpomíná na úspěšnou Velkou říjnovou revoluci, přislubuje šťastnou budoucnost, srovnává krásný a bezproblémový socialistický svět a krizemi a rozpory ve světě imperialismu a zmiňuje i štěstí, že i naše země se může řadit do velké sovětské rodiny a spolupracovat s lidmi z těchto zemí. Text zmiňuje, že i umělci budou na jarních sjezdech hodnotit svou tvůrčí práci a prozradí i své budoucí plány. V „Provolání“ je také zdůrazněno, že umělec není nadřazený nad ostatními lidmi, nepatří do elity, je jen součástí kolektivu a jeho práce by měla obohacovat člověka novými myšlenkami a šířit bratrství.⁶⁶ Umělci tedy poslušně podepisovali tradiční oslavu socialismu. O Chartě 77, nesouhlasu se signatáři, o pamfletu, nebo o tom, že z daného „Provolání“ bude takzvaná Anticharta, nebyla v textu žádná přímá zmínka. Text obsahoval pouze jednu narážku na zaprodané zrádce. „Proto však také pohrdáme těmi, kdo v nezkratné pýše, ješitné nadřazenosti, sobeckém zájmu nebo dokonce za mrzký peníz se kdokoli na světě – a také u nás se našla skupinka takových odpadlíků a zrádců – odtrhnou a izolují od vlastního lidu, jeho života a skutečných zájmů a s neúprosnou logikou se stávají nástrojem humanistických sil imperialismu a v jejich službě hlasateli rozvratu a nesvárů mezi národy.“⁶⁷

„Na shromáždění v Národním divadle navázala 4. února podobná akce v pražském Divadle hudby, kde se sešli umělci působící v oblasti populární hudby. Provolání, jehož obsah navazoval na dokument ze shromáždění na první scéně, přečetla Eva Pilarová. S projevem zde vystoupil i Karel Gott. Podobná shromáždění jako v Národním divadle a Divadle hudby se konala ve všech divadlech v tehdejší Československu.“⁶⁸

Co se ale k běžným občanům nedostalo, byla informační brožura pro základní organizace strany vydaná v lednu 1977 přímo oddělením propagandy a agitace ÚV KSČ. Ani zde ale celý text Charty 77 nepřetiskli. Důvěrně ale stranické členy seznamují s body prohlášení a samozřejmě Chartu 77 a její signatáře napadají. „V roce 1948 a 1968 se pokusili o kontrarevoluční zvrát. Neuspěli. Hledají proto jiné možnosti. Nejnovějším článkem v řetězu antikomunistických kampaní proti ČSSR, jak bylo ukázáno v Rudém právu 12. ledna t. r., je protistátní, protisocialistický, protilidový a demagogický pamflet „charta 77“, který hrubě a

⁶⁶ NESG. Provolání československých výborů uměleckých svazů. *Rudé právo*. 29. 1. 1977, r. 57, č. 24, s. 1.

⁶⁷ NESG. Provolání československých výborů uměleckých svazů. *Rudé právo*. 29. 1. 1977, r. 57, č. 24, s. 1.

⁶⁸ 1977: Anticharta - protest umělců proti Chartě 77. *ČT24* [online]. 28. 1. 2008, [cit. 2011-04-10]. Dostupné z WWW: <<http://www.ct24.cz/kalendarium/3935-anticharta-protest-umelcu-proti-charte-77>>.

lživě pomlouvá Československou socialistickou republiku a revoluční vymoženosti našeho lidu a který byl zhotoven na objednávku a podle předem připraveného scénáře imperialistických, antikomunistických centrál.⁶⁹ V informační brožuře dále autoři popisují, jak chartisté z helsinské smlouvy vytrhli jednotlivé body z kontextu a upravili si je podle svého. Komunisté se tak ospravedlňují tím, že v Helsinkách bylo jasně řečeno, že každá země si sama volí svůj právní a společenský systém a zákony a KSČ veřejně přiznává, že jejich pojetí je třídní. „Pro buržoazii jsou pojmy jako svoboda a lidská práva něco úplně jiného než pro dělnickou a pracující třídu, nezmiňují v pamfletu ani právo na práci, bezplatné zdravotnictví a finanční zabezpečení ve stáří. Tato práva jsou v komunistických zemích dávno samozřejmostí, zatímco v kapitalistických zemích fungují jen okleštěně nebo vůbec. Svými slovy chtějí oklamat lidi.“⁷⁰ Podle KSČ je tedy jejich pojetí svobody třídní a pojetí svobody chartistů je špatné, protože vede k rozvracení republiky, k nestabilitě v zemi, k revolucím, válkám a bojům. Politické věznění pak obhajují opět tím, že obvinění rozvracejí republiku. „V Československu nebyl nikdo trestně stíhán pro svou politickou činnost v krizových letech a nikdo není trestán za své přesvědčení, politický či filozofický názor. Těm, kdo se politicky rozešli s naší stranou, je umožněno vykonávat normální občanské povolání. Něco jiného ovšem je, když někdo narušuje československé zákony a organizuje protistátní činnost.“⁷¹ Dále pak komunisté vyvracejí jednotlivé body Charty 77, označují to jako překrucování – svoboda studia, svoboda náboženského vyznání, svoboda volně vycestovat. Zmiňují, kolik milionů dal stát na církev, kolik lidí vycestovalo do zahraničí a zdůrazňují, že studují nejen děti rolníků, ale i děti exkomunistů nebo dokonce signatářů Charty 77.⁷²

Veřejným odsouzením chartistů před kamerami a za přítomnosti známých osobností z umělecké oblasti to ale teprve začalo. Tisk začal útočit nejen na samotnou Chartu 77, ale posléze i na konkrétní osobnosti, které se podle komunistických představitelů zaprodali

⁶⁹ *Ve jménu socialismu a šťastného života - proti rozvratníkům a samozvancům*. 1. vyd. Praha : Svoboda, 1977. 139 s. s. 14.

⁷⁰ *Ve jménu socialismu a šťastného života - proti rozvratníkům a samozvancům*. 1. vyd. Praha : Svoboda, 1977. 139 s. s. 14 – 15.

⁷¹ *Ve jménu socialismu a šťastného života - proti rozvratníkům a samozvancům*. 1. vyd. Praha : Svoboda, 1977. 139 s. s. 17.

⁷² *Ve jménu socialismu a šťastného života - proti rozvratníkům a samozvancům*. 1. vyd. Praha : Svoboda, 1977. 139 s. s. 17 - 18.

západním imperialistům. Články v tisku zesměšňovaly, ponižovaly a diskreditovaly osobnosti jako Václav Černý, Václav Havel, Zdeněk Mlynář, Pavel Kohout, Jan Patočka, Ludvík Vaculík a další.

V novinách se tedy objevovaly expresivní titulky jako například „Ať si zametou před vlastní prahem“, „Akce odpadlíků ztroskotala“, „Nečisté úmysly v rouše čisté filozofie“ anebo „Chtěli zneužít socialistickou demokracii. Pracující jsou rozhořčeni pomlouvačným hanopisem“ a podobně.⁷³ Četné byly především diskreditační texty na konkrétní osobnosti z řady signatářů, většinou s metaforickými titulky. Noviny pak také dále přetiskovaly rozhlasová pásma Československého rozhlasu, která nesla název například „Kdo je Václav Havel?“, „Kdo je profesor Jan Patočka?“ nebo „Kdo je Ludvík Vaculík?“. Tyto konkrétní texty budou níže předmětem bližší analýzy v této diplomové práci. K textovým útokům v tisku přibývaly také diskreditující komiksy, fotografie a karikatury.

Velký rozruch vzbudil například text s fotografií Ludvíka Vaculíka v časopise Květy č. 10/1977. Text a fotografie spolu vůbec nesouvisí, na fotografii nese Ludvík Vaculík velké poleno dřeva, kromě obuvi je celý nahý, jeho intimní partie zakrývá redakčními úpravami vytvořený bílý čtvereček. Celý článek je ale o Ludvíku Vaculíkovi, který spolupracuje se západoněmeckým tiskem. V hamburském Weltu vedl politickou debatu. Ludvík Vaculík je podle autora Dr. Jiřího Vitouše, televizního komentátora a autora tohoto textu, člověk, který pošpiňuje všechno a všechny. Autor se zmiňuje také o tom, jak Vaculík před zahraničními novináři zesměšňuje československé studenty, kteří neumí pořádně pravopis. „Zapamatujte si, kdo vás to špiní v očích Francouzů. Je to Ludvík Vaculík – v deseti letech zázračné dítě, bývalý žurnalista a tak trochu spisovatel, který to ve svých padesáti letech dotáhl až na prvního československého fotomodela pornografie a zrádce současně,“ píše Vitouš přímo v textu.⁷⁴

Samozřejmě, že fotografie má podtrhnout názor v textu, zdiskreditovat Ludvíka Vaculíka a donutit tím čtenáře, aby jím opovrhoval. O útoku na Ludvíka Vaculíka píše ve svých zprávách z února 1977 o činnosti Charty 77 také Petr Uhl: „Sdělovací prostředky rozpoutaly

⁷³ KARLÍK, Viktor; POKORNÁ, Terezie. *Anticharta*. Praha : Společnost pro Revolver Revue, 2002. 78 s. ISBN 80-903061-0-1. s. 10 a 12.

⁷⁴ KARLÍK, Viktor; POKORNÁ, Terezie. *Anticharta*. Praha : Společnost pro Revolver Revue, 2002. 78 s. ISBN 80-903061-0-1. s. 36.

v lednu t.r. proti Chartě 77 nenávistnou kampaň, v níž, k pobouření čs. veřejnosti, nechyběly ani tóny antisemitismu. Především se snažily Chartu 77 zdiskreditovat pomluvami některých signatářů. Hanobily jejich život a práci a dokonce jejich příbuzné a přátele. Nejvíce byli postiženi Václav Havel, Pavel Kohout, Zdeněk Mlynář, František Kriegel a zvláště pak Ludvík Vaculík. Přátelé L. Vaculíka mu chtějí pomoci a být mu oporou. Vynasnaží se ze všech sil poskytnout mu patřičnou právní ochranu proti všem nezákonným opatřením a podlým útokům. Zatím je třeba připomenout jeho oznámení trestného činu, které poslal 26. 1. gen. prokurátorovi ČSSR. L. Vaculík v něm mj. uvádí, že mezi 17. a 19. lednem t. r. vyrobili ve fotolaboratoři neznámí lidé (nikoliv zaměstnanci ČTK) na 3 500 ks fotografií pohoršlivého obsahu.⁷⁵

Karikaturami od Miloše Kánského byl doplněný diskreditující text s názvem „Z kulíšáka kulíšákem“ na Václava Havla. Objevil se v satirickém týdeníku Dikobraz v roce 1977. Autor Iason Urban pojal kritiku na Havlovu osobnost satiricky. „Vašíček byl dítko dumavé. Nebylo divu. Maminka byla dcerou buržoazního ministra s výchovou ve švýcarském penzionátu a tak měl Vašíček střídavě francouzskou nebo anglickou guvernanku a zahraniční gymnázium,“ začíná článek od Urbana. Článek sarkasticky vyjmenovává Havlův život, jeho studia, pracovní život v divadle i roli útočníka na socialistickou společnost, ale především ho autor líčí jako člověka, kterému nejde o lidská práva, ale především jen o peníze a majetek, protože ztratil bohaté dědictví svých předků – znárodněním majetku a kolaborantstvím jeho strýce.⁷⁶

Článek od Urbana chce tedy čtenáře svým sarkastickým tónem přesvědčit o špatné osobnosti Václava Havla. Používá k tomu především Havlovu rodinu a jejich původ, vyznění textu podtrhuje satira a karikatury Havla, který podle nich žije v absurdním světě mimo realitu.

Represe se dotýkaly přímo osobně signatářů Charty 77 a odpůrců komunistického režimu nejen psychicky, kdy na ně útočili autoři diskreditačních článků a policie při výsleších,

⁷⁵ UHL, Petr. Zpráva o Chartě 77. In BLAŽEK, Petr. *Tentokrát to bouchne : Edice dokumentů k organizaci a ohlasům kampaně proti signatářům Charty 77 (leden – únor 1977)*. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta : Odbor archiv bezpečnostních složek MV ČR, 2007. s. 118 - 122. ISBN 978-80-7308-176-8. s. 121.

⁷⁶ KARLÍK, Viktor; POKORNÁ, Terezie. *Anticharta*. Praha : Společnost pro Revolver Revue, 2002. 78 s. ISBN 80-903061-0-1. s. 38.

ale i fyzicky. Mnohým se zhoršil zdravotní stav. Alarmující byl například případ profesora Jana Patočky, který byl jedním z trojice mluvčích Charty 77.

Jen od 5. do 17. ledna 1977 byl na Státní bezpečnost předvolán sedmkrát kvůli Chartě 77. „Většinou šlo o mnohahodinové výslechy, kdy byl Patočka vyslýchán dlouho do večera, a pak byl znovu pozván na druhý den ráno k dalšímu výslechu. Z výslechů je jasné, že šlo o znepríjemňování život, zastrasování, o vyjádření síly a moc z pozice vyšetřovatelů, protože Patočka v podstatě odmítal vypovídat.“⁷⁷

Nakonec byl Patočka předvolán k výslechu, který trval celých jedenáct hodin a na druhý den byl ve vážném zdravotním stavu odvezen do nemocnice a pár dní na to zemřel. Výslech se uskutečnil dva dny po tom, co se Patočka setkal s holandským ministrem zahraničí Van der Stoel. Jako jediný z mluvčích se mohl setkání zúčastnit, Václav Havel byl ve vězení a Jiří Hájek byl přísně sledovaný StB. I pohřeb se neobešel bez přítomnosti policie, nad hřbitovem dokonce létala policejní helikoptéra.⁷⁸

O Patočkově smrti následně informovala zahraniční média, což český tisk kritizoval. Rudé právo 17. března 1977 otisklo článek, kde autor se líčí zájem západních médií o profesorovu smrt jako záminku pro silící protičeskoslovenskou kampaň. Nedává tedy samozřejmě do souvislosti výslechy u Státní bezpečnosti a Patočkovu mozkovou mrtvici. „V Československu však zřejmě nesmí zemřít někdo, kdo si získal pověst odpůrce režimu, aby to nebylo západní buržoazní propagandou zneužíváno proti našemu socialistickému zřízení.“⁷⁹

Několik signatářů šlo hned v prvních lednových dnech v roce 1977 do vězení. Podrobněji o tom píše Petr Uhl ve své zprávě o činnosti Charty 77 z 12. února 1977: „Již 4 týdny jsou ve vazbě spisovatel Václav Havel, mluvčí Charty 77, a její další signatáři, spisovatel František Pavlíček a novinář Jiří Lederer. Spolu s režisérem Otou Ornestem, který není signatářem Charty 77, jsou obviněni z trestného činu podvracení republiky, resp. poškozování zájmů

⁷⁷ Textové přepisy: Třicet let od úmrtí jednoho z největších českých filozofů - Jana Patočky. *ČT24* [online]. 6. 3. 2007, [cit. 2011-04-14]. Dostupné z WWW: <<http://www.ct24.cz/textove-prepisy/7035-tricet-let-od-umrti-jednoho-z-nejvetsich-ceskych-filozofu-jana-patocky/>>.

⁷⁸ Textové přepisy: Třicet let od úmrtí jednoho z největších českých filozofů - Jana Patočky. *ČT24* [online]. 6. 3. 2007, [cit. 2011-04-14]. Dostupné z WWW: <<http://www.ct24.cz/textove-prepisy/7035-tricet-let-od-umrti-jednoho-z-nejvetsich-ceskych-filozofu-jana-patocky/>>.

⁷⁹(dra). Zneužívají smrti. *Rudé právo*. 17. 3. 1977, r. 57, č. 64, s. 2.

republiky v zahraničí. Za celou dobu nesdělily orgány činné v trestním řízení ani příbuzným vězňům, ani čs. veřejnosti, čeho se měli obvinění konkrétně dopustit.“⁸⁰

Pokud disidenti neskončili přímo ve vězení, stát dělal vše pro to, aby jim znepríjemnil život. Výsledky na pobočkách Státní bezpečnosti se týkaly téměř každého ze signatářů Charty 77. Podle zpráv Petra Uhla z února roku 1977 bylo u výsledku 230 z 241 signatářů, jako důvod policisté udali trestný čin podvracení republiky. Výsledky navíc byly vždy na celý den, psychicky byly dost náročné, často si jednotlivé osoby zvali na výsledk opakovaně. V prvních dvou měsících po zveřejnění Charty 77 bylo provedeno na 50 domovních prohlídek, především u signatářů Charty 77. Policisty zajímaly především různé tiskoviny, letáky, spisy, dopisy, rukopisy, mnohdy brali i celé psací stroje. Mnoho signatářů čekaly problémy se zaměstnáním. Propuštěn byl například Ivan Medek a Petr Pithart, řada ostatních se sesunula v pracovním žebříčku o pozici, ale i několik pozic níže. Represe se dotkly i rodinných příslušníků. Několika z nich byl například podle záznamů Petra Uhla odebrán řidičský průkaz, stejně jako přímo několika signatářům. Těm dokonce vzali i občanský průkaz a místo něj vydali náhradní potvrzení. Někteří byli dokonce doporučeni, aby požádali pro sebe a svou rodinu o vystěhování. Signatáři byli také požádáni, aby svůj podpis pod Chartou 77 odvolali, a to pod nátlakem a s příslibem lepších podmínek pro jejich život. Objevovaly se dokonce i výhružné dopisy. Petr Uhl konkrétně zmiňuje případ Pavla Kohouta: „Série represe a difamace, která postihla P. Kohouta, byla zatím dokončena desítkami výhružných dopisů, jejichž obsah může vzbudit důvodnou obavu. Některé z nich mu vyhrožovaly smrtí nebo těžkou újmou, nebude – li do 31. 1. emigrovat. Souvislost mezi těmito výhružnými dopisy a faktem, že byl 31. 1. večer lehce zraněn náhodným opilcem, nelze nijak prokázat.“⁸¹

⁸⁰ UHL, Petr. Zpráva o Chartě 77. In BLAŽEK, Petr. *Tentokrát to bouchne : Edice dokumentů k organizaci a ohlasům kampaně proti signatářům Charty 77 (leden – únor 1977)*. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta : Odbor archiv bezpečnostních složek MV ČR, 2007. s. 118 - 122. ISBN 978-80-7308-176-8. s. 118.

⁸¹ UHL, Petr. Zpráva o Chartě 77. In BLAŽEK, Petr. *Tentokrát to bouchne : Edice dokumentů k organizaci a ohlasům kampaně proti signatářům Charty 77 (leden – únor 1977)*. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta : Odbor archiv bezpečnostních složek MV ČR, 2007. s. 118 - 122. ISBN 978-80-7308-176-8. s. 119 – 122.

1.3.5 Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných (VONS)

Mezi důležité události, které souvisely s opozicí v době normalizace v Československu, patřil také známý proces s členy Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných (VONS) na konci sedmdesátých let. VONS byl založen v dubnu 1978 a snažil se pomoci lidem, kteří byli v Československu neoprávněně stíháni, odsouzeni a vězněni především za své politické opoziční názory. Mnoho členů VONS bylo také signatáři Charty 77, ale zatímco sdružení okolo Charty 77 se obecně zajímalo o lidská práva a jejich nedodržování, VONS poukazoval na konkrétní případy a příběhy lidí. VONS se obracel přímo na československé úřady, aby nespravedlivě stíhaným pomohli.

„Za duchovního otce VONS je možné označit historika Jana Tesaře. Během setkání několika disidentů ve Sněžném na Vysočině v létě 1977 vyslovil jako první myšlenku vytvořit v rámci Charty 77 výbor na obranu uvězněných. Podstatným důvodem pro jeho založení se jevila ta skutečnost, že zatímco pronásledování známých disidentů se setkávalo se značným zájmem především zahraničních médií, případy osob, které mezi tyto „prominenty“ nepatřily, zůstávaly prakticky neznámé.“⁸²

Členové VONS obžalovaným pomáhali prakticky tak, že se snažili být nejen jejich morální podporou – členové VONS se často zúčastňovali soudních přelíčení a sami se snažili získat důkazy o nevině obžalovaných, mnohdy jim také zajistili právního zástupce, ale také podporou finanční. VONS totiž získával příspěvky ze zahraničí a dokonce i od mnohých anonymních dárců z Československa. Z těchto peněz VONS obžalovaným pomáhal s náklady na soudní obhajobu a také přispíval rodinám obžalovaných, a to většinou potravinami ze zahraničí.⁸³

Komunistickému vedení se samozřejmě opoziční činnost nezamlouvala. Vedení strany více pobuřovala činnost VONS než Charty 77, protože právě oni upozorňovali na konkrétní

⁸² PAŽOUT, Jaroslav. Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných. In BLAŽEK, Petr. *Opozice a odpor proti komunistickému režimu v Československu 1968 – 1989*. Praha : Dokořán, 2005. s. 96- 106. ISBN 80-7363-007-9. s. 96.

⁸³ PAŽOUT, Jaroslav. Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných. In BLAŽEK, Petr. *Opozice a odpor proti komunistickému režimu v Československu 1968 – 1989*. Praha : Dokořán, 2005. s. 96- 106. ISBN 80-7363-007-9. s. 101.

porušování československých zákonů i mezinárodních smluv o lidských právech, a to přímo komunistickým vedením, policií, soudy a snažili se o tom informovat veřejnost a především posílat tyto informace do zahraničí. Cílem tedy bylo členy VONS umlčet. Represe se podobaly útokům na chartisty. Byty členů VONS byly tedy logicky odposlouchávány, členové byli sledováni. Navíc až do osudného a nejznámějšího procesu v roce 1979 se represe týkaly především ne tolik veřejně známých lidí.

V květnu 1979 provedla Státní bezpečnost rozsáhlou akci, policisté vtrhli do bytů členů VONS. Bylo pět hodin ráno. Příslušníci provedli domovní prohlídku, přitom použité násilí nebylo výjimkou. Policisté hledali a také si odnesli fotografie, spisy, dokumenty, které se týkaly Charty 77 a VONS, dopisy, časopisy, knihy a také celé psací stroje. Prohlídky probíhaly i v zaměstnání a u příbuzných. Členové VONS byli převezeni k výslechům a na deset z nich byla uvalena vazby za trestný čin podvracení republiky, mezi nimi byl například Václav Havel, Jiří Dienstbier, Václav Benda, Dana Němcová. Především v zahraničí se mluvilo o takzvané Pražské desítce, ale obviněných bylo ve skutečnosti jedenáct, zvláště byl případ Alberta Černého, který byl zadržen v Brně. Čtyři z deseti pak byli v prosinci 1979 propuštěni vzhledem k nejasnosti okolností trestného činu. Zbývajících šest se podrobilo soudnímu líčení před Městským soudem v Praze 22. a 23. října 1979. Nakonec byl Petr Uhl odsouzen na pět let odnětí svobody, Václav Havel na čtyři a půl roku, Václav Benda ke čtyřem letům, Otta Bednářová ke třem letům, Jiří Dienstbier také na tři roky a Dana Němcová na dva roky odnětí svobody s podmíněným odkladem na pět let. Odvolací řízení se uskutečnilo 20. prosince 1979 před Nejvyšším soudem ČSR, který potvrdil rozsudek soudu první instance. Celý proces vyvolal velký ohlas v zahraničí, protestovaly například vlády USA, Velké Británie, Švédska. Proti rozsudku se ohradil i laureát Nobelovy ceny Andrej Sacharov.⁸⁴

Mluvčí Charty 77, v té době Zdena Tominová, Jiří Hájek a Ladislav Hejdlánek, napsali dokonce otevřený dopis, kde upozorňovali na ohlas procesu se členy VONS v zahraničí a na vlnu represí, která na to následně navazovala. „Tři občané byli příslušníky StB a VB násilně deportováni do psychiatrických léčeben a na jejich příkaz internováni a dokonce „léčeni“;

⁸⁴ PAŽOUT, Jaroslav. Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných. In BLAŽEK, Petr. *Opozice a odpor proti komunistickému režimu v Československu 1968 – 1989*. Praha : Dokořán, 2005. s. 96- 106. ISBN 80-7363-007-9. s. 102 – 106.

desítky občanů včetně cizích státních příslušníků byly nezastřeně podrobeny stálému policejnímu sledování, několik zahraničních návštěvníků (mezi nimi např. člen francouzské Akademie) bylo násilím vyhoštěno ze země jen pro zájem o proces; několik desítek čs. občanů, kteří se zdržovali v okolí Městského soudu, bylo bezdůvodně zadrženo na 48 hodin; po stejnou dobu byla zadržována také manželka souzeného P. Uhla, která byla hned po zahájení procesu protiprávně vykázána a násilím vyvečena ze soudní síně.⁸⁵

1.4 Normalizace v osmdesátých letech

Normalizace v druhé polovině osmdesátých let 20. století byla ve znamení uvolnění socialistických poměrů. Politickou situaci ovlivnily především personální změny na vedoucích politických postech v Sovětském svazu než v Československu, kde byl prezidentem i generálním tajemníkem ÚV KSČ dlouhodobě Gustáv Husák. V březnu 1985 v Sovětském svazu po smrti 72letého nemocného Konstantina Černěnka se k moci dostal Michail Gorbačov, který byl nově zvolen do funkce generálního tajemníka ÚV KSSS. „Od svých předchůdců se Gorbačov na první pohled lišil nejen věkem (54 let), ale i vzhledem a chováním. Po zamračených starcích byl jeho živý projev, doprovázený úsměvem, příjemnou změnou. Po jeho boku se na veřejnosti poprvé v dějinách sovětského státu začala objevovat i manželka Raisa.“⁸⁶ Krátce po jeho zvolení s Gorbačovem přišly změny i v politice a hospodářství. I když politice a ideálům socialismu pevně věřil, jako první po mnoha desetiletí socialistické vlády začal veřejně mluvit o špatném ekonomickém stavu země. Gorbačovo vedení sovětského impéria bylo ve znamení změn, Gorbačov proslul především zavedení pojmů glasnost a perestrojka. „Gorbačovovy reformy byly výslovně koncipovány jako reformy směřující k posílení socialistického charakteru společnosti. Původně se hovořilo o „zrychlení“ hospodářského a sociálního vývoje, o jeho identifikaci, o lepším uplatnění vědeckotechnických a technologických poznatků a o podstatných zlepšeních v sociální sféře. Zakrátko byl však pojem „zrychlení“ vystřídán pojmem „přestavba“. Tato změna měla

⁸⁵ HÁJEK, Jiří; TOMINOVÁ, Zdena; HEJDÁNEK, Ladislav. Vlna represí v souvislosti s procesem proti členům VONS (14. listopadu 1979). In PREČAN, Vilém. *Charta 77, 1977 – 1989 : Od morální k demokratické revoluci*. 1. vyd. Scheinfeld : Archa, 1990. s. 227. ISBN 80-9000422-1-X. s. 227.

⁸⁶ RŮŽIČKA, Daniel. *Totalita.cz* [online]. 1999-2010, [cit. 2011-04-18]. Sovětský svaz v éře Michaila Gorbačova. Dostupné z WWW: <http://www.totalita.cz/vysvetlivky/sss_gorb.php>.

vyjádřit přesun těžiště v politice.⁸⁷ Změna v hospodářské sféře však sama o sobě nebyla dostatečná a brzy se začalo mluvit o reformách souvisejících. Na řadu tedy přišla glasnost – tedy nástup větší otevřenosti vůči veřejnosti a větší informovanosti. Začalo se více mluvit nejen o budoucnosti země, ale také o problematické minulosti Sovětského svazu. „V roce 1987 došlo k dalšímu posměnění politického kursu. Sovětské vedení se přiklonilo k názoru, že změny v hospodářství a sociální sféře nejsou proveditelné, nebude-li zlomena všemoc byrokracie, její „sabotáž“, nedostane-li se reformám masové podpory. Spolu s tím se stále důrazněji prosazuje další heslo, a to „glasnost“ ve smyslu veřejné informovanosti či otevřenosti vůči společnosti. Tato „glasnost“ se přitom neomezuje jen na neduhy přítomnosti, ale znovu a znovu je zdůrazňováno, že má-li se při potírání starých metod řízení a vládnutí dosáhnout potřebného úspěchu, je třeba zároveň hovořit i o minulosti, o „kořenech“ současnosti. Rozbíhají se diskuze o stalinismu, o jeho příčinách a podstatě, o jeho ideologii i zločinech, a postupně přerůstají v diskuze o povaze sovětského zřízení jako takového, o jeho hodnotách a nedostatcích, o návaznosti mezi stalinismem a leninismem i „původním“ marxismem, o socialismu a jeho roli v ruských a sovětských dějinách.“⁸⁸

S glasností se změnila také podoba sovětských médií, která začala otevřeně kritizovat politiku, hospodářství a další oblasti života, což bylo od začátku 20. století zcela nemožné. Gorbačov se také snažil bojovat s ruským alkoholismem a korupcí, slíbil větší samostatnost zemědělským podnikům. Dokonce i v rámci strany provedl velké personální změny tak, aby určující vlastností politika nebyla jen poslušnost, ale především opravdové schopnosti. Revolucí také byli nové a lepší vztahy se zahraničními politiky. Gorbačov velice dobře vycházel s americkými prezidenty Reaganem i Bushem a snažil se jít cestou příměří. S USA se nakonec dohodl i na snížení zbrojení, byl otevřený dohodám a většinou na americké návrhy přistoupil.⁸⁹

Politika Gustáva Husáka v Československu se však s reformami ze strany Sovětského svazu snažela těžce. Komunisté se stále báli disidentských sil, které by reformy mohly

⁸⁷ REIMAN, Michal. *Lenin, Stalin, Gorbačov : Kontinuita a zlomy v sovětských dějinách*. 1. vyd. Praha : Lidové noviny, 1991. 213 s. ISBN 80-7106-024-0. s. 181.

⁸⁸ REIMAN, Michal. *Lenin, Stalin, Gorbačov : Kontinuita a zlomy v sovětských dějinách*. 1. vyd. Praha : Lidové noviny, 1991. 213 s. ISBN 80-7106-024-0. s. 182.

⁸⁹ RŮŽIČKA, Daniel. *Totalita.cz* [online]. 1999-2010, [cit. 2011-04-18]. Sovětský svaz v éře Michaila Gorbačova. Dostupné z WWW: <http://www.totalita.cz/vysvetlivky/sss_gorb.php>.

zneužit. Československo proto prohlašovalo, že změny, které hlásal Gorbačov, jsou důležité především pro SSSR a domácí politika půjde vlastní cestou. V dubnu 1987 navíc Gorbačov při návštěvě Československa nepřímo zdůraznil, že perestrojka je důležitá, ale odmítl se vměšovat do vnitřní politiky jednotlivých zemí sovětského impéria a nepřímo tak podpořil Husákův názor. „Bylo zřejmé, že vedení KSČ a státu má panický strach z jakékoliv - byť i nevelké - změny poměrů. Západní agentury informovaly, že z československého tisku zmizely reklamy na televizní antény, s nimiž bylo možno v Praze přijímat sovětskou televizi, a že jsou problémy s dodávkami sovětského tisku; na stáncích se přestaly objevovat listy *Izvestija*, *Pravda* a *Litěraturnaja gazeta*.“⁹⁰ Změny, které souvisely s reformami v SSSR, přišly na konci roku 1987, kdy na pozici generálního tajemníka ÚV KSČ Husáka vystřídal Milouš Jakeš. KSČ se sice hlásila k perestrojce, ale prakticky její politika zůstala stejná po dobu dalších dvou let.⁹¹

Pomalá změna v souvislosti s Gorbačovem byla znát v československých denících. V říjnu 1987 ÚV KSČ přijalo dokument s názvem *Uplatňování leninské zásady otevřené informovanosti veřejnosti tiskem, rozhlasem a televizí*. Deníky sice stále podléhaly kontrole KSČ, ale na rozdíl od striktně stranického Rudého práva si občas dovolily otisknout i texty, které ve všech ohledech nesplňovaly požadavky strany. O takové periodika byl pak mezi čtenáři větší zájem, což v době normalizace znamenalo pouze to, že nabídka pokulhávala za vysokou poptávkou. Vydavatelství měla centrálně přidělené množství papíru na vydání.⁹²

Gorbačov byl spíše než pro československé komunistické představitele nadějí pro domácí opozici. Chartisté v souvislosti s návštěvou Gorbačova v Československu napsali sovětskému vůdci dopis. Autoři dopisu a níže podepsaní chartisté doufali, že se Gorbačov omluví za vpád vojsk Varšavské smlouvy na území Československa v srpnu 1968. Požadují po něm stažení sovětských vojsk z našeho území. V dopise Gorbačovovi vysvětlují důsledky okupace

⁹⁰ RŮŽIČKA, Daniel. *Totalita.cz* [online]. 1999-2010, [cit. 2011-04-18]. Komunistická strana Československa (KSČ). Vztah KSČ k politice Michaila Gorbačova. Dostupné z WWW: <http://www.totalita.cz/vysvetlivky/s_ksc_gorb.php>.

⁹¹ RŮŽIČKA, Daniel. *Totalita.cz* [online]. 1999-2010, [cit. 2011-04-18]. Komunistická strana Československa (KSČ). Vztah KSČ k politice Michaila Gorbačova. Dostupné z WWW: <http://www.totalita.cz/vysvetlivky/s_ksc_gorb.php>.

⁹² KONČELÍK, Jakub; VEČEŘA, Pavel; ORSÁG, Petr. *Dějiny českých médií 20. století*. 1. vyd. Praha : Portál, 2010. 310 s. ISBN 978-80-7367-698-8. s. 216 – 217.

v Československu. Upozorňují na úpadek společnosti, rozrůstání korupce, represe vůči lidem nesdílející stejný politický názor a potlačování lidských práv a svobod.⁹³ Opozice, která byla v sedmdesátých letech malou skupinou lidí především okolo Charty 77, se začala ke konci osmdesátých let rozrůstat a nesouhlas s politikou dávalo častěji najevo stále více občanů. Vývoj silnější a početnější opozice popisuje Milan Otáhal: „Apolitický postoj obyvatelstva ovlivnil podstatně i možnosti opozice. Její aktivity se po roce 1972, kdy byla administrativní a soudními prostředky zlikvidována, soustřeďovaly hlavně na protesty proti perzekuci disidentů. Výjimkou byl otevřený dopis Václava Havla Gustávu Husákovi z 3. dubna 1975, v němž analyzoval příčiny krize společnosti. Tři hlavní opoziční proudy, tj. exkomunisté, underground a liberálně demokraticky orientovaní intelektuálové kolem V. Havla, se spojily v Chartě 77, která v lednu 1977 vystoupila veřejně s programem obhajoby lidských práv. Ani on však zásadně na občany nezapůsobil a společenský pohyb začal dostávat jistou dynamiku až v druhé polovině 80. let. Vedle vnitřních příčin byl hlavním důvodem nástup Michaila Gorbačova k moci.“⁹⁴

Naději od Gorbačova očekávali nejen disidenti, ale i reformní komunisté z doby Pražského jara. „S návštěvou vedoucího sovětského představitele spojovali velké naděje nejen představitelé opozice, zejména z okruhu protagonistů Pražského jara 1968, ale i prostí občané. V souvislosti s reformními procesy v SSSR očekávali čs. reformní komunisté od Gorbačova svou politickou rehabilitaci a odsouzení vojenské agrese ze srpna 1968.“⁹⁵ I když vzhledem k nepřímé podpoře Husákova režimu byla návštěva Gorbačova v Československu v dubnu 1987 pro mnoho lidí spíše zklamáním, československou opozici reformy v Sovětském svazu posílily. „Politické změny v Sovětském svazu v roce 1985 se odrazily i v aktivizaci disidentského a občanského hnutí. Počátkem roku 1987 vydala Charta 77 k 10. výročí zveřejnění svého prvního Prohlášení dokument „Slovo spoluobčanům“, který zaznamenal určitý předěl v jejím vývoji směrem k větší otevřenosti vůči společnosti. Předělem byl pak rok

⁹³ LITOMISKÝ, Jan; ŠILHÁNOVÁ, Libuše; VOHRYZEK, Josef. Dopis Michailu Gorbačovovi (23. března 1987; 20/87). In PREČAN, Vilém. *Charta 77, 1977 – 1989 : Od morální k demokratické revoluci*. 1. vyd. Scheinfeld : Archa, 1990. s. 324- 326. ISBN 80-9000422-1-X. s. 324 – 326.

⁹⁴ OTÁHAL, Milan. *Podíl tvůrčí inteligence na pádu komunismu*. 1. vyd. Brno : Doplněk, 1999. 162 s. ISBN 80-7239-050-3. s. 16.

⁹⁵ RŮŽIČKA, Daniel. *Totalita.cz* [online]. 1999-2010, [cit. 2011-04-18]. Komunistická strana Československa (KSČ). Vztah KSČ k politice Michaila Gorbačova. Dostupné z WWW: <http://www.totalita.cz/vysvetlivky/s_ksc_gorb.php>.

1988, kdy počet nezávislých skupin začal narůstat.⁹⁶ Změnu nejvíce zaznamenali ti, kteří dlouhá léta strávili několikrát ve vězení. „A co se týče posunů v klimatu venku, na svobodě, tak to jsme velmi ostře vnímali při každém návratu z vězení, protože situace se povlovně vyvíjela a my jsme její vývoj ve vězení neviděli. Tím, že jsme z toho měli vždycky „skokové“ zážitky, tak jsme si ostřeji uvědomovali změny, které se mezitím udály. (...) A vždycky to byly změny k lepšímu, vždy znovu jsme byli překvapeni tím, jak se rozšířil samizdat, co je již možné, jak se zvolna posiluje veřejná podpora opozičnímu hnutí a jaké se toto hnutí těší publicitě v zahraničí,⁹⁷ vzpomíná Václav Havel v interview pro publikaci *Vítězové? Poražení?*

Lidé daleko více než v sedmdesátých letech dávali veřejně najevo svou nespokojenost. V důsledku špatné ekonomické situace podepisovali různé petice, pořádali demonstrace, navíc s větší možností cestovat do západních zemí se dostali i k informacím ze zahraničí a mohli tak podmínky v Československu srovnávat s těmi západními. „První nepovolené masové shromáždění v českých zemích se uskutečnilo po devatenácti letech 21. srpna 1988 v Praze. Na jeho organizování se podílely nezávislé iniciativy mladých lidí jako České děti a Nezávislé mírové sdružení. Na Den lidských práv – 10. prosince 1988 – byla dokonce demonstrace uspořádaná občanskými iniciativami úředně povolena.“⁹⁸

Podle Václava Havla nebyla demonstrace povolena, ale spíše nebyla zakázána. „Už si přesně tu genezi nepamatuju, ale vím, že demonstrace se nepovoluje, jen ohlašuje. A když je demonstrace ohlášená a moci se nelíbí, tak ji může zakázat. Čili demonstrace mohou být zakázány, ale nikoli povoleny či nepovoleny. Tady to bylo vědomě nezakázáno (...) Nevím, co si slibovali, ale manifestaci nezakázali, jenom jí dělali těžkosti. Vypnuli například elektriku, aby nešlo zapojit ozvučení, takže jsme museli křičet do megafonu. A to bylo ke Dni lidských práv!“⁹⁹

⁹⁶ OTÁHAL, Milan. *Podíl tvůrčí inteligence na pádu komunismu*. 1. vyd. Brno : Doplněk, 1999. 162 s. ISBN 80-7239-050-3. s. 17.

⁹⁷ VANĚK, Miroslav; URBÁŠEK, Pavel. *Vítězové? Poražení? : Životopisná interview. I.díl. Disent v období normalizace*. Praha : Prostor, 2005. 1121 s. ISBN 80-7260-140-7. s. 142.

⁹⁸ OTÁHAL, Milan. *Podíl tvůrčí inteligence na pádu komunismu*. 1. vyd. Brno : Doplněk, 1999. 162 s. ISBN 80-7239-050-3. s. 19.

⁹⁹ VANĚK, Miroslav; URBÁŠEK, Pavel. *Vítězové? Poražení? : Životopisná interview. I.díl. Disent v období normalizace*. Praha : Prostor, 2005. 1121 s. ISBN 80-7260-140-7. s. 147.

První nezakázaná demonstrace od počátků normalizace dne 10. prosince 1988 se uskutečnila na Škroupově náměstí v Praze, v Den lidských práv a k příležitosti návštěvy francouzského prezidenta François Mitterranda. Ten si přál, aby v době jeho návštěvy v Československu nebyli disidenti nijak perzekuováni. Pět opozičních hnutí - Charta 77, Hnutí na obranu lidských práv, Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných (VONS), Nezávislé mírové sdružení a České děti – demonstraci původně naplánovali na Václavském náměstí. Tam jim ale úřady demonstraci zakázaly a doporučily jim ji přesunout na jiné – méně viditelné místo v Praze. Na demonstraci, které se zúčastnilo podle agenturních zpráv 1800 lidí, podle agentů Státní bezpečnosti však až 5000 lidí, promluvil například Václav Havel a další disidenti, na závěr státní hymnu zazpívala Marta Kubišová. Na manifestaci zazněl požadavek na propuštění politických vězňů, dodržování lidských práv a naději, že komunistická strana přestane násilně potlačovat opoziční politické skupiny. Tato demonstrace byla čirou výjimkou, ani při ní přímo nezasahovaly složky Státní bezpečnosti, na rozdíl od demonstrací, které předcházely a dokonce i následovaly. I když tato demonstrace na Škroupově náměstí zakázána nebyla, s pozitivním ohlasem u vedoucích činitelů strany se opravdu nesetkala. Manifestaci vizitoval jak generální tajemník ÚV KSČ Milouš Jakeš, tak deník Rudé právo.¹⁰⁰ Na svůj první větší projev na veřejnosti vzpomíná Václav Havel v rozhovoru pro publikaci *Vítězové? Poražení?*: „Živě si vzpomínám na to, že jsem tenkrát neměl žádnou zkušenost s projevem na veřejnosti, ale říkal jsem si, že to tam nemůžu číst z papíru. Tak jsem si svou řeč napsal a naučil se ji nazpaměť. To byla praxe z vězení, kde jsme si obhajoby vždycky napsali a přesně se je naučili odříkávat z paměti, protože se to nesmělo předčítat a ve vazbě bylo dost času se to namemorovat. Potom sem ale tvář v tvář davu propadl nervóze, popletl jsem to, zakoktal jsem se a zamotal se v tom. Ale snad existuje původní přesný text.“¹⁰¹

¹⁰⁰ *Nezapomente.cz* [online]. 2009, [cit. 2011-04-18]. Na pražském Žižkově proběhla první úředně povolená veřejná manifestace od nástupu normalizace. Dostupné z WWW: <http://nezapomente.cz/zobraz/prvni_manifestace_od_normalizace>.

¹⁰¹ VANĚK, Miroslav; URBÁŠEK, Pavel. *Vítězové? Poražení? : Životopisná interview. I.díl. Disent v období normalizace*. Praha : Prostor, 2005. 1121 s. ISBN 80-7260-140-7. s. 148.

2. Soudní spor Václava Havla a Tomáše Řezáče

I když je soudní spor Václava Havla a Tomáše Řezáče ojedinělý, především vzhledem ke společenskému postavení hlavních osobností v tomto sporu a charakteristice doby, v literatuře se o ní autoři zmiňují jen zřídka. Většinou je spor pozapomenutý v závalu velkého množství textů, které patřily k diskreditační kampani vedenou propagandou ÚV KSČ v médiích krátce po založení Charty 77.

2.1 Václav Havel ve vyšetřovací vazbě

Soudní spor s Řezáčem nebyl prvním velkým Havlovým protestem proti socialistické společnosti. „Život Václava Havla v sedmdesátých a osmdesátých letech je jedinečným příkladem duchovní svébytnosti a intelektuální rezistence v prostředí veřejné lži a organizovaného státního útlaku. Málokdo jako on dokázal s tak přesvědčivou silou výrazu držet prolhaný režim za slovo. Začal s tím už při svém prvním vystoupení na schůzi mladých spisovatelů v roce 1956; za Pražského jara 1968 pronikavě kritizoval reformní komunisty, propadlé lyrickému okouzlení z pokusu zbavit bolševický socialismus všemoci tajné policie a obohatit jej o svobodu slova; poté kritizoval místodržitelenskou konsolidační garnituru, jež s posvěcením Moskvy převzala moc v dubnu 1969.“¹⁰² V souvislosti se založením Charty 77 se pak Havel stal jednou z vůdčích osobností československého disentu, i když řadu let za normalizace strávil ve vězení, Havlův nejdelší pobyt za mřížemi byl po procesu se členy VONS v letech 1979 – 1983. Během normalizace ale Havla zadrželi ve vyšetřovací vazbě mnohokrát. Jedno z jeho prvních zadržení bylo krátce po založení Charty 77. „Sebrali mě myslím 14. ledna 1977 bezprostředně po Chartě, protože se domnívali, že jsem její hlavní organizátor, a úmyslem bylo Chartu ochromit tím, že mě budou držet nějaký čas ve vazbě. A začali mě strašit...“¹⁰³

¹⁰² SUK, Jiří. Podrobná zpráva o paralelní polis. : Nad korespondencí Václava Havla a Františka Janoucha.. In HAVEL, Václav; JANOUC, František. *Korespondence 1978–2001*. 1. vyd. Praha : Akropolis, 2007. s. 15. ISBN 978-80-86903-54-5. s. 15.

¹⁰³ VANĚK, Miroslav; URBÁŠEK, Pavel. *Vítězové? Poražení? : Životopisná interview. I.díl. Disent v období normalizace*. Praha : Prostor, 2005. 1121 s. ISBN 80-7260-140-7. s. 140.

Havel byl k výsledku odveden 14. ledna 1977, z výsledku se už nevrátil. Následující den ráno bylo na dotaz telefonicky sděleno manželce, že se Havel „vzdal Bezpečnosti“ a potom na něj byla uvalena vyšetřovací vazba, Havla obvinili z trestného činu podvracení republiky, dále z otevřeného dopisu Husákovi z dubna 1975 a jako „hlavního iniciátora a organizátora Charty 1977“. Z vazby byl propuštěn až 20. května 1977. V říjnu 1977 byl odsouzen pro údajný pokus poškození zájmu republiky v zahraničí k trestu odnětí svobody na 14 měsíců s podmíněným odkladem na 3 roky.¹⁰⁴ Právě během přibližně čtyř měsíců ve vyšetřovací vazbě došlo k soudnímu sporu mezi Václavem Havlem a Tomášem Řezáčem, autora diskreditačního textu – rozhlasového pásma *Kdo je Václav Havel?* Tomáš Řezáč byl spisovatel a především také agent pod krycím jménem REPO ve službách StB,

2.2 Kdo je Václav Havel?

Text *Kdo je Václav Havel?*, který byl přepisem rozhlasového pásma z Československého rozhlasu z 9. března 1977, vyšel 10. března 1977 v deníku Lidová demokracie, o den později pak v deníku Mladá fronta, tam však v menším rozsahu. Text byl zveřejněný ve více denících z té doby, já jsem však v rámci své analýzy zkoumala pouze Lidovou demokracii, Mladou frontu a Rudé právo. V Rudém právu text otištěn vůbec nebyl. Rozbor příslušného textu z Lidové demokracie bude součástí praktické části této diplomové práce.

2.3 Žádost o trestní stíhání pro pomluvu

Rozhlasové pásmo *Kdo je Václav Havel?*, které bylo jako text vydáno Československou tiskovou kanceláří, odvysílal 9. března 1977 Československý rozhlas. V následujících několika dnech text přetiskla většina československých deníků, a to většinou ve zkrácené podobě. Už 13. března datoval Havel ve vyšetřovací vazbě dopis, který věnoval redakcím novin a dalších médií, které otiskly daný text. Havlův obhájce dopis redakcím rozeslal 29. března. V úvodu dopisu Havel zmiňuje, že doposud na nepravdivé informace o jeho osobě, pomluvy a urážky od sdělovacích prostředků v posledních letech nereagoval. Odůvodňuje, že na poslední článek se ale rozhodl odpovědět, protože v tomto případě nejde jen o něj a jeho čest. V článku se falšuje skutečnost a Havel má pocit, že se vracíme tímto do

¹⁰⁴ HAVEL, Václav. *Do různých stran : Eseje a články z let 1983-1989*. 1. vyd. Scheinfeld : Čs. středisko nezávislé literatury, 1989. 526 s. ISBN 3-89014-055-6. s. 474.

doby, kdy propaganda a sdělovací prostředky podporovala vykonstruovaná obvinění. Havel v dopise uznává, že jeho osobní vlastnosti, čest, vlastenectví a talent jsou otázkou názoru a polemiky, nechce tedy obhajovat celý diskreditační text, ale spíše vyvrátit faktické lži, které autor textu neměl podložené. Havel se tedy brání označení „milionářský syn“, neboť prakticky jeho otec barrandovské ateliéry v Praze nevlastnil a ani milionářem nebyl. Uvádí na pravou míru veškerou podnikatelskou činnost svého otce a majetek rodiny. Dále se ohrazuje vůči stykům s emigrací, podle článku Řezáče zprostředkované Havlovými strýci. Se strýci se Havel podle dopisu moc nestýkal, emigranty poznal spíše při pobytu v USA v roce 1968, s kterými si párkrát pohovořil. Pak Havel zmiňuje samotného Řezáče, který ve svém textu uvádí, jak se sám s Havlem setkal ve Viole v Praze a Havel tam působil jako sebevědomý, namyšlený a pohrdavý básník. Václav Havel to v dopise redakcím popírá, protože sám básně psal do poloviny padesátých let, což se vylučuje s tvrzením Řezáče, který setkání datuje do začátku 60. let. Zásadní nepravda je ale spíše podle Havla Řezáčovo tvrzení, že uvádění Havlových divadelních her na Západě financují cizí špionážní centrály. Havlovy hry zastupuje od roku 1963 nakladatelství Rowohlt, což je soukromý podnik, která uzavírá smlouvy s divadly a médii. Poté se Havel vyvrací obvinění, že se stal spolupracovníkem časopisu Tvář díky Věře Blackwellové, která překládá Havlovy hry do angličtiny. Dále se ohrazuje proti tvrzení, že jej Pavel Tigrid zval na kongres Pen-klubu do New Yorku. Na kongres jej pozval sám Pen-klub. „Taková tvrzení, jako že jsem – jakožto nástroj Tigridův – chystal nějaký mezinárodní skandál, jsou výmysly zdánlivě drobné a bezvýznamné – jenomže bohužel právě z mozaiky takových drobných výmyslů se skládají falešná obvinění.“¹⁰⁵ Nakonec se Havel vyjadřuje k označení časopisu Tvář – jakožto pravicového, programově nemarxistického časopisu a uvádí na pravou míru svou činnost ve Svazu spisovatelů. Na konci dopisu zdůrazňuje: „Nikdy v životě jsem nedělal a taky nebudu dělat nic na objednávku jakýchkoli „imperialistických centrál“, cizích špionáží, emigrantských činitelů a u nikoho jsem v žádných „službách“ nebyl. Psal jsem a budu psát takové hry, jaké psát chci a jaké psát umím, a pokud jsem se i jinak projevoval veřejně, projevoval jsem se tak jen z vlastní vůle a z vlastního přesvědčení, z přesvědčení, že to, za co se stavím, nebude lidem ani společnosti

¹⁰⁵ HAVEL, Václav. *O lidskou identitu : Úvahy, fejetony, protesty, polemiky, prohlášení a rozhovory z let 1969 – 1979*. 3. vyd. Praha : Rozmluvy, 1990. 397 s. ISBN 0-946352-04-6. s. 275.

škodit, ale prospívat. Všechny výmysly o skrytých záměrech, které mě řídí a jímž sloužím, rozhodně odmítám. Řídím se jen svým rozumem a sloužím jen svému svědomí.“¹⁰⁶

Havlův obhájce Lukavec odeslal dopis redakcím Československého rozhlasu, deníku Práce, Lidová demokracie a dalším redakcím, které otiskly výtah z rozhlasové relace *Kdo je Václav Havel?*. „V průvodním dopise žádal Havlův obhájce redakce, aby zveřejnily dopis jeho klienta, anebo aspoň informaci o jeho obsahu. Odpověděl pouze Čs. rozhlas, který sdělil dopisem vedoucího legislativně právního útvaru JUDr. J. Smrčka z 11. května 1977, proč. Čs. rozhlas nepovažuje za vhodné stanovisko V. H. zveřejnit a z jakého důvodu se k tomu necítí povinován ve smyslu tiskového zákona.“¹⁰⁷

Havel tedy nejdříve prostřednictvím svého právníka požádal Tomáše Řezáče, aby nepravdivé informace zveřejněné o Havlovi odvolal. Učinil tak 2. května 1977 s tím, že odvolání požadoval do 15. května 1977. Řezáč daná tvrzení o Havlovi však neodvolal. „Ze záznamu o pohovoru kpt. V. Říhy s neidentifikovaným agentem X. správy FMV s krycím jménem OLGA vyplynulo, že dne 31. 5. 1977 konzultoval Havel se svým advokátem dr. Lukavcem znění připravovaného trestního oznámení na Tomáše Řezáče z důvodu trestného činu pomluvy. Ve zprávě je uveden doslovný přepis návrhu trestního oznámení.“¹⁰⁸ Václav Havel tedy k 1. červnu 1977 podal *Žádost o trestní stíhání pro pomluvu*. Havla z vyšetřovací vazby propustili 20. května, samotná žádost o trestní stíhání byla podána tedy v době, kdy byl Havel sám trestně stíhán, ale už nebyl zavřený ve vyšetřovací vazbě. V den jeho propuštění se jej textem pokoušela ještě jednou zdiskreditovat Československá tisková kancelář.

Ve zprávě, kterou 21. května 1977 otisklo i Rudé právo, se píše nejen o propuštění Havla z vyšetřovací vazby, ale také o jeho příslibu, že se vyvaruje další trestné činnosti. Podle ČTK Havel dospěl k názoru, že jeho jednání zvláště ke konci roku 1976 a v souvislosti s Chartou 77 nebylo vždy správné a některé jeho činy byly „tendenční interpretací

¹⁰⁶ HAVEL, Václav. *O lidskou identitu : Úvahy, fejetony, protesty, polemiky, prohlášení a rozhovory z let 1969 – 1979*. 3. vyd. Praha : Rozmluvy, 1990. 397 s. ISBN 0-946352-04-6. s. 277.

¹⁰⁷ HAVEL, Václav. *O lidskou identitu : Úvahy, fejetony, protesty, polemiky, prohlášení a rozhovory z let 1969 – 1979*. 3. vyd. Praha : Rozmluvy, 1990. 397 s. ISBN 0-946352-04-6. s. 365.

¹⁰⁸ *Panáček v říši mluveného slova* [online]. 24. 1. 2006, [cit. 2011-05-03]. Rozhlasové pásmo "Kdo je Václav Havel?". Dostupné z WWW: <<http://mluveny.panacek.com/historie-rozhlasu/2347-rozhlasove-pasmo-kdo-je-vaclav-havel.html>>.

zahraničního tisku“ zneužity vůči ČSSR. ČTK tedy jeho propuštění prezentovala jako Havlovo uvědomění a uvedla to jako důvod jeho rezignace na mluvčího Charty 77. „V jiné souvislosti obviněný Václav Havel prohlásil, že nadále nechce svými činy umožňovat, případně podněcovat protičeskoslovenské a protisocialistické akce doma i v zahraničí, a proto se vzdal úlohy mluvčího charty 77 a nezúčastní se akcí, které by mohly být zneužity ke kampani proti ČSSR.“¹⁰⁹

Článek *Dopis Václava Havla generální prokuratuře* byl poskládaný z různých pod tlakem vynucených výpovědí u výslechů StB, kdy usiloval o to, aby ho konečně propustili z vyšetřovací vazby. „Havel všechny tyto výroky asi nikde neřekl jedním dechem. Při výsleších se ovšem několikrát distancoval od údajně západní kampaně proti ČSSR; i rezignaci na funkci mluvčího vyšetřovateli předestřel, dokonce ji během klíčového výslechu 22. dubna vlastnoručně napsal.“¹¹⁰

Havel se proti příspěvku ČTK ohradil hned následující den a zároveň zdůvodnil složení své funkce mluvčího Charty 77. U výslechu napsal, že v případě svého propuštění se chce soustředit jen na své spisovatelské poslání a nechce se už nijak veřejně politicky angažovat. Odmítá být „profesionálním odpůrcem režimu“, ale neznamená to, že se nebude stýkat, s kým chce a zastávat se lidí, kterým se děje příkoří. Dál si podrží názory, které se nemusí shodovat s těmi oficiálními. „Na důkaz své upřímnosti slibuje, že už se nebude podílet na nějaké organizační činnosti, inspirovat nebo organizovat kolektivní akce nebo veřejná vystoupení či vystupovat jménem jiných osob (např. jako mluvčí Charty 77).“¹¹¹ Ve svém dementi tvrdil, že ČTK jeho výroky zkreslila, své výtky ale nijak neupřesnil. Dementi pak působilo jako odpoutat pozornost jinam.¹¹² Následně pak 26. května Charta 77 zveřejnila sdělení k rezignaci Václava Havla na funkci mluvčího. Jeho rozhodnutí přijala s pochopením

¹⁰⁹ ČTK. Dopis Václava Havla generální prokuratuře. *Rudé právo*. 21. 5. 1977, roč. 57, č. 118, s. 2.

¹¹⁰ KAISER, Daniel. *Disident : Václav Havel 1936 - 1989*. 1. vyd. Praha - Litomyšl : Paseka, 2009. 276 s. ISBN 978-80-7432-012-5. s. 136.

¹¹¹ KAISER, Daniel. *Disident : Václav Havel 1936 - 1989*. 1. vyd. Praha - Litomyšl : Paseka, 2009. 276 s. ISBN 978-80-7432-012-5. s. 134.

¹¹² KAISER, Daniel. *Disident : Václav Havel 1936 - 1989*. 1. vyd. Praha - Litomyšl : Paseka, 2009. 276 s. ISBN 978-80-7432-012-5. s. 136.

a interpretaci Havla v médiích označila jako „tendenční pokus pošpinit pověst čestného člověka“.¹¹³

Hlavním předmětem dané *Žádosti o trestní stíhání pro pomluvu* bylo obvinění Tomáše Řezáče, že Havel „byl podporován z fondů americké nebo západoněmecké nebo jiné výzvědné služby.“ Havel se ohrazuje jak vůči přímé finanční pomoci, a také vůči zvláštním dotacím na uvádění jeho her v zahraničí a obviňuje Řezáče z pomluvy a využívá k tomu dokonce platné československé zákony. „Ať už se tím ale myslí cokoliv, naplňuje toto tvrzení podle mého názoru skutkovou podstatu trestného činu pomluvy podle § 206 tr. z., protože má jeho oba zákonem požadované znaky; jde o údaj, o němž jeho autor ví, že je a/ nepravdivý, b/ způsobilý značnou měrou ohrozit moji vážnost u spoluobčanů.“¹¹⁴ Havel dále také v žádosti zdůrazňuje, že tato pomluva může poškodit nejen jeho pověst u veřejnosti, ale i v jeho povolání spisovatele a především tím může být ovlivněno trestní řízení, v kterém se v danou dobu právě Havel nacházel.

Žalobu na ochranu osobnosti Havel na soudu opravdu podal, stalo se tak více než rok od otištění pomlouvačných textů ve sdělovacích prostředcích. Václav Havel podal žalobu dne 17. března 1978 pomocí svého právníka JUDr. Svačiny na Obvodním soudu pro Prahu 6. Konkrétní důvod Havel uvedl takto: „Toto vyjádření žalovaného se hrubě dotýká mé občanské cti, neboť se musím kategoricky ohradit proti tomu, abych byl dáván do spojitosti s jakoukoliv zahraniční rozvědkou nebo výzvědnou službou. I když není zcela jasné, zda žalovaný míní podporu z uvedených fondů přímou finanční pomoc mé osob nebo zvláštní dotace při uvádění mých divadelních her jejich zahraničním provozovatelům, v každém případě jde o tvrzení nepravdivé.“¹¹⁵ Havel dále požaduje, aby mu Řezáč poskytl prohlášení, kde odvolává svá tvrzení, a to do tří dnů od právní moci rozsudku a také v této lhůtě mu nahradit náklady soudního řízení. „Řezáčovo osočení Václava Havla výrazně narušilo hladký průběh propagandistické dezinformační kampaně. Nikdo nepočítal

¹¹³ HAVEL, Václav. *Do různých stran : Eseje a články z let 1983-1989*. 1. vyd. Scheinfeld : Čs. středisko nezávislé literatury, 1989. 526 s. ISBN 3-89014-055-6. s. 474.

¹¹⁴ HAVEL, Václav. *O lidskou identitu : Úvahy, fejetony, protesty, polemiky, prohlášení a rozhovory z let 1969 – 1979*. 3. vyd. Praha : Rozmluvy, 1990. 397 s. ISBN 0-946352-04-6. s. 278.

¹¹⁵ *Panáček v říši mluveného slova* [online]. 24. 1. 2006, [cit. 2011-05-03]. Rozhlasové pásmo "Kdo je Václav Havel?". Dostupné z WWW: <<http://mluveny.panacek.com/historie-rozhlasu/2347-rozhlasove-pasmo-kdo-je-vaclav-havel.html>>.

s variantou, že by se Havel odvážil odvolat se k socialistickému občanskoprávnímu soudu. StB se proto snažila soudní projednávání nepřipustit a za tímto účelem několikrát jednala s prokurátorem Prahy 2 Antošem.¹¹⁶ Soudci požadovali za nutné, aby Havel s Řezáčem učinili vzájemnou dohodu. Řezáč se tedy snažil prokázat, že jeho formulace nebyla přesně taková, jak ji rozhlas odvysílal a že ve svém tvrzení připustil pouhou svou domněnku, že byl Havel podporován zahraničními výzvědnými službami. „V tom případě by vina byla na redakci a Havel by novou žalobu nemohl podat pro prošlou lhůtu. Advokát Havla požaduje alespoň omluvný dopis.“¹¹⁷

Řezáč podal své vysvětlení po urgenci od soudu až v srpnu 1978, dvakrát totiž požádal o odklad vzhledem ke svému zaneprázdnění, přemíry pracovních úkolů a onemocnění. Ve vysvětlení se Řezáč obhajuje tím, že to je opravdu vina tištěných médií, protože v rozhlasovém vysílání uvedl: „A z těchto fondů – je-li to už americké nebo západoněmecké rozvědky nebo jiné výzvědné služby či antikomunistického střediska – byl zřejmě, jak se zdá, podporován Václav Havel. To, jak vidět, mění celý smysl mého výroku. Za redakci provedenou jednotlivými redakcemi denní listů nemohu odpovídat. Rovněž tak ani za redakci provedenou ústředně v ČTK. Žalobu Václava Havla však považuji za bezpředmětnou.“¹¹⁸ Na základě tohoto vysvětlení Havel žalobu stáhl k 20. listopadu 1978. Havel se k tomu ještě vyjadřuje ve své zprávě o výsledku sporu: „Zřejmě pana Řezáče nepřimějí k tomu, aby tento detail zdůraznil i veřejně, proto o celé věci informuji dostupnou veřejnost sám. Prosím všechny, kdo mne považovali na základě Řezáčova vyjádření za špióna, aby své mínění o mně opravili.“¹¹⁹ I když tedy Havel podle očekávání u soudu neuspěl, jedná se o zdařilý pokus nabourat diskreditační kampaň v médiích.

¹¹⁶ *Panáček v říši mluveného slova* [online]. 24. 1. 2006, [cit. 2011-05-03]. Rozhlasové pásmo "Kdo je Václav Havel?". Dostupné z WWW: <<http://mluveny.panacek.com/historie-rozhlasu/2347-rozhlasove-pasmo-kdo-je-vaclav-havel.html/>>.

¹¹⁷ *Panáček v říši mluveného slova* [online]. 24. 1. 2006, [cit. 2011-05-03]. Rozhlasové pásmo "Kdo je Václav Havel?". Dostupné z WWW: <<http://mluveny.panacek.com/historie-rozhlasu/2347-rozhlasove-pasmo-kdo-je-vaclav-havel.html/>>.

¹¹⁸ *Panáček v říši mluveného slova* [online]. 24. 1. 2006, [cit. 2011-05-03]. Rozhlasové pásmo "Kdo je Václav Havel?". Dostupné z WWW: <<http://mluveny.panacek.com/historie-rozhlasu/2347-rozhlasove-pasmo-kdo-je-vaclav-havel.html/>>.

¹¹⁹ HAVEL, Václav. *O lidskou identitu : Úvahy, fejetony, protesty, polemiky, prohlášení a rozhovory z let 1969 – 1979*. 3. vyd. Praha : Rozmluvy, 1990. 397 s. ISBN 0-946352-04-6. s. 279.

3. Praktická část – analýza textů

V praktické části své diplomové práce budu analyzovat diskreditační texty v období leden 1977 až prosinec 1979 a posléze leden 1985 až prosinec 1988 v denním tisku v Československu, a to přímo v Rudém právu, Mladé frontě a Lidové demokracii. Rudé právo bylo ústředním deníkem ÚV KSČ, Mladou frontu vydával ústřední výbor Socialistického svazu mládeže a Lidovou demokracii Československá strana lidová.

Hraniční léta jsem zvolila s ohledem na *Prohlášení Charty 77*, rok 1979 pak především kvůli velkému procesu s VONS. V osmdesátých letech pak rok 1985 jako rok nástupu Michaila Gorbačova na pozici generálního tajemníka ÚV KSSS a konec roku 1988, kdy proběhla první nezakázaná manifestace na Škroupově náměstí v Praze. Pro výzkum jsem použila metodu kritické diskurzivní analýzy.

3.1 Metoda výzkumu – kritická diskurzivní analýza

Pro výzkum jsem zvolila metodu kritické diskurzivní analýzy, kterou považuji pro téma mé diplomové práce nejvhodnější. Kritická diskurzivní analýza se zaměřuje na pochopení jazyka a textu v kontextu společnosti a kultury. „Koncentruje se na studium a analýzu psaných i mluvených textů s cílem odhalit diskursivní zdroje moci, dominance, nerovnosti, ale i zaujatosti a způsobu, jakým jsou tyto zdroje iniciovány, udržovány, reprodukovány a transformovány ve specifickém sociálním, ekonomickém, politickém a historickém kontextu.“¹²⁰ Podle kritické diskurzivní analýzy nevymezujeme kategorie pro zkoumání textů předem, ale určujeme si je sami následně na základě charakteru konkrétních zkoumaných textů.

Předpokládáme účinky textů na společnost, nebo část společnosti. Rozsah těchto účinků na společnost pak záleží na procesu vytváření textu a také na další části celého procesu, a to

¹²⁰ HLOUŠEK, Jiří. Kritická diskurzivní analýza. *Revue pro média* [online]. 9. 12. 2007, [cit. 2011-05-03]. Dostupný z WWW: <<http://fss.muni.cz/rpm-blog/index.php?archives/117-Kriticka-diskurzivni-analyza.html>>.

recepce a interpretace těchto sdělení samotnými příjemci.¹²¹ Já se budu ve svém výzkumu zaměřovat na první část, a to proces vytváření textu.

Kritická diskurzivní analýza se zaměřuje spíše na velké společenské problémy, například účinky textů na vštěpování a udržení, nebo změnu určité ideologie. Tato ideologie je zabudována do textů. Na ideologii se formou kritické diskurzivní analýzy díváme kriticky jako na způsob uplatnění moci.¹²² V případě mého výzkumu tedy mnou zkoumané diskreditační texty z denního tisku měly za úkol posilovat a udržovat ideologii stále vzkvétajícího socialismu. Texty tedy budu zkoumat z pozice té utlačované skupiny, abych tak určila cíle vládnoucí ideologie pomocí společných znaků v textech.

Failclough v souvislosti s kritickou diskurzivní analýzou hovoří také o tom, jak je navíc řada textů medializována. Zmiňuje, že v medializaci často nejde jen o jeden text, ale o celou síť článků, které spojuje nějaká vlastnost.¹²³ V mém výzkumu všechny byly všechny texty medializovány prostřednictvím denního tisku a spojuje to, že všechny byly napsány jako diskreditace osobností, které patřily k československému disentu, především k signatářům Charty 77.

„Kritická diskurzivní analýza se zabývá konkrétní lingvistickou textovou analýzou jazyka, který je užitý v sociálním kontextu.“¹²⁴ To znamená, že v textech budu zkoumat jak stylistiku, slovní zásobu, expresivní výrazy, metafory, gramatiku a podobně, tak i intertextuální znaky, tedy to, co tyto lingvistické jevy znamenají v širším sociálním kontextu více podobných diskreditačních textů.

Při výzkumu jsem postupovala tak, že jsem nejprve prošla všechna vydání deníků Rudé právo, Mladá fronta a Lidová demokracie od 1. ledna 1977 do 31. prosince 1979 a následně od 1. ledna 1985 do 31. prosince 1988. V novinách jsem hledala texty, které diskreditovaly

¹²¹ FAIRCLOUGH, Norman. *Analysing discourse : Textual analysis for social research*. 1st ed. London : Routledge, 2005. 270 s. ISBN 0-415-25893-6. s. 11 – 12.

¹²² FAIRCLOUGH, Norman. *Analysing discourse : Textual analysis for social research*. 1st ed. London : Routledge, 2005. 270 s. ISBN 0-415-25893-6. s. 9.

¹²³ FAIRCLOUGH, Norman. *Analysing discourse : Textual analysis for social research*. 1st ed. London : Routledge, 2005. 270 s. ISBN 0-415-25893-6. s. 30.

¹²⁴ JØRGENSEN, Marianne; PHILLIPS, Louise. *Discourse analysis as theory and method*. 1st ed. London : Sage Publications, 2002. 229 s. ISBN 0-7619-7112-2. s. 62.

osobnosti československého disentu. V textech budu nejdříve rozebírat jejich obsah, následně jejich jazykovou stránku – především slovní zásobu a často používané fráze. U každého jazykového znaku budu hledat intertextuální stránku, tedy definovat jeho propojení se socialistickou ideologií. Poté na základě těchto znaků, které budou mít texty nejvíce společné, budu určovat cíl autorů textů – cíl vládnoucí ideologie a jejich způsoby dosažení tohoto cíle, tedy jak chtěli pomocí článků podpořených socialistickou ideologií tyto osobnosti zdiskreditovat v očích veřejnosti, jak pomocí těchto textů vytvářeli mediální obraz disidentů. Nakonec texty z prvního období, tedy z let 1977 až 1979, srovnám s texty v letech 1985 až 1988.

3.2 Zkoumané texty za období 1977 až 1979

V denících Rudé právo, Lidová demokracie a Mladá fronta jsem v období od počátku ledna 1977 do konce prosince 1979 vyhledala celkem dvacet textů, které svým obsahem diskreditovaly osobnosti československého disentu. Nejvíce textů se nacházelo v prvním čtvrtletí roku 1977. Řada článků byla otištěna ve více denících, jednalo se o shodný přetisk, nebo zkrácenou verzi textu. Zpravidla ale Lidová demokracie či Mladá fronta přebírala články z Rudého práva, ne naopak. Rudé právo mělo také nejvíce vlastních článků psaných svými redaktory. Většina textů byla původních, tedy podepsaných redaktory či zkratkami redaktorů daných deníků, další články redakce převzaly z rozhlasových pásem Československého rozhlasu, z Československé televize a z ČTK. Některé texty byly uvedeny bez autora nebo pod autorskou zkratkou.

Texty se nejvíce týkaly signatářů Charty 77, nejčastěji se v textech nacházelo jméno Zdeňka Mlynáře, který do roku 1968 zastával důležité funkce v ÚV KSČ. Představoval však reformní proud a byl jedním z autorů Akčního programu KSČ. V listopadu 1968 však pro nesouhlas s normalizací z vedoucích funkcí ve straně odešel, v roce 1970 byl z KSČ vyloučen. Mlynář byl jedním z iniciátorů a signatářů Charty 77.¹²⁵ Dále byl v textech diskreditován Václav Havel, Jan Patočka, Jiří Hájek, František Kriegel, Ludvík Vaculík, Pavel Kohout a Prokop Drtina. Autoři textů také chartisty v člancích zmiňovali jako skupinu.

¹²⁵ MACH, Vladimír. *Totalita.cz* [online]. 1999-2010, [cit. 2010-05-15]. Zdeněk Mlynář. Dostupné z WWW: <http://www.totalita.cz/vysvetlivky/o_mlynarz.php>.

3.2.1 Analýza textů za období 1977 až 1979

První diskreditační text vyšel v Lidové demokracii 26. ledna 1977 pod názvem *Morální tvář autorů charty 77*.¹²⁶ Hlavním předmětem článku jsou fotografie nahého Ludvíka Vaculíka na hřbitově, autor tedy odsuzuje především Vaculíkovu morálku. Podle Vaculíka mu jeho soukromé snímky vzala StB, zveřejnila je v časopise Ahoj na sobotu a snažila se ho tím vydírat.¹²⁷ Autor už v titulku snižuje důležitost Charty 77 tím, že název píše s malým písmenem na počátku slova. I když je článek pouze o nahých fotografiích Vaculíka, už v titulku odsuzuje všechny autory Charty 77. Text obsahuje expresivní slovní spojení jako například „dal průchod své perverzitě“, čímž Vaculíka veřejně ponižuje a odsuzuje ho jako člověka, který nemá soudnost a slušné vychování. Uvádí, že se na hrobech nechal fotografovat pro ilegální pornografický seriál, tím Vaculíka opět představuje jako nemorální osobu. Tvrdí, že čin Vaculíka musí urážet všechny slušné lidi a podsouvá tímto čtenářům dojem, že i je Vaculík svými nahými snímky chtěl urazit. Přímou je přesvědčuje, aby Vaculíka také odsoudili jako nemorálního člověka větou „proto i naši čtenáři musí hledat odpověď na otázku, v jakých rovinách se asi nalézá citový, názorový a morální svět takových lidí, kteří si nazí lehají na náhrobky“. Autor navíc zneužívá místa, kde byl Vaculík vyfocen, k tomu, aby zdůraznil jeho špatnou morálku tvrzeními „kam až kleslí“ a „znesvěcují místo“ a píše o vážnosti hřbitova, využívá tak toho, že každý čtenář chová úctu k mrtvým. Vaculíkovy fotografie označuje jako duševní vandalismus a tvrdí, že aktérovi je to k smíchu a pohrdání. Tímto říká, že Vaculík se v podstatě vysmívá všem slušným lidem, kteří by něco takto nemorální nikdy neudělali. V další části textu pak autor spojuje nahotu, Dva tisíce slov a Chartu 77. Metaforicky píše, že Vaculík se nesvlékl jen fyzicky, ale odhalil se i jako člověk, odhalil to špatné. Čtenářům tak podsouvá, že Vaculíkova nahota úzce souvisí s jeho politickým působením. „Jeho nestudný akt na hrobce symbolizuje jako životní pouť posledními roky.“ A dokonce na základě fotografií odsuzuje celou Chartu 77. „Morální tvář jeho i charty se ukázala díky tomuto činu přesvědčivá.“ Tady přirovnává Chartu 77 k nahým fotografiím a nepřímou tak sděluje čtenáři, že stejně jako by každý slušný člověk měl odsoudit pornografické snímky, tak by měl odsoudit a zavrhnout i celou Chartu 77 a lidi okolo ní.

¹²⁶ (ld). Morální tvář autorů charty 77. *Lidová demokracie*. 26. 1. 1977, roč. 33, č. 21, s. 1.

¹²⁷ HORÁK, Ondřej. Ludvík Vaculík: O mně se všechno ví. *Lidovky.cz* [online]. 20. 6. 2009, [cit. 2011-05-15]. Dostupný z WWW: <http://www.lidovky.cz/tiskni.asp?r=ln_kultura&c=A090620_070258_ln_kultura_jk>.

Následující text se také týkal Ludvíka Vaculíka. Článek s názvem *Trestní oznámení za pomluvy*¹²⁸, který vydala ČTK, vyšel 3. února 1977 jak v Lidové demokracii, tak i v Rudém právu. Zpráva také informuje o nahých fotografiích Ludvíka Vaculíka. ČTK podala kvůli nim na Vaculíka trestní oznámení. Snímky Vaculíka jsou označeny jako exhibicionistické a pornografické, čímž autor odsuzuje Vaculíkovu morálku. Exhibicionismus je socialistickou ideologií považován za špatnou vlastnost, protože v socialismu jsou si všichni rovni a pokud někdo vyčnívá, exhibuje, je nonkonformní, staví se tak mimo socialistickou společnost. Autor textu Vaculíka označuje jako autora „pomlouvačného pamfletu Dva tisíce slov a charty 77“ a uvádí, že fotografie jsou popsány nápísem „Můj boj za lidská práva“. Tady je opět spojen Vaculíkův osobní život, privátní fotografie a úroveň morálky s jeho politickou činností. Manifest Dva tisíce slov je expresivně pojmenován jako pomlouvačný pamflet, čímž je absolutně snížena jeho vážnost a pravdivost. Charta 77 je opět napsána s malým počátečním písmenem. Trestní oznámení ČTK podala proto, že Vaculík uvedl, že dané fotografie rozmnožila právě ČTK. „L. Vaculík se přiznal k autorství fotografií ukazující jeho zvrácenost, avšak „na obranu“ uvedl, že snímky byly rozmnoženy v ČTK. V souvislosti s tímto nepravdivým tvrzením podalo ČTK na Vaculíka trestní oznámení.“ Autor na základě potvrzení pravdivosti o původu fotografií ukazuje na exhibicionismus Vaculíka, což v textu podporuje expresivním slovem „zvrácenost“.

Třetí text opět pojednává o Ludvíku Vaculíkovi, tentokrát jde o záznam z rozhlasového pásma z Československého rozhlasu. Článek s názvem *Kdo je Ludvík Vaculík?* vyšel v Lidové demokracii 12. února 1977.¹²⁹ Stejně jako další ze série přetištěných rozhlasových pásem se tento text věnuje především životu osobnosti. V úvodu autor zmiňuje, že Vaculík používá slova jako svoboda a demokracie ryze ke svým soukromým záměrům. Předkládá tak čtenáři dojem, že existuje několik definic svobod a demokracií, Vaculíkovo pojetí svobody a demokracie je to nevhodné a to oficiální socialistické je pak přirozeně to správné. Autor volí expresivní slova jako například „ztroskotance“, čímž ho ponižuje. Užívá spojení „poznat jeho pravou tvář“, tím říká, že ve skutečnosti je osobnost Vaculíka falešná a neupřímná k lidem. Právě na základě vylíčení jeho života určuje autor tuto „pravou tvář“. Jeho důvěryhodnost snižuje tvrzením, že byl po půl roce vyhozen ze svého prvního pracovního místa - vychovatel učňů. Píše, že tím byly poznány jeho „skutečné vlastnosti“, tedy opět nepřímo čtenáře

¹²⁸ ČTK. Trestní oznámení za pomluvy. *Rudé právo*. 3. 2. 1977, roč. 57, č. 28, s. 2.

¹²⁹ (ld). Kdo je Ludvík Vaculík? *Lidová demokracie*. 12. 2. 1977, roč. 33, č. 36, s. 3.

přesvědčuje o Vaculíkově neupřímnosti. Snaží se ho vyličít jako nonkonformního člověka, který je zcela v rozporu se socialistickou ideologií. „Svémi kolegy byl označován za problémového člověka a strůjce komplotů a osobu, která rozhodně není pro kolektiv. Je prudký, vznětlivý a přehání originalitu.“ Takové vyličení osobnosti zcela neodpovídá socialismu, který je pro kolektivní práci a řídí se heslem, že všichni jsou si rovni. Metaforami jako například „Za svůj román Sekyra získal v roce 1966 uznání od lidí, kteří proklubávali svou skořápku pokrytectví a otevřeně nastoupili antisocialistický kurs.“ dodává autor svému textu dramatickosti a tvrzením ukazuje na nepřátele socialismu, kteří Vaculíkovu tvorbu jako jediní oceňují. Což dále umocňuje také souvětím „Po jeho vystoupení na 4. Sjezdu Svazu čs. spisovatelů v červnu 1967 ho západní buržoazie začala vychvalovat a šířit mýtus jako předního mluvčího inteligence a předního spisovatele, zatímco pokrokový Západ ho odhalil jako toho, kdo vychvaluje měšťácké pojetí demokracie.“ Navíc uvádí, že za román dostal vysoký honorář a to mu umožnilo vniknout mezi elitu, tím se snaží autor dokázat Vaculíkovu nespravedlivou nadřazenost. Společnost chartistů se autor snaží ukázat jako soutěživou skupinu navzájem závidících si lidí v části textu, kde tvrdí, že Vaculíkovi nebylo vhod, že je na Západě stále ve stínu Havla a Kohouta, a to vše navíc podtrhuje metaforou „nechtěl hrát druhé housle“. Autor Vaculíka spojuje s nelegální činností vyjádřením s expresivním slovním spojením „využil Klub mladých, do kterého patřily i kriminální živly... zde se rodily záměry, které pak vyústily ve Dva tisíce slov“ a odsuzuje ho tím jako člověka, který by měl v socialistickém Československu za svou nezákonnou opoziční činnost patřit také do skupiny těchto trestanců. Vaculíka pak dále označuje přímo jako zbabělce a tím ho řadí k nepřátelům, snižuje jeho důvěryhodnost. Dále autor pokračuje v diskreditaci Vaculíka následující větou: „Vaculík dělá vše proto, aby dokázal, že západní ultrapravice na něj sázku neuzavřela zbytečně. Jenže Vaculíkova snaha po ztroskotání kontrarevoluce nebyla již vůbec jednoduchá ani mezi příznivci na Západě.“ Spojuje ho tak s nepřátelským imperialistickým Západem, ale zároveň čtenářům ukazuje, že už ani mezi zahraničními nepřáteli socialistického Československa nemá Vaculík žádnou podporu. Nejen jeho osobnostní kvality, ale také jeho spisovatelské nadání snižuje vyjádření Tomáše Řezáče. K Vaculíkově próze Morčata, kterou vydali v Bucherově nakladatelství ve Švýcarsku, kde sám Řezáč pracoval, uvádí osobní svědectví: „Vůbec se kniha neprodávala, nedostávalo se jí odezvy.“ Podle Řezáče je to kvůli osobnímu životu, který je „smutný a tragický“, Vaculík se totiž podle něj chce svým lidským a literárním exhibicionismem nad lidmi vyvyšovat. Slovo exhibicionismus je ve spojení s Vaculíkem velice časté, autor tak demonstruje nezapadnutí Vaculíka do socialistického

schématu „všichni jsou si rovni“. Odsouzení Vaculíka je pak ještě silnější, když Řezáč zmiňuje otázku honoráře za knihu, která se podle něj vůbec neprodala. „Honorář obdržel ve formě darů a prémie. Vaculík dostal novinářské ceny za nikdy nepublikované články.“ Tím dělá Řezáč z Vaculíka podvodníka. V posledním odstavci se pak autor dostává k finanční situaci Vaculíka, který si podle autora textu nařiká, že je všestranně a materiálně omezován. V článku je však uvedeno, že Vaculíkův syn bude modernizovat rodinnou vilu s velkou zahradou. Tudíž tvrdí, že Vaculík musí mít i jiné příjmy než jen z literární činnosti. Tady autor naráží nejen na Vaculíkovu nečestnost, ale také hlavně na finanční otázku. Velká rodinná vila se zahradou zvláště u disidenta totiž pro socialistickou ideologii automaticky znamenala kapitalistický majetek, který nezískali poctivou prací jako například dělníci.

Následující text pochází ze slovenského rozhlasu, který vysílal pořad s názvem *Kdo je Prokop Drtina?* Záznam z pořadu publikovala Lidová demokracie 15. února 1977 s titulkem *Slovenský rozhlas: Kdo je Prokop Drtina?*¹³⁰ Článek začíná silně expresivním souvětím: „Pamflet charta 77 předali na objednávku antikomunistických a sionistických centrál jistým západním agenturám skupinka lidí z řad zkrachovalé čs. reakční buržoazie a také z řad zkrachovalých organizátorů kontrarevoluce roku 1968. Mezi nimi byl i bývalý ministr spravedlnosti Prokop Drtina.“ Autor snižuje důležitost Charty 77 s malým počátečním písmen v názvu a hanlivě ji označuje jako pamflet, čímž dokazuje její nebezpečnost vůči socialistické ideologii. Pojmy „zkrachovalé, zkrachovalých“ ukazují na to, že tito lidé jsou nedůležití zoufalí lidé na okraji společnosti. Jejich nečestnost pak uvádí na příkladu, že Charta 77 byla tvořena na objednávku Západu, tedy nepřátelům, kteří chtějí zničit Československo. Podle textu byl Drtina uznán vinným, když se během roku 1947 až do února 1948 snažil o puč. „Pokusil se násilně změnit Ústavu republiky a úplně znemožnit ústavní činnost vlády.“ Autor ho obviňuje také z vyrazování důležitých státních informací představitelům západních vlád a možnosti zneužití armády ke kontrarevolučnímu puči. Tímto Drtina vypadá jako nedůvěryhodný člověk, který zrazuje Československo. Autor ho označuje jako „věrného sluhu a vyznavače Beneše a nekritického obdivovatele jednoho z nejkritičtějších antikomunistů Winstona Churchilla“, čímž čtenáři dokazuje Drtinovu pozici nepřítele socialismu díky stykům s Benešem a sdílení názorů s Churchillem. Člověk, politik, který nedbá na zájmy lidí. Tak působí Prokop Drtina po části textu, kde jej autor kritizuje za zrušení znárodnění Orionky. V článku je uvedeno, že proti zrušení znárodnění vystoupili jak zaměstnanci

¹³⁰ ČTK. Slovenský rozhlas: Kdo je Prokop Drtina? *Lidová demokracie*. 15. 2. 1977, roč. 33, č. 38, s. 3.

Orionky, tak další pracující v republice. Drtinova justice tak podle textu sloužila třídním zájmům buržoazie. Autor expresivně popisuje, že Drtinova justice měla „mstivý charakter“, mstila se lidem za to, že nakonec prosadili znárodnění. V další části článku se píše, že „drtinovská justice přistupovala velmi váhavě k potrestání dopadených válečných zločinců a kolaborantů“. To plně podporuje socialistickou ideologii, která se vymezovala vůči fašismu a žádala striktní potrestání válečných zločinců. Drtina ve článku označován za „šedou eminenci“, za „muže v pozadí“, který se propůjčil. Podle autora viděla předúnorová buržoazie včetně Drtiny v roce 1968 novou šanci, Drtina se propůjčil tím, že využíval svých styků s médii, aby uveřejňovaly zprávy, které by diskreditovaly KSČ. Autor tak opět definuje nepřítele socialismu, nebezpečného muže v pozadí, který je jedním z kontrarevolucionářů. Na konci textu autor dodává: „Nepřekvapuje proto, že se jeho jméno objevilo pod tak hanebným pomlouvačným pamfletem, jako je charta 77.“ Spojuje Drtinovu činnost před únorem 1948, v roce 1968 s činností Charty 77.

V pořadí pátý text se objevil v Rudém právu 19. února 1977. Článek s názvem *Svlékl se do naha* útočí na Františka Kriegla.¹³¹ Autor jej odsuzuje za to, že poskytnul interview hamburskému deníku Die Welt, což je „hlásná trouba antikomunismu“, podle autora představuje nejzazší pravici a nejreakčnější kruhy německého imperialismu jím prosazují svou revanšistickou politiku. Autor dává najevo, že Kriegel sympatizuje se nesocialistickým Západem, navíc s deníkem, který je hodně politicky vyhraněný vůči socialismu. „Kriegel se chlubí, že byl prominentní politik v Novotného režimu, přiznává, že on i jeho kumpáni jsou na hony vzdáleni jakýmkoli socialistickým cílům.“ Příznakové je tady použití slovesa „chlubit se“ a také slovní spojení „on i jeho kumpáni jsou na hony vzdáleni...“. Autor chce čtenáři prostřednictvím expresivních výrazů ukázat, že socialistický režim Krieglem a lidmi v jeho okolí pohrdá. Další částí textu pak dokazuje, že obyvatelé s ním a jeho názory nesympatizuje. „Musel doznat, že na tuto vějičku jim lid nešel, že většina obyvatelstva s nimi nechce nic mít. Že zůstali sami.“ A na porážku Kriegla dodává: „Mlčí raději o tom, že dostali pádnou odpověď od dělnictva a že tvůrčí inteligence jim dala výhost.“ Metaforou pak ukončuje text. „Tímto se Kriegel svlékl do naha. Dokonale do naha.“ Čímž čtenářům dokazuje odhalení Kriegla a jeho pravé tváře, která je nenávistná vůči socialismu.

¹³¹ (dra). Svlékl se do naha. *Rudé právo*. 19. 2. 1977, roč. 57, č. 38, s. 2.

Další text *Kdo je profesor Jan Patočka?*¹³² otiskla jak *Mladá fronta* 22. února 1977, tak *Lidová demokracie* o den později. Jedná se opět o výtah z rozhlasového pásma Československého rozhlasu. Autor textu rozebírá Patočkův život a demonstruje na něm důvody pro jeho zavržení socialistickým režimem. V úvodu textu autor seznamuje čtenáře se studií Jana Patočky, zdůrazňuje jeho studium v západních zemích a ovlivnění „filozofií buržoazního Edmunda Husserla“. Autor tak poukazuje na to, že Patočka je ovlivněn západním nesocialistickým smýšlením. Patočkovu zradu a nepřátelství vůči socialistickému zřízení demonstruje v části: „Patřil k největším šířitelům buržoazní filozofie, kterou dodnes antikomunistická propaganda považuje za jednu z největších zbraní proti marxismu-leninismu.“ Jako důkaz, že je Patočka na straně buržoazní nepřátelské politiky uvádí autor pohrdavou větou v souvislosti s Edvardem Benešem, který je v československém socialismu předem určený jako nepřítel režimu. „Patočka obdivoval buržoazního prezidenta Beneše, nashromáždil o něm dlouhé oslavné odstavce.“ Dále pak jeho nespolehlivost a zradu vůči oficiálním národním institucím ukazuje pak v části článku, kde autor píše, že Patočka podepsal tzv. Protestní rozklad ČSAV, spojuje ho s nepřítelem socialismu Václavem Černým a sarkasticky doplňuje tvrzením: „Tedy jeho slovy byl pro změnu poměru a demokratizaci.“ Dále autor zpochybňuje Patočkovu profesionalitu na akademické půdě. Uvádí, že Patočka chce zrušit nejvyšší akademické tituly, protože jsou projevem nedemokratičnosti, skutečnost je ale podle autora taková, že Patočka jako vědec nijak nepřispěl společnosti, čímž nepřímě říká, že rozhoduje sobecky a bere ohled jen sám na sebe. Autor se ho snaží diskreditovat na základě Patočkových studijních zkušeností ze západních zemí. „Proč nevyužil svých bohatých zkušeností z buržoazních západních univerzit a československé veřejnosti neřekl, že tam se akademické tituly vydávají za peníze?“ Autor tak nepřímě říká, že neodsouzením nespravedlnosti v západních zemích na poli univerzit a akademických vědeckých kruhů s tím Patočka souhlasí a tím pádem nemůže souhlasit s tím podle socialistické ideologie správně fungujícím systémem ve vědě a vysokém školství v socialistickém Československu. Všechny výše uvedené důkazy v článku tak svědčí o nedůvěryhodnosti Patočky, což autor píše přímo ve sdělení, kde říká, že stát nemůže dovolit, aby ve filozofii udával tón „nějaký profesor Patočka, který za nejpřednější úkol nepovažuje zkoumání problémů rozvoje naší společnosti, ale propagaci buržoazních filozofických teorií.“ Dále autor tvrdí, že podle profesora Patočky nemá dělnická třída a pracující lid právo na to, aby se společenské vědy rozvíjely v souladu s jejím myšlením a třídními zájmy, vyjádřenými v ideologii marxismu – leninismu. Tím se

¹³² NESG. *Kdo je profesor Jan Patočka?* *Lidová demokracie*. 23. 2. 1977, roč. 33, č. 45, s. 3.

snaží, aby se čtenář ztotožnil s autorem a uvědomil si, že profesor Patočka je proti zájmům většiny lidí v Československu. Patočkovi falešnou tvář se snaží autor dokázat na vyjádření: „Uchyluje se k nejstaršímu triku zpátečnických sil – že není stoupencem žádné ideologie, že je pro deideologizaci.“ To bylo pro socialistickou ideologii nemyslitelné. Pokud autor není pro socialistickou ideologii, musí být nutně kapitalismus. Autor textu to uvádí dokonce přímo, kdy píše, že třetí cesta neexistuje, je buď ideologie pracujících, nebo ideologie vykořisťovatelů. Tudíž pokud Patočka nesympatizuje se socialismem, slouží podle článku k „nedemokratickým špinavým cílům imperialismu.“ Autor expresivně vyjadřuje svůj názor a staví tak Patočku do pozice úhlavního nepřítele.

Další z diskreditačních textů s názvem *Práskač*¹³³ napsal autor Stanislav Oborský do Rudého práva 1. března 1977. Článek pak v následujících dnech otiskla Lidová demokracie i Mladá fronta. Text diskredituje Zdeňka Mlynáře. Už velmi expresivní titulek Práskač a podtitulek O mistrovi v převlékání kabátů má naznačovat, že Zdeněk Mlynář je člověk, který zradil. Na začátku textu Oborský zmiňuje události z roku 1951, kdy Mlynář poslal dopis diplomatickou poštou z československého velvyslanectví v Moskvě na ÚV KSČ. Píše se v něm, že Mlynář chce pomoci k likvidaci špiónské bandy uvnitř strany a dodává k dopisu seznam jmen, adres, údajů a udání. O půl roku později Mlynář podle autora poslal další dopis, kde urguje své obvinění z prvního dopisu. Oborský píše, jak ho při čtení dopisu „mrazilo v zádech“ a dále uvádí: „Je totiž otřesné přesvědčit se vlastníma očima, s jakým zavilým chladem a vypočítavostí dovede některý člověk hnát druhé pod šibenici v zájmu své kariéry, mocichtivosti a blahobytu.“ Čímž poukazuje na důležitost špatného a nepřátelského chování Mlynářova chování vůči straně. Už slovo kariéra mělo negativní konotaci v socialistické ideologii, protože odporovalo zájmům třídní společnosti. Podle autora neomluvitelné chování a nečestnou povahu Mlynáře umocňuje další věta s náboženskými výrazy: „Tento Mlynář, který se nyní vydává za svatého mučedníka demokracie a svobody ve světě totalitních komunistických kacířů...“ Nešetří expresivními výrazy jako například „dokonce poplival i svého mrtvého otce“. Autor se snaží Mlynáře ukázat nejen jako zrádce, ale především jako člověka, kterému jde pouze o vlastní prospěch, o svou kariéru, což je v rozporu se socialistickou ideologií, kde by měl být prospěch pro celou společnost. Zmiňuje, že obvinění proti zrádcům ve straně vznesl pozdě, až dva roky potom co se informace dozvěděl a udělal to čistě pro svůj prospěch. Dramatičnost autor přidává metaforami: „Jakmile někteří lidé

¹³³ OBORSKÝ, Stanislav. Práskač : O mistrovi v převlékání kabátů. *Rudé právo*. 1. 3. 1977, roč. 57, č. 50, s. 2.

rozfoukávali plamen těžkých obvinění..., Mlynář usedl k psacímu stroji a přidává do ohně svá polena.“ A dále pak také větou: „Zřejmě jsou lidé, kteří umějí jít nahoru přes mrtvolu.“ Chyby z padesátých let autor přiznává a vysvětlení a nápravu doplňuje citací z „Poučení z krizového vývoje“. Tím si upevňuje pozici socialistické ideologie jako té správné, jako té, která se dokázala omluvit za chyby a omyly z dřívějších let a slíbila napravení. Mlynáře ale pak hned diskredituje tím, že tvrdí, že on sám nikdy o svých chybách a omylech nemluvil a místo toho „svou vlastní špínu hodil na naši stranu – a potom křičel o deformacích“, čímž autor umocňuje pozici Mlynáře jako zrádce strany, zrádce socialistické ideologie. Dále autor rozebírá podrobně oba dopisy z padesátých let a hledá v nich detaily, které by mohly Mlynáře zdiskreditovat. Oborský v této části používá hodně ironie a expresivity, aby Mlynářovo jednání zesměšnil. „Tato část dopisu by mohla znít v jistém smyslu směšně, v duchu někdejší známé metody „jedna paní povídala“, kdyby ovšem z ní přímo netrčelo křovácké úsilí poslat druhé na šibenici a tím si vystavit legitimaci spolehlivosti a oddanosti.“ Expresivitu a hanlivá slova používá i dále například: „až křečovitá snaha pošpinit, pokálet“. Důvod Mlynářova jednání je pro autora jasný, jde o Mlynářův charakter. Odsuzuje ho jako práskače, kterému šlo pouze o kariéru, což v socialistické ideologii znamenalo být v rozporu s třídní společností, s poctivě pracujícím lidem. „Kariérista potopí každého, aby se sám dostal na výsluní.“ Další část textu se věnuje dopisu, kde z velké části podle Oborského Mlynář varuje stranu před Františkem Krieglem. Teď ale podle autora Mlynář stojí právě po boku Kriegla, používá přitom metaforu „Stal se jeho zbrojnošem.“ Další metaforou „Jenže člověk může převléknout kabát, ale svůj charakter nezmění.“ chce autor říct, že Mlynář bude zrádce v každé společnosti, s jakýmkoli politickým názorem. V další části Oborský rozebírá vztah Mlynáře ke svému mrtvému otci. Ráz odstavce vyjadřuje už titulok „Plivnutí na hrob“. Expresivity je užito více než dost a autor chce zapůsobit na city čtenáře. „Chci se čtenáři omluvit, že ho budu seznamovat se svinstvím, které zaplnilo plné dvě stránky dopisu. Avšak tváří-li se lidé Mlynářova charakteru čistými beránky, osobují-li si postavení jediných obránců demokracie, svobody a lidských práv v této zemi, jsme povinni strhnout jim masky.“ Dále autor cituje část dopisu, kde Mlynář udává svého otce. Na konci ho odsuzuje větou: „Kam až kariérista může dojít...“ Poté Oborský odpovídá na nevyřčenou otázku čtenáře, tedy: „Jak je možné, že se lidé Mlynářova charakteru mohli vloupat do strany, která má tak přísné nároky na politický a morální profil svých členů?“ Následuje odstavec o tom, jak z této situace plyne poučení, které nabádá bdít nad čistotou strany. Ujišťuje čtenáře, že strana je plná čestných lidí, kteří jsou spojeni s ideou komunismu, spravedlivého světa. Autor tímto ukazuje na komunistickou

společnost jako jedinou správnou, jako tu, která dokáže odhalit tyto špatné charaktery typu Zdeňka Mlynáře a poučit se z toho. Dále Oborský připomíná rok 1968, aby definoval tento typ lidí, používá přitom metaforu. „Antisocialistický útok vynesl nahoru dokonce i neznámé lidi, kteří se dali koupit jako loutky skutečných dirigentů boje proti straně a socialistické republice.“ Na konci ho autor řadí k zaprodancům, k Hájkovi, Kohoutovi, Havlovi, Krieglovi. Na konci ještě chce autor zdůraznit to, že jde především o jeho charakter, že Zdeněk Mlynář bude udávat v každém režimu, v každé zemi. „Je pro něho pouze přirozené, že nyní nenávidí všechno a každého, kdo mu tak dlouho toužené křeslo vzali. A že jako zkušený práskač pomlouvá naši zemi takříkajíc ve světovém měřítku.“ Na konci textu čtenáři radí, aby ho odsoudil také. „Prodejné lidi, práskače, nepotřebujeme. Naopak, vyhnali jsme je ze svých řad.“ Čímž chce dokázat, že socialistická ideologie je čistá a s lidmi, kteří vyvolávají problémy, si dokáže poradit.

Text s titulkem *Ejhle, člověk?*¹³⁴ vydalo Rudé právo 2. března 1977. Krátká poznámka diskredituje Zdeňka Mlynáře. Autor používá expresivitu a metafory hned na počátku článku. „Odíval se do vznešených frází o lidskosti. Najednou tu stojí ve své škaredé nahotě, odhalen ve své nelidskosti, jako ten, kdo pro kariéru je ochoten zradit přátele, pošpinit památku mrtvého otce, jít přes mrtvoly – Zdeněk Mlynář.“ Úderným začátkem představuje Mlynářovy špatné vlastnosti, charakter jeho osoby, na který by se měl čtenář zaměřit a zapamatovat si ho. Usiluje o kariéru, a to ho automaticky řadí k nepřítelům – ke kapitalismu, pro který je kariéra typická. Autor dále tvrdí, že Mlynářovy „udavačské dopisy jsou tím nejvýstižnějším autoportrétem, jaký si mohl sám namalovat.“ I když udavačství bylo za normalizace běžnou praxí, na veřejnosti, v médiích a oficiální ideologii se o tom pochopitelně nemluvalo. Mlynář navíc udával v rámci vlastní strany, což ideologie chápe jako zradu. Navíc je zde zmíněn faktor rodiny, který byl pro socialistickou ideologii zvláště důležitý. Lidé byli hodnoceni na základě chování a činů svých rodinných příslušníků. Poznámka se vztahuje k článku *Práskač* z předchozího dne. Autor tedy svá slova podtrhuje svědectvím konkrétního dělníka. „Zvláště dělníci v závodech hovořili o Mlynářových činech nevybíravými slovy. Označili je za hanebnost, a jak nám napsal soudruh Procházka z kladenských oceláren, bylo to ještě to nejjemnější slovo, které pro to našli.“ Dále v článku autor přímo píše, že jeho křivdy a zrádovství z minulosti se bude opakovat a píše to způsobem, aby se to dotklo každého čtenáře bez výjimky. „Tentokrát by chtěl sehrát roli křivého udavače nejen proti několika

¹³⁴ (dra). *Ejhle, člověk?* *Rudé právo*. 2. 3. 1977, roč. 57, č. 51, s. 2.

osobám, ale proti celému našemu zřízení, naší socialistické vlasti. Proto si také k tomu vybral kumpány stejného ražení.“ Naráží tady také na Chartu 77 a její signatáře, aby si čtenář uvědomil, že i oni patří k nepřátelům a chtějí zničit svou vlastní zemi. Pro zdůraznění vážnosti celé výpovědi nešetří expresivitou.

Další text vyšel pod názvem „*Skalní*“ demokrat¹³⁵ v Rudém právu 3. března 1977 také formou poznámky. Útočí na osobnost profesora Jana Patočky. V úvodu se autor zmiňuje o rozhovoru Ludvíka Vaculíka pro deník Die Welt, kde Vaculík obhajuje odlišnost situace od roku 1968 tím, že za nimi při Chartě 77 stojí nové osobnosti jako například profesor Patočka. Autor tady používá označení „různí ti Hájkové, Mlynářové a Krieglové“ jako definici typu osob, které jsou proti socialistické ideologii. Text je plný uvozovek a expresivních výrazů. Autor Patočku v článku sarkasticky označuje jako „čistého filozofa“ a „skalního“ demokrata. Snižuje tak jak jeho důvěryhodnost. Podtrhuje ji při tvrzení, že Patočka v řadě svých filozofických prací obhajoval fašismus. Vůči fašismu se socialistická ideologie vymezuje hned po kapitalismu nejčastěji. Autor také zpochybňuje Patočkovu pojetí demokracie větou: „V době, kdy demokracie byla opravdu ohrožena, na její obranu nevystoupil.“ Pojetí demokracie v rámci socialistické ideologie je totiž to jediné správné. Pro diskreditaci Patočkovy demokracie dále píše: „Reakční protidemokratická minulost se znovu jasně vyjevila v roce 1968, kdy znovu zaútočil proti socialistickému zřízení z pozic „skalního“ demokrata, kterého dokonce tehdejší „obrodný proces“ byl málo radikální pro přípravu kontrarevolučního zvratu.“ Autor neuznává Patočku jako filozofa a používá k tomu expresivní výrazy ve větě: „Jak vidno, „čistá věda“, s kterou nyní manipuluje Patočka, není nic jiného než špinavá záležitost.“ Na závěr jej autor spojuje s chartisty, které ironicky označuje za „bojovníky za lidská práva“. „A dávají-li si ho „bojovníci za lidská práva“ do svého čela a označují-li ho za „novou osobnost“, je alespoň jasné, oč jim jde.“

V Rudém právu byl otištěn také další text s titulkem *Oč jim jde?*¹³⁶ hned následující den 4. března 1977. Text se zaměřuje na několik osobností z řady signatářů Charty 77. Autor je ironicky označuje expresivně jako „neviňátka“. Autor opět používá uvozovky, aby ironicky snížil význam slov. Patrné je to ve větě: „O jaká však „lidská práva“ může jít ale takovým „charakterům“, jako je Mlynář, Vaculík či dalším z této „ctihodné společnosti“? Dále se

¹³⁵ (dra). "Skalní" demokrat. *Rudé právo*. 3. 3. 1977, roč. 57, č. 52, s. 2.

¹³⁶ (dra). *Oč jim jde?* *Rudé právo*. 4. 3. 1977, roč. 57, č. 53, s. 2.

v textu snaží čtenáře přesvědčit, že chartisté plánují opakovat rok 1968, což bylo předními socialistickými představiteli označeno jako kontrarevoluce. Jiřího Hájka označuje jako „mluvčího“ podvodné charty. Snaží se v čtenáři vyvolat strach a nepřátelství vůči chartistům. Hájkovu činnost v roce 1968, kdy byl ministrem zahraničí, čtenáři vysvětluje větou: „Neznamenalo to nic jiného než vydat náš stát do područí kapitalistického Západu.“

Mladá fronta vydala 4. března 1977 text *O člověku schopném všeho*¹³⁷. Autor Zdeněk Hrabica textem diskredituje Zdeňka Mlynáře. Už začátek komentáře, kde se autor věnuje všem disidentům, je plný obrazných pojmenování a expresivity, aby tak zdůraznil vymezení nepřítele socialistické ideologie. „Stránky buržoazního tisku se zase spojily do jednoho barevného vějíře, autoři jej pomalovali programovou štvanicí a vytáhli s ní do boje proti socialismu, její horliví spoluaktéři a ješitní strůjci – Kohoutové, Vaculíkové, Hájkové, Kriegelové (...) roztácejí společný kolotoč nenávisti a zloby.“ Autor sdělení dále dramatizuje, aby ukázal na zradu, na spojení disidentů se zahraničními nepřáteli. Tvrdí, že pořádají soukromé tiskové konference, západním sdělovacím prostředkům líčí hrůzostrašné obrazy o situaci v naší zemi, která je tolik utiskuje a vytváří kasárenské podmínky. Do této skupiny autor řadí i Zdeňka Mlynáře. Snaží se ho zdiskreditovat na jeho osobním životě a pomocí Mlynářových činů z minulosti, Mlynářovu minulost doslova popisuje jako „podlost a bezcitnost“. V textu nechybí ani metafory. Hrabica uvádí, že Mlynář měnil role na různých jevištích života a „kolik bláta dokázal tento člověk naházet na své nejbližší spolupracovníky“ a jako i jiní autoři, kteří psali o Mlynářovi, také Hrabica poukazuje na to, že Mlynář zradil i svého otce. Metafory v textu mají zdůraznit závažnost špatných činů, které Mlynář dělá v rozporu se socialistickou ideologií. Autor se opět vrací k Mlynářově minulosti - k padesátým letem, kdy Mlynář posílal dopisy, které podle Hrabici měly usvědčit nevinné. Autor dále upozorňuje na to, že veškerá Mlynářova činnost je jen jeho „touha po moci“. Líčí tak jeho touhu za slávou, kariérismus, který socialistickou ideologií podporován rozhodně není. To se snaží autor dále ukázat na Mlynářově životě v šedesátých letech, kdy se v rámci výzkumného týmu podílel na společné práci a prospěchářsky přebíral tyto výsledky společné práce do svých naučných statí a zveřejňoval je pod vlastním jménem. Hrabica ho označuje za „opisovače“, čímž snižuje dále jeho důvěryhodnost před čtenářem. V další části textu autor prostřednictvím svého tvrzení dokazuje, že on spolu se socialistickou ideologií dokázal odhalit Mlynářovu pravou tvář, že konečně rozpoznal jeho „skutečný profil“. Označuje ho

¹³⁷ HRABICA, Zdeněk. O člověku schopném všeho. *Mladá fronta*. 4. 3. 1977, roč. 33, č. 53, s. 2.

expresivně za „vyhaslou star“, která dnes může svítit jenom v prodejním trhu buržoazních senzací.

Hned vedle předcházejícího textu otiskla Mladá fronta ve stejný den, tedy 4. března 1977 i článek *Životní proměny Františka Kriegla*¹³⁸. Text otiskl také deník Lidová demokracie. Autorem nepodepsaný článek je přepisem rozhlasového pásma z Československého rozhlasu s názvem *Kdo je MUDr. František Kriegel?* K diskreditaci Kriegla využívá autor opět disidentovu minulost. „Kriegel internacionalismus jen obratně předstíral, ve skutečnosti vystupoval jako kosmopolita, bezdomovec, člověk bez vlasti (...), jeho životním cílem byla jen a jen kariéra (...), neohlížel se na to, jak se k ní dostane.“ Expresivitou autor zdůrazňuje špatnou stránku Kriegla, nechybí autory často používané slovo „kariéra“, které už samo o sobě konotuje nepřátelství vůči socialistické ideologii. Krieglovu špatnou morální a charakterovou stránku demonstruje autor na tvrzení: „V důležitých podrobnostech Kriegel svůj život falzuje, upravuje, někde něco zapomene uvést a naopak uvede něco navíc, co mu mlže v kariéře prospět.“ A uvádí k tomu příklad z Krieglové minulosti, aby dokázal pravdivost tohoto obvinění. Na výpovědích z života Kriegla staví další obvinění. Kriegel byl jako lékař ve Španělsku v době občanské války. Autor ho spojuje s nepřátelskými antikomunisty a zpochybňuje jeho oddanost straně už v padesátých letech. „V posudcích na Kriegla z roku 1950 stojí, že soudruzi z kádrového oddělení ÚV Komunistické strany Španělska měli silné podezření, že je Kriegel trockista.“ Španělští komunisté to podle autora nevyšetřili vzhledem k probíhajícím vojenským operacím. Autor v textu neopomněl také Kriegla označit za kariéristu a prospěcháře. Zmiňuje to v souvislosti s Krieglovým dřívějším působením ve straně. Potvrzuje to dokonce na vyjádření bývalého prezidenta. „Sám Antonín Novotný ho charakterizoval jako neupřímného člověka, který nerad a těžce přijímá kritiku, a to ještě jen od vyšších funkcionářů. Od nižších ji zásadně odmítá, je hodně sebevědomý, sám rád rozhoduje a je silným individualistou.“ Sebevědomí a individualismus byly další stránky, které nabourávaly socialistickou ideologii, autor tím chce říct, že tento člověk nebyl pro zájem společnosti, pro zájem nás všech, myslel jen sám na sebe. Autor v Krieglově životě postupuje dále a zmiňuje jeho chování v letech 1968 až 1969. „Kriegel odhazuje přetvářku, staví se do čela všech akcí, jejichž cílem byl chaos, rozvrat a likvidace socialismu – konečně se stává prominentním politikem, ale politikem kontrarevoluce...“ Zveličování používá autor, aby podpořil svá tvrzení a čtenář uvěřil alespoň malé části textu. Dále se snaží čtenáři dokázat, že

¹³⁸ NESG. Životní proměny Františka Kriegla. *Mladá fronta*. 4. 3. 1977, roč. 33, č. 53, s. 2 – 3.

Kriegl je proti rozvratu vlastní země, a to tím, že „vystupoval v antisovětských a antisocialistických pozicích, hlásá suverenitu Československa, ale chce rozbití socialismu, návrat ke kapitalismu a podřízení diktátu imperialistických velmocí.“ I v tomto textu se autor snaží přesvědčit, že demokracie, věrnost, suverenita, o kterých mluví diskreditované osobnosti, jsou pouhými frázemi. To aby si čtenář neuvědomil, že celý diskreditační text je plný frází socialistické ideologie. Jelikož vysocí političtí socialističtí představitelé nemohli disidenty usvědčit za jejich opačný politický názor, většinou poukazovali na jejich protistátní zahraniční styky. „Má spojení s emigranty na Západě, podává jim nepravdivé, zkreslené a vymyšlené informace o poměrech v Českoslovenku, vyžaduje od nich, aby svého vlivu a možností využívali k protičeskoslovenským a protisocialistickým kampaním.“ Vše zdůrazňuje expresivitou a nadsázkou. „Je tedy jedním s poskoků imperialismu, po boku pornografického exhibicionisty L. Vaculíka, milionářů V. Havla a P. Kohouta, bohatého penzisty F. Vodsloně a dalších.“

Článek *Kdo je prof. Jiří Hájek?*¹³⁹ je přetištěný komentář, který vysílaly Televizní noviny v Československé televizi. Text vyšel v Lidové demokracii 7. března 1977, článek otiskla i Mladá fronta s titulkem *Pod nenápadnou maskou*. Hájkův autor diskredituje pomocí jeho rodinných vazeb a používá dokonce přísloví. „Otec byl ortodoxní sociální demokrat a jeho syn také. Jablko nepadlo daleko od stromu.“ Autor vzbuzuje ve čtenáři podezření, že Hájek byl možná spjat s fašisty, nepřátelskou ideologií socialismu. „V kriminále byl zproštěn fyzické práce a byla mu rovněž umožněna soustavná lékařská péče, což nebylo obvyklé.“ Nad jeho charakterem a možným prospěchářstvím autor dále polemizuje v odstavci, kdy komentuje Hájkův vstup do strany. Tvrdí, že hned po roce 1945 Hájek do strany nevstoupil, vstoupil až po roce 1948. Označuje ho jako přeběhlíka, jako člověka nedůvěryhodného nejen pro socialistickou politiku, ale i pro jeho další politickou činnost tak, aby dokázal čtenáři, že prof. Hájkovi věřit nemůže za žádných okolností, v žádné politické ideologii. „Mezi těmi, kteří počátkem roku 1968 přebíhali zleva doprava, se umístil na jednom z prvních míst.“

Text *Kdo je Václav Havel?*¹⁴⁰ vydala Lidová demokracie 10. března 1977. Mladá fronta jej o den později otiskla ve zkrácené podobě. Jedná se o přepis článku z rozhlasového pásma z Československého rozhlasu, který obsahuje zásadní tvrzení, kvůli kterým Václav Havel

¹³⁹ NESG. Kdo je prof. Jiří Hájek? *Lidová demokracie*. 7. 3. 1977, roč. 33, č. 55, s. 3.

¹⁴⁰ ČTK. Kdo je Václav Havel? *Lidová demokracie*. 10. 3. 1977, roč. 33, č. 58, s. 3.

podal trestní oznámení na Tomáše Řezáče. Začátek textu pojednává o původu Václava Havla, o jeho rodině. Tady autor nešetří expresivitou. „Narodil se v rodině milionářských zazobanců.“ Dále vyjmenovává všechnen bývalý majetek Havlovy rodiny před znárodněním a používá typické fráze socialistické ideologie: „Vykořisťováním zaměstnanců by se majetek jistě dále rozšířil.“ Autor poukazuje na to, že k Havlovi i přes jeho nesocialistický původ byl socialistický stát přívětivý, aby si čtenář nemohl myslet, že Havel měl ke svému politickému chování důvody. „Přihlásil se a byl přijat na ekonomicko-inženýrskou fakultu ČVUT. Tak velkoryse se tedy náš socialistický stát zachoval k milionářskému synkovi, který u nás údajně postrádá dostatek demokracie.“ To, že Havel chce zničit socialistický stát, dokazuje autor opět na rodině a na stycích Havla s lidmi ze zahraničí. Zmiňuje jeho dva strýce, kteří emigrovali potom, co jim byl znárodněn majetek a oni ztratili politickou moc.

Podstatou část textu vypráví právě Tomáš Řezáč, který se podle textu s Havlem seznámil na začátku šedesátých let. Opět poukazuje na jeho rodinu. „Mně Havel připadal jako člověk nesmírně sebevědomý a namyšlený. Patrně byl namyšlený na minulost své rodiny.“ Podle Řezáče byl Havel člověk, který všemi okolo něj pohrdal. Autor tím chce dokázat jeho nesouznění se socialistickou ideologií, která individualismus a sebevědomí považuje jako špatné vlastnosti v kontextu třídní společnosti. Upozorňuje také na jeho přátelství s lidmi, kteří socialismus zavrhovali. Tím nepřímou říká, že Havel o socialismu smýšlí stejně. „Vždycky se stýkal s umělci, nebo pseudoumělci, kteří byli na druhé straně barikády, kteří žili v té pohodlné ilegalitě.“ Řezáč zpochybňuje také Havlovy spisovatelské kvality. Chce tím říct, že o jeho díla mají zájem jen na Západě a to především proto, aby ho využili ke zničení socialismu v Československu. „Zájem o Havla stoupl až s jeho první hrou Zahradní slavnost, které si všimlo i nakladatelství Rohwolt v Hamburku.“

Havlovu nenávist k socialismu demonstruje Řezáč na obsahu této Havlovy hry, používá metafory a expresivitu. „Zahradní slavnost je pak prolínání dvou rovin – v jedné se nafukují nedostatky našeho života, parodie na známé ideje, marxistická dialektika je jako konglomerát absurdních protimluv a amorálním podtextem. V druhé se pak snaží posilovat dojem, že všechno lidské je v socialismu deformováno, a proto je třeba jej likvidovat a likvidovat.“ Dále tvrdí, že Havel se o světovost pouze snažil, jeho hry byly podle Řezáče jako reklama na antikomunismus. Řezáč rozhodně nedává čtenáři možnost, aby si sám udělal svůj názor. Rovnou tvrdí, že Havla a jeho cíle odhalil. „Záměr pana Havla byl zcela jednoznačný: útočit na samou podstatu socialistického zřízení. Proto byly jeho hry s nadšením přijaty na Západě i

a v emigrantských kruzích a dále rozšiřovány.“ Havlovo jméno uvádí v souvislosti s časopisem Tvář, jehož kvality Řezáč snižuje expresivním tvrzením, že „ve Tváři jsme svědky vulgarizační marxistické estetiky, bezostyšného odmítání skutečné socialistické literatury (...), jsme svědky pokusů rozhábat různé reakční filozofické názory, například Masarykovy.“ S časopisem Tvář Řezáč spojuje i jméno Pavla Tigrida. Už zmínění určitých jmen v diskreditačních textech jako například tady jméno Pavla Tigrida znamenalo okamžitou negativní konotaci. V textu stojí, že právě Pavel Tigrid připravoval akci, kde se měly rozebírat otázky okolo časopisu Tvář. V roce 1966 podle Řezáče pozval Tigrid Havla do New Yorku na zasedání Pen klubu, což je mezinárodní organizace spisovatelů, i když sám Havel nebyl členem Pen klubu. Že mezinárodní organizace a jméno Tigrida znamená automaticky brojení proti socialismu, vysvětluje Řezáč tvrzením: „Tam mělo dojít k provokačnímu vystoupení československých spisovatelů emigrantů vůči tzv. nesvobodě spisovatelů v Československu a jako důkaz měl posloužit časopis Tvář a jeho redaktoři.“ Řezáč zpochybňuje pojetí svobody emigrantů a redaktorů časopisu Tvář tím, že ji označuje jako takzvanou.

Havla dále spojuje s dalšími jmény, která znamenala automaticky nesouhlas se socialistickou ideologií. Zmiňuje vliv Ludvíka Vaculíka, Václava Černého a Jana Patočky. Dále se snaží čtenářům podsunout, že Havel pracuje na objednávku zahraničních antikomunistických centrál. Že mu platí za to, aby zničil socialismus v Československu. „Jeho přátelé na Západě tisknou jeho dopisy, divadelní hříčky, agitky. Tisknou ochotně, vždyť si je u Havla objednávají. Každý politický útok proti socialistickému Československu a jeho spojencům, i když je nepravdivý a zkreslený, se výborně hodí do antikomunistické propagandy.“ Aby čtenář uvěřil, že Havlova díla jsou pouze na objednávku, pochybuje dále Řezáč o jeho spisovatelských kvalitách a uvádí, že o kvalitě pochybují i v zahraničí. „Jeho hry odmítl recenzovat deník ve Švýcarsku.“ Ten by měl mít podle Řezáče stejné názory jako Havel. Chce tím tedy naznačit, že nejen lidé, kteří věří socialismu, správně vidí Havlovu nízkou uměleckou kvalitu, ale dokonce i ti, kteří s ním sdílí antikomunistické názory, odmítají o jeho spisovatelských kvalitách raději hovořit. Hry se podle Řezáče tedy hrají jen proto, aby se dokázalo, že v Československu existuje druhá – nelegální kultura. Řezáč končí text závažným obviněním, které bylo předmětem soudního sporu. Tvrdí, že Havel byl finančně podporován z dotací rozvědky západoněmecké a výzvědné služby. Což čtenáři naznačuje, že Havel je člověk, který nepracuje řádně jako lidé v socialismu, nechává se platit Západem, lidmi, kteří chtějí zničit socialistické zřízení v Československu, lidmi, kteří dokonce

pochybují o Havlových kvalitách. Pokud by však čtenář zapomněl, jaký názor si má na Václava Havla udělat, autor mu to přímo sděluje v poslední větě. „Lidé dali najevo, co si o Havlovi myslí, když odsoudili chartu 77.“

Další text *Problém P. Kohouta*¹⁴¹ otiskla Lidová demokracie i Mladá fronta 11. března 1977. Zpráva od ČTK se zabývá otázkou bydlení Pavla Kohouta. Kohout podle textu bydlí na Hradčanském náměstí a je v zájmu lidí dát tuto část města lidem ke kulturním a oddechovým účelům. Obsahem celého článku autor staví Kohouta do role člověka, který protestuje vůči zájmům společnosti, který chce poškodit lidi a myslí jen na své osobní blaho, svou prestiž, což plně odporuje třídní socialistické ideologii. Autor zdůrazňuje, že ostatní lidé, kteří bydlí ve stejné lokalitě, to pochopili a dokonce uvítali, protože jim město dá nové a modernější byty. Tudíž přesvědčuje čtenáře o výhodách socialismu. Odsuzuje Kohouta, že mu jde jen o prestiž. „Nesnesitelné je pomyšlení, že by měl bydlet na sídlišti jako statisíce jiných.“

O Zdeňku Mlynářovi pojednává článek *Kmotři podle gusta*¹⁴² z Mladé fronty, která vyšla 5. dubna 1977. Hned titulkem autor přirovnává Mlynáře a jeho zahraniční styky s mafii. Objasňuje to podrobněji hned v prvním odstavci, kdy autor zmiňuje, že Mlynář v rozhovoru pro švýcarský týdeník Die Weitwoche vzdává hold a vděčnost Brandtovi, Kreiskému, Mitterandovi a Palmemu, s jejichž pomocí by se chartistům vedlo ještě hůře. Autor používá ironii, aby Mlynáře a jeho politický názor ponížil ve větě: „A protože se Z. Mlynář považuje za odborníka na politický systém, ale stejně za znalce mezinárodního dění...“ K tomuto pochopení mezinárodního dění podle autora textu si Mlynář vybírá právě tyto zmíněné kmotry. „Nevadí mu, že oni kmotrové už několikrát dali v obecnou známost, že jim socialismus leží v žaludku (...), vůbec jim nepřekáží soukromé vlastnictví ani bratření se s velkokapitálem...“ Zmíněnou částí textu se má čtenář vymezit vůči lidem, kteří nesdílejí tuto správnou socialistickou ideologii.

Další text otiskla Mladá fronta 19. října 1977 pod názvem *Zákony nutno respektovat*¹⁴³. Pod článkem je uvedeno, že jej jako komentář vysílala Československá televize předcházející den. Hned na začátku se autor vymezuje proti špatné morálce v západních zemích. „Jsou země, kde zákon měří různým lidem různě. Členka teroristické bandy Patricie Hearstová

¹⁴¹ ČTK. Problém P. Kohouta. *Lidová demokracie*. 11. 3. 1977, roč. 33, č. 59, s. 3.

¹⁴² NESG. Kmotři podle gusta. *Mladá fronta*. 5. 4. 1977, roč. 33, č. 80, s. 2.

¹⁴³ NESG. Zákony nutno respektovat. *Mladá fronta*. 19. 10. 1977, roč. 33, č. 247, s. 2.

může vyváznout beztrestně, protože její otec je milionář. Síla peněz je větší než síla zákona.“ Autor používá expresivitu. Chce tím potvrdit, že tohle se v socialistickém státě stát nemůže, protože v socialismu nerozhodují peníze, ale zákony. Článek se týká procesu s Ottou Ornestem, Václavem Havlem, Jiřím Ledererem a Františkem Pavlíčkem. Autor textu nemůže odsuzovat za Chartu 77 jako takovou, protože to by bylo odsouzení na základě politického názoru, což by bylo v rozporu s dohodou z Helsinek. Režim tak na signatáře útočí pomocí jejich styků v západních zemích, kde obžalované obhajují. Autor používá nadsázku, sarkasmus a expresivitu. „Obžalovaní jako by byli holubicemi a mučedníky, div ne největšími génii lidstva, které náš soud právě pro onu genialitu soudí.“ Dále chce poukázat na skutečnost, že v západních zemích se na rozdíl od socialistických států zákony nedodržují. „Kampaň byla dlouho připravována, navíc ti, kdo špiní socialismus a Komunistickou stranu Československa, jsou na Západě hned oslavováni. Pak už nezáleží na tom, kdo se dopustil trestných činů.“ V další části článku se autor zmiňuje o špionáži, která má podrazit socialistickou ideologii. Uvádí jméno Pavla Tigrida ve spojení s CIA a ukazuje čtenáři důvod, proč ho má považovat za nepřítele socialismu. „Sídlí v Paříži a je maskován za novináře. Stejnou masku nosil před rokem 1948 i v Praze. Funkce šéfredaktora týdeníku *Obzory* měla skrýt jeho rozvratnou činnost, za kterou byl v nepřítomnosti souzen.“ Řadí ho tak do skupiny aktuálně odsouzených, kteří také v terminologii socialistické ideologie rozvracejí republiku. Jeho nebezpečnost autor textu podtrhuje sdělením, že Tigrid se teď zabývá čistou prací, „žádné střelení do komunistů“, jen sbírá informace. „Pan Tigrid připravuje půdu pro teror a vraždy.“ V dalším odstavci se autor článku zmiňuje o dalším emigrantovi, Jiřím Pelikánovi. Spojuje ho stejně jako Tigrida se špionážemi. „Emigroval, aby skončil jako sběrač informací pro tajnou americkou službu. V Praze si vybudoval síť informátorů, na seznamu byli i obžalovaní.“ Autor tak intertextuálně sděluje, že tito lidé odešli, aby zradili svou vlast, a čtenáři ta ukazuje přímo na nepřítele, s kterým není vhodné udržovat jakékoli styky či s ním sympatizovat jinak může také skončit jako odsouzení, protože „Naše soudy měří spravedlivě.“ „Kdo se staví do jedné řady s Tigridem a Pelikánem, ten je v rozporu se zákony Československa, musí nést následky svého jednání.“

Text *Mlynář a jeho dítě*¹⁴⁴ byl otištěn 3. února 1979 v Rudém právu. Článek od Karla Douděry pojednává o Zdeňku Mlynářovi, který je opět představován jako zrádce

¹⁴⁴ DOUDĚRA, Karel. *Mlynář a jeho dítě*. *Rudé právo*. 3. 2. 1979, roč. 59, č. 29, s. 2.

socialistického Československa. Už titulky je metaforou. Mlynář a jeho dítě byla podle autorových slov truchlohra, která se hrála v čase dušiček. „Nyní se však poněkud jiný Mlynář pokouší vstoupit se svým dítětem na jeviště západoevropské politiky. Truchlohra je to spíše pro autora, nikoli pro obecnost.“ Douděra přirovnává tedy Mlynáře a jeho dítě – jeho politické názory k tragické divadelní hře. Čtenáři tak předkládá obraz, ve kterém shazuje Mlynářovy kritické názory na marxismus – leninismus a nepřímě je tak označuje za hloupé. „V rozporu s historickými fakty obvinil ze zničení jednoty socialistického hnutí nikoli ty, kteří v šovinistickém nadšení zradili při vzplání první světové války zásady proletářského internacionalismu, ale Leninovu politiku, leninismus.“ Dále v článku Douděra zmiňuje další nepřátele socialistické ideologie, aby je spojil s Mlynářem. „Tím však tato Mlynářova truchlohra nekončí. Navíc se totiž domáhá toho, aby ono mnohokrát pohozené nedochůdce, které má už tolik otců – od Bernsteina, Masaryka, Kautského až po dnešní sociálně demokratické a buržoazní ideology – a ke kterému se ve Svobodné Evropě přihlásil, adaptovaly některé západoevropské komunistické strany.“ Mlynáře pak nakonec obrazně pojmenovává „akrobatem v ideologických přemetech“, čímž chtěl poukázat na směšnost jeho jednání a názorů před čtenářem.

Článek *Kohout u nás dokokrhál*¹⁴⁵ napsal Václav Doležal a Rudé právo ho otisklo 9. října 1979. Autor podává informaci, že Pavel Kohout byl zbaven občanství České socialistické republiky a státního občanství ČSSR rozhodnutím ministerstva vnitra. Uvádí, že rok působil v Rakousku. Čtenář z této informace má získat dojem, že takto občany socialistická ideologie brání před nepřáteli, kteří chtějí svou vlast zničit, a Doležal to umocňuje tvrzením: „Nikoho z našich občanů kdo zná jeho činnost po všechna léta od roku 1968, toto rozhodnutí nemůže překvapit.“ V textu je uvedeno, že na Západě se proti tomuto rozhodnutí bouří. „Na Západě, a především v Rakousku, však strhli pokřik a pokoušejí se toto rozhodnutí líčit jako přičící se helsinským dohodám.“ Tímto autor přesvědčuje čtenáře o údajných manipulacích Západu, kterými se snaží zničit socialistické zřízení. Uvádí, že Kohout udržoval styky s emigrantskými kruhy. V textu zmiňuje, že důvodem, proč se Kohout nemůže vrátit do Československa, jsou především lidé na Západě. Chce tímto odpoutat pozornost od faktu, že rozhodnutí vydalo ministerstvo vnitra ČSR a že to bylo jejich rozhodnutí, které už Kohout zpět do země nepustí. Svaluje vinu na Západ. „Jsou to především ti, jimž velmi lahodilo, když mohli Kohouta využívat k rozvířování různých většinou dobře načasovaných protičeskoslovenských

¹⁴⁵ DOLEŽAL, Václav. Kohout u nás dokokrhál. *Rudé právo*. 9. 10. 1979, roč. 59, č. 238, s. 2.

kampaní. Jim se tedy může Kohout poděkovat za to, že přestal být československým občanem.“ Tím vypadá Kohout jako člověk, který za nic nemůže, Západ ho přesvědčil. K obratu ale dochází hned následující větou, kde Doležal píše, že „ctižádostivému Kohoutovi kampaně rozvířované kolem jeho osoby nadmíru vyhovovaly, protože jimi dosahoval na Západě vytoužené popularity.“ Používá dokonce rčení „jidášský groš“. V poslední části textu je obrazných pojmenování opravdu mnoho: „Vůbec mu nevadilo, že za pomlouvání socialismu a své vlasti dostává jidášský groš. Uměle živená propaganda z něj udělala za Západě „největšího československého spisovatele“ a z Kohouta se stal tučný kapoun. Nuže, ať tedy pracuje tam, kde si ho platí!“ Autor tady chce zdůraznit jeho odsouzení jako člověka, jeho charakter. Umocňuje před čtenářem fakt, že Kohout není hoden být československým občanem a že si odebrání občanství zasloužil.

Poslední text z tohoto období vyšel 25. října 1979 v Mladé frontě s titulkem *Zákonné i morální odsouzení*.¹⁴⁶ Zpráva diskredituje členy Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných v souvislosti s aktuálním soudním procesem. Autor textu uvádí jména všech usvědčených a obžalovaných z trestného činu podvracení republiky, tedy Uhla, Havla, Dienstbiera, Bendu, Bednářovou a Němcovou. Autor tvrdí, že tento trestný čin je výsledkem celé řady protistátních akcí, i když spokojeně využívali podmínky naší společnosti ke spokojenému životu. Uvádí, že všichni na náklady socialistického státu vystudovali a získali pracovní a společenské uplatnění, měli možnost se rozvíjet. Tím chce čtenářům říci, že neměli sebemenší důvod jednat protistátně, že s nimi bylo zacházeno stejně jako s ostatními občany a že socialismus vytváří ideální podmínky pro život člověka. Jako důvod jejich pochybení autor textu uvádí fakt, že se postavili na stranu nepřátel socialismu v krizových letech a ve své kontrarevoluční činnosti pokračovali i přesto, že byli upozorněni na důsledky, které pro ně musí zákonitě plynout. Autor tak chce poukázat na smířlivou stránku socialismu, na to, že socialistické zřízení soudně netrestá občany pod žádnou záminkou vykonstruovaných politických procesů, že je na jejich nezákonné jednání nejprve upozorňuje. Jako důkazy uvádí fakta, na základě kterých je má čtenář odsoudit stejně jako socialistické zřízení státu. „Začátkem roku 1978 působili v Praze v ilegální protistátní organizaci s pokryteckým názvem Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných. Pod hlavičkou této organizace vyvolávali nedůvěru a nepřátelství proti našemu zřízení, pomlouvali naši zemi v zahraničí, srovnávali ji s dnešními fašistickými režimy.“ Autor je řadí k nepolitickým zločincům do stejné skupiny, používá při

¹⁴⁶ (MF). *Zákonné i morální odsouzení*. *Mladá fronta*. 25. 10. 1979, roč. 35, č. 252, s. 2.

tom velmi silnou expresivitu. „Za „spravedlnost“ bojovali tak, že za oběti politické perzekuce vydávali kriminální živly, výtržníky, násilníky a dokonce vrahy, jakými byli teroristé R. a V. Barešovi, kteří v květnu 1978 ohrozili na životě žáky říčanského gymnázia a zastřelili řidiče autobusu.“ Dále autor uvádí spojení těchto osobností s nepřátelským Západem za účelem pomluvit a zničit československou vlast, v souvětí užívá také nadsázku. „V emigrantských listech, na mnichovské vysílače a v buržoazním tisku publikovali hrůzostrašná líčení o tisících dělníků úpějících ve vazbě jen proto, že zameškali jednu či dvě pracovní směny, nebo o těch, kteří jsou pronásledováni za své náboženské přesvědčení.“ V další části autor zmiňuje finanční stránku, chce tím dokázat, že tito odsouzení lidé poctivě nepracovali jako řádní socialističtí občané, ale nechali se platit lidmi ze Západu. „Využívali přitom štědré finanční „pomoci“ ze strany kapitalistických zemí a antikomunistických organizací. Pokoušeli se do této činnosti dostat i další naše občany, ale nepodařilo se jim rozšířit organizaci mimo území Prahy.“ Druhou zmíněnou větou chce autor poukázat na jejich slabost, neschopnost. V další části textu se autor vymezuje proti tomu, že nejde o politické vykonstruované odsouzení jako například při politických procesech v 50. letech, že opačné politické smýšlení nevádí, ale útok na vlastní zemi je zločinem. „Ne za politické názory, ale za faktické a průkazné činy proti naší republice a nejvlastnějšímu zájmu našich občanů byli proto odsouzeni.“ Na konci opět spojuje jejich osobnostní vlastnosti s jejich činy, tak aby s odsouzenými nemohl čtenář souhlasit, aby se s nimi nemohl ztotožnit. „Tito lidé si tak právem zaslouží odsouzení podle zákona a také morální odsouzení celé společnosti.“

3.2.2 Výsledky analýzy za období 1977 až 1979

V celkem dvaceti textech, které jsem vyhledala v daných denících 1977 až 1979, jsem našla společné znaky, pomocí kterých budu charakterizovat, jak se konkrétně vládnoucí strana snažila disidenty pomocí těchto textů diskreditovat.

Všechny zkoumané texty mají společné znaky. Jedná se především o jazykové znaky, stylistiku, strukturu celého textu a především obsah. Každý analyzovaný článek obsahuje typickou slovní zásobu a fráze. Předmětem každého textu je osobnost z československého disentu, signatář Charty 77, nebo skupina signatářů. Autor článku k diskreditaci těchto osobností zpravidla využívá jejich osobní život, jejich minulost. Pro socialistickou ideologii byl vždy důležitý původ a na základě rodinných vztahů posuzují člověka a jeho charakter. Velmi často tento znak autor podporuje příslovími, rčením jako například Jablko nepadá

daleko od stromu. Čtenář má získat dojem, že v rodině sdílí všichni stejné politické názory bez výjimky, rodiče totiž většinou vychovávají dítě podle vlastních názorů a ono si z nich bere příklad. Dále se autoři v textech zmiňují o lidech, se kterými se popisovaná osobnost stýká. Socialistická ideologie má za to, že lidé se přece nepřátelí a nestýkají s lidmi, kteří mají odlišný politický názor. Proto je často v textech narážka na ostatní chartisty anebo emigranty. Navazují na to také setkání daných osobností s lidmi v zahraničí, kde nevládne socialistická ideologie. V jednom z textů autor vysvětluje, že existuje buď socialismus, nebo kapitalismus. Žádná jiná varianta není. Tudíž pokud se osobnost, která je v textu diskreditována, stýká s lidmi z nesocialistického zahraničí, intertextuálně tato informace čtenáři říká, že se stýká s lidmi z kapitalismu. A kapitalismus je v socialistické ideologii vymezen jako hlavní nepřítel. Většina autorů navíc západní země vymezuje jako společnost, která chce za každou cenu zničit socialistické zřízení. V mnoha textech se také objevuje otázka peněz. Bohatství je v socialistické ideologii spojeno s negativní konotací. Podle socialismu nemůže být bohatým ten, který poctivě pracuje. Bohatý je tedy člověk, který je dle socialistických frází „vykořisťovatel“, „milionářský synek“, rozkradl majetek nebo se nechává platit Západem. Negativní význam nesou také pojmy „kariéra“, „osobní prospěch“ a „elita“. Socialistické ideologii vládne dělnická třída. Lidé, kteří se chtějí vyvyšovat a zařazovat mezi elitu, socialistický názor přirozeně zastávat nemohou. Kariéra a osobní prospěch souvisí také se sobectvím. Toto propojení s charakterem člověka je v textech často uváděno. Pokud jde člověk za kariérou, nejde mu o blaho a zájem většinové společnosti, kde jsou si všichni rovni, tudíž nezapadá do socialistické ideologie. Často autoři článků uvádějí špatnou morálku, charakter osobností, která by měla podpořit jejich nevhodnost na politické scéně. Charakter a osobní vlastnosti pak autoři propojují s jejich činy na veřejnosti. Vyjadřují se také k historii, zvláště k negativní činnosti vůči socialistické ideologii. Velmi často uvádějí chování těchto osobností v únoru 1948 a v roce 1968. Na jakou stranu se přidali, jaké byly jejich rozhodnutí a činy, takový je jejich postoj k socialistické ideologii.

Na jazykové úrovni se autoři článků velmi často uchylují k ironii, sarkasmu, nadsázce, metaforám a dalším obrazným pojmenováním. V každém z článku nechybí expresivita a nejednou se objevily také vulgarismy. Nebojí se ji použít ani v titulku. Chtějí tím zdůraznit svá slova a zvýšit efekt obsahové stránky článků a způsobit, aby článek vyvolal u čtenáře emoce. Mnohokrát se také objevují slova v uvozovkách, což většinou autor zvolil proto, aby snížil důležitost, zesměšnil či obrátil význam slova. Stejný účel pak má zkratka tzv. Například

píší o „bojovnicích za lidská práva“ nebo tzv. demokracii. Nejednou se v textu objevily i příjmení některých ostatních chartistů v množném čísle jako například „Krieglové, Havlové, Vaculíkové“. Autor tak definuje skupinu těchto lidí, jako by osobnost vyjadřovala určitý charakter, zpravidla pak negativní. Nejdůležitější součástí textu jsou pak typické politické fráze socialistické ideologie, které jsou tím prostředkem k vytváření této ideologie a podporují a upevňují ji nejvíce. Mezi nejčastěji používané fráze a slova patří například: nepřátelé socialismu a agenti imperialismu; antikomunistická propaganda; kontrarevoluční zvrát; buržoazní vykořisťovatel; maloměšťák; hovoří na mnichovské vysílače a řada dalších. Články mají většinou velký rozsah, v novinách zabírají i celou stranu.

Cílem vládnoucí ideologie bylo prostřednictvím textů dané osobnosti zdiskreditovat, ponížit je v očích veřejnosti tak, aby ztratili důvěryhodnost a veřejnost jim jejich slova nevěřila. Tím, že autoři v jednotlivých bodech textu ukazovali na život a činy těchto osobností, chtěli dokázat, že osobnosti nezapadají do socialistické ideologie, ve všech bodech ji zrazují a popírají a jsou přesným opakem. Autoři navíc používali výše uvedené jazykové znaky, aby tato tvrzení zdůraznili. V tehdejší mediální obrazu pak disidenti díky diskreditačním textům působí jako nepřátelé socialismu s velice negativním charakterem a osobními vlastnostmi, namyšlená nepřátelská elita, která má za cíl zničit svou vlastní československou vlast.

3.3 Zkoumaný text za období 1985 až 1988

Jediný diskreditační text ve trojici deníků během let 1985 až 1988 se nacházel v Rudém právu. Napsal jej Jaroslav Kojzar. Článek s titulkem *Pod maskou pseudorevoluční fráze* vyšel 18. června 1988 a diskredituje Petra Uhla.

3.3.1 Analýza textu za období 1985 až 1988

Článek *Pod maskou pseudorevoluční fráze*¹⁴⁷ od Jaroslava Kojzara pojednává o Petru Uhlovi. Hned v úvodu se autor vůči němu vymezuje tím, že Uhl se od ostatních lidí liší v tom, že má stále dostatek tuzexových poukázek. Uhl jej zařazuje k disidentům, k lidem, kteří si říkají chartisté, čímž ho před čtenářem uvede jako nepřítele socialistické ideologie. Autor

¹⁴⁷ KOJZAR, Jaroslav. Pod maskou pseudorevoluční fráze. Avanturista z tzv. čtvrté internacionály. *Rudé právo*. 18. 6. 1988, roč. 68, č. 142, s. 3.

tvrdí, že publicita, která se Uhlovi dostává od lidí ze Západu, kteří navštěvují naši zemi, je umělá a nezasloužená. Autor připomíná rok 1968, kdy za Uhlem do Prahy přijeli emisáři tzv. IV. internacionály se sídlem v Paříži. Píše, že Uhl v duchu svérázného programu této internacionály sní o „světové revoluci“. Autor tak uvozovkami naznačuje, že to není revoluce v pravém slova smyslu socialistické ideologie. Dále píše přímo o Uhlových záměrech naprosto otevřeně: „Pro její vypuknutí je prý lepší kapitalismus jakožto východisko k dalším událostem. Prvním krokem tedy musí být svržení našeho politického systému i politického systému v ostatních zemích střední a východní Evropy, tedy v socialistických státech včetně Jugoslávie.“ Kojzar dává najevo nebezpečí Uhlových úmyslů. V další části textu Kojzar vysvětluje, co je to IV. internacionála. Zmiňuje přitom jméno Lva Trockého a jeho „teorie“. Dává najevo své pohrdání osobností Trockého a jeho názory, které jsou socialistickou ideologií předem určené jako zavrženíhodné. Poté následuje odstavec věnovaný přímo Uhlovi. Kojzar ho expresivně nazval „Fantazírování pana Uhla“. Titulek nese negativní konotace, že Uhlovi názory jsou nereálné a naivní. Autor poznamenává, že Petr Uhl je jeden z československé skupiny trockistů. Kojzar v textu pomocí dokumentů z činnosti této skupiny Uhla diskredituje. Dokazuje, že Uhlovi jde pouze o zničení naší země a socialismu v něm, ke zdůraznění používá expresivitu. „Ve všech uvedených materiálech horuje proti socialistickému systému a líčí cesty boje proti němu.“ Podle autora Uhl demagogicky zneužívá heslo „samosprávná společnost“. Chce tím naznačit, že Uhl se snaží lidi oklamat určitými hesly a frázemi, které ve skutečnosti – tedy v socialistické ideologii znamenají úplně něco jiného. Kojzar nepřímě říká, že význam hesel a frází v socialistické ideologii je ten jediný správný. Do ironických uvozek autor dává také slovo „program“, aby tak znevážil hodnotu Uhlem vytvořeného programu. A expresivně dodává, že Uhl do něj přidává i několik „líbivých pasáží“. Uvádí, že Uhl navrhuje zcela nereálné požadavky. Kojzar sarkasticky podrobně rozebírá body Uhlova programu a tendenčně z něj vybírá pouze směšné návrhy jako například „Platit se nebude autobusová doprava, poplatky za jesle, za elektřinu, plyn...“ Dále se snaží čtenáře vyděsit tím, když tvrdí, že Uhl si přeje zrušit ozbrojené síly a zbraň dát do ruky každému pracujícímu. To muselo zpravidla vyděsit každého člověka, zvláště v době studené války, i když pomalu utichající. Socialistická ideologie považuje obranu vlasti za jednu z nejdůležitějších složek a neustále ji lidem připomínala. Proto se musí každému čtenáři pak Uhlův návrh „prostě se válčit nebude“ zdát bláhový. Doslovný text Uhlova programu však Kojzar nepředkládá, pouze parafrázuje a přebytně používá částici „prý“. Dále Kojzar cituje pasáže z další části Uhlova programu a pasážemi vytrženými z kontextu předvádí

čtenáři absurditu Uhlových názorů. Následující odstavec se jako většina textů věnuje životu a minulosti hlavní osobnosti článku. Kojzar opět používá přemíru uvozovek, aby charakteristiku Uhla zesměšnil. „Petr Uhl před svým vstupem do „velkého politického života“ neměl moc zkušeností.“ Dále píše o Uhlovi v roce 1968. „Tehdy „zjistil“, že je vlastně „vyvoleným“ teoretikem schopným revidovat marxisticko-leninské učení.“ Aby Kojzar dokázal nepřátelství Uhla vůči socialistické ideologii, zmiňuje konkrétní akce trockistické skupiny v Československu, vše podtrhuje expresivními slovními výrazy. „V únoru 1969 promýšleli variantu ozbrojeného puče (...), zamýšleli se i nad teroristickými akcemi, plány na ovládnutí Čs. rozhlasu a i na odvysílání protivládního prohlášení.“ Poslední odstavec článku má titulky „Vyniknout za každou cenu“, ve kterém chce autor demonstrovat Uhlovi touhu po slávě a kariérismus. Že je Uhl člověk nepoučitelný ze svých chyb, za které skončil ve vězení, že má opravdu špatný charakter, to čtenáři Kojzar říká hned první větou: „Pro svým propuštění Uhl další činnost nezanechal.“ Upozorňuje na protistátní dokument, tzv. chartu, čímž snižuje její důvěryhodnost a vážnost a dále na VONS, „jehož cílem je fabrikovat informace pro buržoazní sdělovací prostředky a tak či onak znevažovat soud a jiná rozhodnutí.“ Autor tak ukazuje na spojení Uhla se skupinami, které byly socialistickou ideologií předem vymezené jako nebezpečné a nepřátelské. Dále zmiňuje Uhlovo spojení se zahraničím, tentokrát se nejedná pouze o Západ, ale o polskou nelegální skupinu KOR a „předáky Solidarity“. Dělá to proto, aby se zkušenosti v Polsku pokusil využít v československých podmínkách, Kojzar se snaží dokázat, že Uhlovi jde o zničení vlasti. Nechybí ani metafory. „Chce být vůdcem. Nemá sice vojsko, má jen fantazii, ale proč by jeho přátelé z druhé strany hranic nevyužili jeho ambice?“ V závěru uvádí Kojzar ještě jméno Pavla Tigrida, aby podpořil spojení Uhla i s nepřátelským špionážním Západem.

3.3.2 Výsledky analýzy za období 1985 až 1988

Na základě jediného vyhledaného textu je obtížné usuzovat závěry. Ke kritické diskurzivní analýze je vždy nutné zkoumat skupiny článků. Článek *Pod maskou pseudorevoluční fráze* má shodné znaky jako texty z uvedených sedmdesátých let. Obsah a forma diskreditačních textů se tedy v souvislosti se změnami v politice nijak neměnily. Oproti textům z prvního sledovaného období autor navíc uvádí faktor obrany vlasti, která byla pro socialistickou ideologii klíčová i v době Gorbačovské perestrojky, podepisování mezinárodních smluv o odzbrojení a vzájemného neútočení. Pokud se někdo snažil tento pokus socialistických představitelů o obranu znevážit a mluvit o vojenské obraně jako o

nedůležité, okamžitě byl označen za nepřítele, který chce jen dopustit zničení vlastní země. Dále je nově v textu z druhého analyzovaného období nově zmíněny styky s Polskem, kde československá socialistická ideologie uznává, že může dojít k ohrožení nejen ze strany západního zahraničí, ale i z řad nelegálních organizací ze socialistických spřátelených zemí.

3.4 Srovnání výsledků analýz

V prvním zkoumaném období jsem vyhledala celkem dvacet textů, které diskreditovaly osobnosti československého disentu. V druhém období se pak nacházel pouze jediný článek. Nejvíce textů bylo v prvním čtvrtletí roku 1977, což souvisí s vydáním *Prohlášení Charta 77*. Vládnoucí ideologie chtěla chartisty zprvu tedy potlačit, pomocí textů, které ve sdělovacích prostředcích vyšly v rámci masivní propagandistické kampaně, tyto osobnosti zdiskreditovat, vytvořit jejich mediální obraz nepřátel socialistické ideologie, nepřátel vlastního státu. To, že počet článků v dalším období rapidně klesl, dokazuje, že vládnoucí politická strana a její představitelé už nechtěli dále veřejnosti tyto osoby připomínat a neustále se k nim vracet, chtěla, aby na ni lidé zapomněli. Nechtěla, aby si lidé mysleli, že se socialistická ideologie stále potýká s problémy, s nepřáteli. Chtěla vytvořit obraz, který by ukazoval spokojenou a prosperující společnost přesně podle plánu socialistické ideologie.

Obsah a forma diskreditačních textů se ve dvou daných srovnávaných obdobích neměnily. Což může podporovat historické pozadí události, tedy skutečnost, že českoslovenští politici představitelé v osmdesátých letech nepodporovali sovětskou Gorbačovskou politiku uvolňování, otevřenosti a informovanosti. Rozdíl v počtu textů ve sledovaných obdobích ukazuje na to, že vládnoucí ideologie v osmdesátých letech se s opozicí vyrovnávala jinak než diskreditační kampaní v médiích.

Závěr

Cílem diplomové práce bylo shromáždit co nejvíce textů, které by diskreditovaly osobnosti československého disentu, a to v období let 1977 až 1979 a následně 1985 až 1988 ve třech dobových denících, a to Mladé frontě, Rudém právu a Lidové demokracii. Ve zmíněných novinových člancích jsem měla určit, jak typický diskreditační text vypadá a co obsahuje, aby danou osobnost dokázal veřejně diskreditovat. Měla jsem za cíl pomocí kritické diskurzivní analýzy určit znaky, které mají společné. Cílem bylo zjistit, jakým způsobem se snaží političtí představitelé socialistické ideologie prostřednictvím autorů článků osobnosti disentu zdiskreditovat a čeho chtěli těmito texty dosáhnout.

Ve dvou sledovaných obdobích jsem vyhledala celkem dvacet jedna diskreditačních textů, dvacet textů se nacházelo ve třech zmíněných periodikách v letech 1977 až 1979, z čehož nejvíce článků bylo v prvním čtvrtletí roku 1977. Počet textů souvisel s propagandistickou kampaní těsně po založení Charty 77, jejíž součástí články byly. Jeden text vyšel v souvislosti se soudním procesem členů organizace Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných na konci roku 1979. Pouze jeden text jsem vyhledala v druhém období. Předpokládala jsem, že textů v osmdesátých letech bude více, především ve spojení s manifestací v prosinci 1988 k příležitosti Dne lidských práv. Očekávala jsem, že se více diskreditačních textů objeví také v souvislosti soudního procesu s VONS. Počet článků naznačuje, že se vládnoucí ideologie snažila potlačit osobnosti disentu hned po založení Charty 77, později ale už nechtěla tyto osobnosti dále medializovat, aby se k nim ze strany veřejnosti zbytečně neobracela pozornost. Chtěla vytvořit mediální obraz spokojené a bezproblémové společnosti bez nepřátel vládnoucí ideologie. Rozdíl v počtu textů poukazuje na to, že vládnoucí strana ve sledovaném období osmdesátých let nelegální opozici potlačovala jinak než prostřednictvím mediální kampaně.

Mezi nejčastější společné prvky diskreditačních textů patřilo v jazykové rovině používání metafor, expresivity, ironie, sarkasmu, nadsázky, vulgarismů. Autoři textů tím působí na emocionální stránku čtenářů, zdůrazňují tak svá slova, obsah článků. Často se objevovaly slova a slovní spojení v uvozovkách, čímž autor ironizoval a měnil význam slov. Nejdůležitější částí textů byly politické fráze, které představovaly prostředek socialistické ideologie a tím ji upevňovaly. V obsahové rovině k diskreditaci osobností autoři používali život a minulost disidentů, aby podpořili pro socialistickou ideologii důležitý původ a

rodinnou historii. V textech se často vyjadřují o lidech, se kterými se disidenti stýkali. Šlo o pro socialistickou ideologii nebezpečné lidi ze západních zemí, emigranty či ostatní disidenty. Vymezuji se také vůči lidem a zemím, kteří nesdílejí stejné politické přesvědčení. Socialistická ideologie tvrdí, že existuje pouze socialismus, nebo kapitalismus. Každý, kdo nevěří v socialismus, je tedy rázem označen za nepřítele, jehož hlavním cílem je právě zničit socialismus. Negativní konotace v textech nese také bohatství, kariéra a osobní prospěch. V socialistické ideologii to odporuje systému, kde jsou si všichni lidé rovni, a nikdo nevybočuje. Důležitý je konformismus. V neposlední řadě pak autoři v článcích zmiňují špatnou morálku a charakter disidentů, která podle socialistické ideologie souvisí s politickou činností.

Pomocí výše uvedených obsahových faktorů podpořených jazykovými znaky v textech autoři disidenty diskreditovali, ponižovali je v očích veřejnosti tak, aby ztratili důvěryhodnost. Texty chtěla vládnoucí ideologie dokázat, že dané osobnosti v ničem nezapadají do socialistické ideologie, ale jsou přesným opakem a tím ideologii zrazují. V tehdejší mediální obrazu je pak disident člověk, který se neoprávněně nadřazuje nad jinými. Vládnoucí ideologie usilovala o to, aby veřejnost o disidentech smýšlela jako o nebezpečných nepřátelích nejen socialismu, ale i vlastní země, navíc s velice negativními osobními vlastnostmi. V konečné fázi pak političtí představitelé usilovali o udržení vládnoucí socialistické ideologie v Československu.

Summary

Discrediting texts from the period 1977-1979 and then 1985-1988 in the three dailies (Mladá fronta, Rudé právo a Lidová demokracie) are result of the special activity of propaganda.

First of all, there were found twenty-one discrediting texts. There were twenty texts in these three journals between 1977 and 1979. And most of them were published in the first quarter of the year 1977. The number of texts is related to the propaganda campaign shortly after the founding of Charter 77, whose articles were included. One text was published in connection with the trial of members of the group, called Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných. They were prosecuted at the end of the year 1979. Only one text was found in the second period. It was assumed that there should be found more texts in the eighties, especially in connection with the demonstrations in December 1988 on the special occasion of Human Rights Day.

It seems that texts were published with caution. It is suggested, that medialization of dissent would mean a lot of troubles for the official representatives of the regime. It is pointed that the aim of them was creation of illusion of the society without problems or conflicts. Thus, dissent was showed as a group of few people with propositions.

There can be found a lot of aspects connected with discrediting texts. There are metaphors, irony or sarcasm, hyperbole, vulgar expressions. It is evitable, that all these implications were used to impress on the emotional side of the reader.

Použitá literatura

(dra). Zneužívají smrti. *Rudé právo*. 17. 3. 1977, r. 57, č. 64, s. 2.

CÍSAŘOVSKÁ, Blanka, et al. *Charta 77 očima současníků : Po dvaceti letech*. 1. vyd. Praha : Doplněk, 1997. 331 s. ISBN 80-85270-58-7.

ČTK. Dopis Václava Havla generální prokuratuře. *Rudé právo*. 21. 5. 1977, roč. 57, č. 118, s. 2.

FAIRCLOUGH, Norman. *Analysing discourse : Textual analysis for social research*. 1st ed. London : Routledge, 2005. 270 s. ISBN 0-415-25893-6.

HÁJEK, Jiří; TOMINOVÁ, Zdena; HEJDÁNEK, Ladislav. Vlna represí v souvislosti s procesem proti členům VONS (14. listopadu 1979). In PREČAN, Vilém. *Charta 77, 1977 – 1989 : Od morální k demokratické revoluci*. 1. vyd. Scheinfeld : Archa, 1990. s. 227. ISBN 80-9000422-1-X.

HAVEL, Václav. Jak se rodila Charta 77. In PREČAN, Vilém. *Charta 77, 1977 – 1989 : Od morální k demokratické revoluci*. 1. vyd. Scheinfeld : Archa, 1990. s. 17 - 20. ISBN 80-9000422-1-X.

HAVEL, Václav. *Do různých stran : Eseje a články z let 1983-1989*. 1. vyd. Scheinfeld : Čs. středisko nezávislé literatury, 1989. 526 s. ISBN 3-89014-055-6.

HAVEL, Václav. *O lidskou identitu : Úvahy, fejetony, protesty, polemiky, prohlášení a rozhovory z let 1969 – 1979*. 3. vyd. Praha : Rozmluvy, 1990. 397 s. ISBN 0-946352-04-6.

JØRGENSEN, Marianne; PHILLIPS, Louise. *Discourse analysis as theory and method*. 1st ed. London : Sage Publications, 2002. 229 s. ISBN 0-7619-7112-2.

KAISER, Daniel. *Disident : Václav Havel 1936 - 1989*. 1. vyd. Praha - Litomyšl : Paseka, 2009. 276 s. ISBN 978-80-7432-012-5.

KARLÍK, Viktor; POKORNÁ, Terezie. *Anticharta*. Praha : Společnost pro Revolver Revue, 2002. 78 s. ISBN 80-903061-0-1.

KONČELÍK, Jakub; VEČEŘA, Pavel; ORSÁG, Petr. *Dějiny českých médií 20. století*. 1. vyd. Praha : Portál, 2010. 310 s. ISBN 978-80-7367-698-8.

LITOMISKÝ, Jan; ŠILHÁNOVÁ, Libuše; VOHRYZEK, Josef. Dopis Michailu Gorbačovovi (23. března 1987; 20/87). In PREČAN, Vilém. *Charta 77, 1977 – 1989 : Od morální k demokratické revoluci*. 1. vyd. Scheinfeld : Archa, 1990. s. 324- 326. ISBN 80-9000422-1-X.

MAYER, Françoise. *Češi a jejich komunismus : Paměť a politická identita*. 1. vyd. Praha : Argo, 2009. 273 s. ISBN 978-80-257-0151-5.

NESG. Provolání československých výborů uměleckých svazů. *Rudé právo*. 29. 1. 1977, r. 57, č. 24, s. 1.

NESG. Ztroskotanci a samozvanci. *Rudé právo*. 12. 1. 1977, r. 57, č. 9, s. 2.

OTÁHAL, Milan. Bojovali proti normalizačnímu režimu. In VANĚK, Miroslav. *Mocní? a Bezmocní? Politické elity a disent v období tzv. normalizace : Interpretační studie životopisných interview..* 1. vyd. Praha : Prostor, 2006. s. 141. ISBN 80-7260-161-X.

OTÁHAL, Milan. Česká společnost na počátku tzv. normalizace. In TŮMA, Oldřich; VILÍMEK, Tomáš. *Pět studií k dějinám české společnosti po roce 1945*. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2008. s. 15 - 58. ISBN 978-80-7285-093-8.

OTÁHAL, Milan. *Normalizace 1969-1989 : Příspěvek ke stavu bádání*. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2002. 105 s. ISBN 80-7285-011-3.

OTÁHAL, Milan. *Podíl tvůrčí inteligence na pádu komunismu*. 1. vyd. Brno : Doplněk, 1999. 162 s. ISBN 80-7239-050-3.

PAŽOUT, Jaroslav. Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných. In BLAŽEK, Petr. *Opozice a odpor proti komunistickému režimu v Československu 1968 – 1989*. Praha : Dokořán, 2005. s. 96- 106. ISBN 80-7363-007-9.

PREČAN, Vilém. *Charta 77, 1977 – 1989 : Od morální k demokratické revoluci*. 1. vyd. Scheinfeld : Archa, 1990. s. 525. ISBN 80-9000422-1-X.

REIMAN, Michal. *Lenin, Stalin, Gorbačov : Kontinuita a zlomy v sovětských dějinách*. 1. vyd. Praha : Lidové noviny, 1991. 213 s. ISBN 80-7106-024-0.

SUK, Jiří. Podrobná zpráva o paralelní polis. : Nad korespondencí Václava Havla a Františka Janoucha.. In HAVEL, Václav; JANOUC, František. *Korespondence 1978–2001*. 1. vyd. Praha : Akropolis, 2007. s. 15. ISBN 978-80-86903-54-5.

ŠKAPÍKOVÁ, Jitka; HOUSER, Jiří; HOFFMAN, Ivan. *Vzpomínáte? Takoví jsme byli : 70. léta*. Praha : XYZ, 2009. 274 s. ISBN 978-80-87021-57-6.

UHL, Petr. Zpráva o Chartě 77. In BLAŽEK, Petr. *Tentokrát to bouchne : Edice dokumentů k organizaci a ohlasům kampaně proti signatářům Charty 77 (leden – únor 1977)*. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta : Odbor archiv bezpečnostních složek MV ČR, 2007. s. 118 - 122. ISBN 978-80-7308-176-8.

VANĚK, Miroslav. Kytky v popelnici : Punk a nová vlna v Československu. In VANĚK, Miroslav, et al. *Ostrůvky svobody : Kulturní a občanské aktivity mladé generace v 80. letech v Československu*. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2002. s. 186-187. ISBN 80-7220-124-7.

VANĚK, Miroslav; URBÁŠEK, Pavel. *Vítězové? Poražení? : Životopisná interview. I.díl. Disent v období normalizace*. Praha : Prostor, 2005. 1121 s. ISBN 80-7260-140-7.

Ve jménu socialismu a šťastného života - proti rozvratníkům a samozvancům. 1. vyd. Praha : Svoboda, 1977. 139 s.

Internetové zdroje

1977: Anticharta - protest umělců proti Chartě 77. ČT24 [online]. 28. 1. 2008, [cit. 2011-04-10]. Dostupné z WWW: <<http://www.ct24.cz/kalendarium/3935-anticharta-protest-umelcu-proti-charte-77>>.

HLOUŠEK, Jiří. Kritická diskurzivní analýza. *Revue pro média* [online]. 9. 12. 2007, [cit. 2011-05-03]. Dostupný z WWW: <<http://fss.muni.cz/rpm-blog/index.php?/archives/117-Kriticka-diskurzivni-analyza.html>>.

HORÁK, Ondřej. Ludvík Vaculík: O mně se všechno ví. *Lidovky.cz* [online]. 20. 6. 2009, [cit. 2011-05-15]. Dostupný z WWW: <http://www.lidovky.cz/tiskni.asp?r=ln_kultura&c=A090620_070258_ln_kultura_jk>.

MACH, Vladimír. *Totalita.cz* [online]. 1999-2010, [cit. 2010-11-14]. Normalizace (resp. konsolidace). Dostupné z WWW: <<http://totalita.cz/vysvetlivky/normalizace.php>>.

MACH, Vladimír. *Totalita.cz* [online]. 1999-2010, [cit. 2010-05-15]. Zdeněk Mlynář. Dostupné z WWW: <http://www.totalita.cz/vysvetlivky/o_mlynarz.php>.

MARJÁNKO, Bedřich. *Totalita.cz* [online]. 1999-2010, [cit. 2011-03-27]. Období normalizace. Vznik disentu. Dostupné z WWW: <http://totalita.cz/norm/norm_03.php>.

MARJÁNKO, Bedřich. *Totalita.cz* [online]. 1999-2010, [cit. 2011-01-20]. Čistky ve společnosti po roce 1968. Dostupné z WWW: <http://totalita.cz/vysvetlivky/cistky_1968.php>.

MARJÁNKO, Bedřich. *Totalita.cz* [online]. 1999-2010, [cit. 2011-02-21]. Období normalizace. Dostupné z WWW: <<http://totalita.cz/norm/norm.php>>.

MARJÁNKO, Bedřich. *Totalita.cz* [online]. 1999-2010, [cit. 2011-02-21]. Od dubnového pléna 1969 k XIV. sjezdu v roce 1971. Dostupné z WWW: <http://totalita.cz/norm/norm_01.php>.

MARJÁNKO, Bedřich. *Totalita.cz* [online]. 1999-2010, [cit. 2011-03-28]. Období normalizace. Společnost zaživa pohřbená (sedmdesátá léta). Dostupné z WWW: <http://totalita.cz/norm/norm_02.php>.

MARJÁNKO, Bedřich. *Totalita.cz* [online]. 1999-2010, [cit. 2011-04-19]. Samizdat, samizdatová (ineditní) literatura. Dostupné z WWW: <<http://totalita.cz/vysvetlivky/samizdat.php>>.

Nezapomente.cz [online]. 2009, [cit. 2011-04-18]. Na pražském Žižkově proběhla první úředně povolená veřejná manifestace od nástupu normalizace. Dostupné z WWW: <http://nezapomente.cz/zobraz/prvni_manifestace_od_normalizace>.

Panáček v říši mluveného slova [online]. 24. 1. 2006, [cit. 2011-05-03]. Rozhlasové pásmo "Kdo je Václav Havel?". Dostupné z WWW: <<http://mluveny.panacek.com/historie-rozhlasu/2347-rozhlasove-pasmo-kdo-je-vaclav-havel.html/>>.

RŮŽIČKA, Daniel. *Totalita.cz* [online]. 1999-2010, [cit. 2011-04-18]. Sovětský svaz v éře Michaila Gorbačova. Dostupné z WWW: <http://www.totalita.cz/vysvetlivky/sssr_gorb.php>.

RŮŽIČKA, Daniel. *Totalita.cz* [online]. 1999-2010, [cit. 2011-04-18]. Komunistická strana Československa (KSČ). Vztah KSČ k politice Michaila Gorbačova. Dostupné z WWW: <http://www.totalita.cz/vysvetlivky/s_ksc_gorb.php>.

SÍGL, Miroslav. *Totalita.cz* [online]. 1999-2010, [cit. 2011-02-21]. Počátky posrpnové perzekuce novinářů. Dostupné z WWW: <http://totalita.cz/norm/norm_07.php>.

Textové prepisy: Třicet let od úmrtí jednoho z největších českých filozofů - Jana Patočky. *ČT24* [online]. 6. 3. 2007, [cit. 2011-04-14]. Dostupné z WWW: <<http://www.ct24.cz/textove-prepisy/7035-tricet-let-od-umrti-jednoho-z-nejvetsich-ceskych-filozofu-jana-patocky/>>.

Ústav pro studium totalitních režimů. [online]. 2008, [cit. 2011-04-07]. Anticharta. Dostupné z WWW: <<http://www.ustrcr.cz/cs/anticharta>>.

Ústav pro studium totalitních režimů. [online]. 2008, [cit. 2011-03-29]. Prohlášení Charty 77. Dostupné z WWW: <<http://www.ustrcr.cz/cs/anticharta#prohlaseni>>.

Analyzované texty

(dra). "Skalní" demokrat. *Rudé právo*. 3. 3. 1977, roč. 57, č. 52, s. 2.

(dra). Ejhle, člověk? *Rudé právo*. 2. 3. 1977, roč. 57, č. 51, s. 2.

(dra). Oč jim jde? *Rudé právo*. 4. 3. 1977, roč. 57, č. 53, s. 2.

(dra). Svlékl se do naha. *Rudé právo*. 19. 2. 1977, roč. 57, č. 38, s. 2.

- (ld). Kdo je Ludvík Vaculík? *Lidová demokracie*. 12. 2. 1977, roč. 33, č. 36, s. 3.
- (ld). Morální tvář autorů charty 77. *Lidová demokracie*. 26. 1. 1977, roč. 33, č. 21, s. 1.
- (MF). Zákonné i morální odsouzení. *Mladá fronta*. 25. 10. 1979, roč. 35, č. 252, s. 2.
- ČTK. Kdo je Václav Havel? *Lidová demokracie*. 10. 3. 1977, roč. 33, č. 58, s. 3.
- ČTK. Problém P. Kohouta. *Lidová demokracie*. 11. 3. 1977, roč. 33, č. 59, s. 3.
- ČTK. Slovenský rozhlas: Kdo je Prokop Drtina? *Lidová demokracie*. 15. 2. 1977, roč. 33, č. 38, s. 3.
- ČTK. Trestní oznámení za pomluvy. *Rudé právo*. 3. 2. 1977, roč. 57, č. 28, s. 2.
- DOLEŽAL, Václav. Kohout u nás dokokrhál. *Rudé právo*. 9. 10. 1979, roč. 59, č. 238, s. 2.
- DOUDĚRA, Karel. Mlynář a jeho dítě. *Rudé právo*. 3. 2. 1979, roč. 59, č. 29, s. 2.
- HRABICA, Zdeněk. O člověku schopném všeho. *Mladá fronta*. 4. 3. 1977, roč. 33, č. 53, s. 2.
- KOJZAR, Jaroslav. Pod maskou pseudorevoluční fráze. Avanturista z tzv. čtvrté internacionály. *Rudé právo*. 18. 6. 1988, roč. 68, č. 142, s. 3.
- NESG. Kdo je prof. Jiří Hájek? *Lidová demokracie*. 7. 3. 1977, roč. 33, č. 55, s. 3.
- NESG. Kdo je profesor Jan Patočka? *Lidová demokracie*. 23. 2. 1977, roč. 33, č. 45, s. 3.
- NESG. Kmotři podle gusta. *Mladá fronta*. 5. 4. 1977, roč. 33, č. 80, s. 2.
- NESG. Zákony nutno respektovat. *Mladá fronta*. 19. 10. 1977, roč. 33, č. 247, s. 2.
- NESG. Životní proměny Františka Kriegla. *Mladá fronta*. 4. 3. 1977, roč. 33, č. 53, s. 2 – 3.
- OBORSKÝ, Stanislav. Práskač : O mistrovi v převlékání kabátů. *Rudé právo*. 1. 3. 1977, roč. 57, č. 50, s. 2.